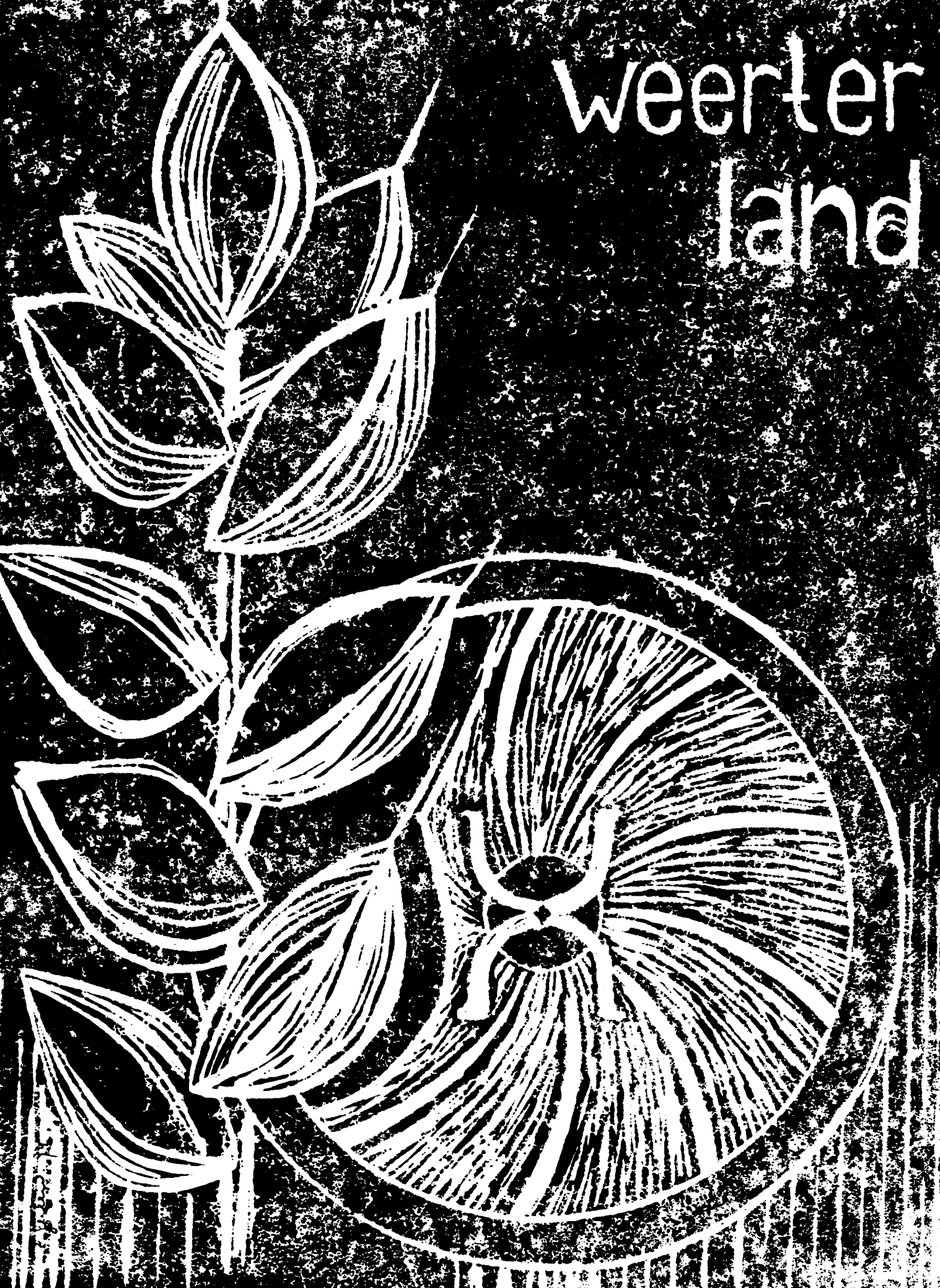

weert land

DE MOLENS VAN WEERT

MOLENS IN HET
WEERTER ~ LAND

DEEL I

DE MOLENS VAN WEERT

INHOUD

	INHOUDSOPGAVE	2
Par. 1	INLEIDING EN VERANTWOORDING	3
" 2	HET WEERTER LAND	5
" 3	DE MOLENS IN HET WEERTER LAND	6
	Overzichtskaartje	6
" 4	DES HEERE MOLENS	
	1. De Watermolen van Swartbroek	9
	2. Buitenmolen, Rumoldus- of St. Romboutsmolen	9
	3. Binnenmolen	11
	4. St. Petrus van Rosveld	11
	5. Standaardmolen van Roeven of Roevenwaerdtmolen	11
" 5	DE MOLENS IN DE GEMEENTE WEERT	11
	6. St. Anna, Tungelroy	10
	7. De Hoop, Swartbroek	15
	8. St. Anna, Keent	21
	9. Clercx ' molen	26
	10. Bonesmolen	28
	11. St. Oda, Vrakker	32
	12. Molen van Smeets, Vrakker	37
	13. Hushover standaardmolen	40
	14. Wilhelmus Hubertus, Hushoven	43
	15. St. Antonius, Laar	48
" 6	SLOTBESCHOUWING	53
	TEKENINGEN EN SCHETSEN VAN EEN RONDE BELTMOLEN ALSMEDE VAN EEN AANTAL ONDERDELEN DAARVAN	55
	LITERATUUROPGAVE EN OVERZICHT VAN VERWERKTE BRONNEN	59

F O T O ' S, waarbij de naam van de fotograaf niet is vermeld, zijn gemaakt door Drs. G. C. M. Egelie op 20 en 26 april 1974.

§ 1. INLEIDING EN VERANTWOORDING.

In het najaar van 1973 heb ik aan de Rijksuniversiteit te Utrecht een serie voordrachten gegeven over MOLENS EN LANDSCHAP. Dit onderwerp was enerzijds gekozen om ook op universitair niveau de nodige aandacht te geven aan het 50-jarig bestaan van de vereniging DE HOLLANDSCHE MOLEN. Van de andere kant paste zo'n thema goed binnen het onderzoekprogramma van de afdeling voor Historische Sociale Biologie, waarin ik mij bezig houd met de wederzijdse relaties tussen mensengemeenschappen en de hen omgevende levende natuur. Het wetenschappelijk doel dat met de kollegeserie werd nagestreefd was daarom: na te gaan in hoeverre molens in het woongebied van een mensengemeenschap een spiegel zijn van de levensstijl en de sociale organisatie van die gemeenschap. Daarnaast wilde ik onderzoeken wat die molens ons konden leren omtrent de natuurlijke situatie ter plaatse, over hun invloed wellicht op het voorkomen van specifieke planten en dieren.

Het gebied immers, dat door een bepaalde mensengemeenschap wordt bewoond, kan zijn eigen typische karakter ontleen aan allerlei zogenaamde NATUURLIJKE ELEMENTEN. Dat zijn - om er maar eens enkele te noemen - de bergen en de dalen; de rivieren, meren en zee-kusten; de bossen en graslanden; de woestijnen en moerassen. Maar het woongebied van die bepaalde mensengemeenschap wordt daarnaast net zo goed getypeerd, ontleent zijn eigen karakter eveneens aan door de mens erin aangebrachte KUNSTMATIGE ELEMENTEN zoals: groeven en mijnen; weilanden en akkers; fabrieken en winkels; kerkjes en molens. En dat alles wordt bij elkaar gehouden door een netwerk van wegen en paden; kanalen en spoorlijnen; hoogspanningsleidingen en telefoonkabels.

Nu liggen die door de mens gemaakte kunstmatige elementen - we spreken meestal van KUNSTWERKEN - niet zo maar kris kras tussen de natuurlijke elementen in. Bij het aanleggen van akkers, het bouwen van huizen, het graven van kanalen had de mens - afhankelijk

Door de mens erin aangebrachte kunstmatige elementen.
ST. ANTONIUS te Laar.

Molens en Landschap.
De HOOP te Swartbroek.

van zijn technisch kunnen - rekening te houden met de natuurlijke situatie ter plaatse. Dat geldt vanzelfsprekend ook voor de bouw van molens.

Zo moest het dus - minstens in theorie - mogelijk zijn iets te achterhalen omtrent de natuurlijke situatie rondom een molen, een situatie die bij de stichting volkomen anders kan zijn geweest als vandaag aan de dag. Daarnaast heeft de bouw van een molen mogelijk invloed gehad op het voorkomen van bepaalde planten en dieren ter plaatse.

Maar de molens zelf behoren tot de kunstwerken - gelukkig ook in een heel letterlijke zin van dat woord - binnen het woongebied van een mensengemeenschap. Ze werden in de loop van de tijd door mensen gebouwd met het oog op de voorziening in heel bepaalde behoeften. Het moest daarom - en ook nu weer theoretisch gezien - mogelijk zijn iets te achterhalen over de mensengemeenschap die de molens bouwde. Iets over hun levensstijl of cultuur, over hun technisch kunnen, over hun verwachtingen van de toekomst.

Om bij de kolleges zo duidelijk mogelijk te kunnen spreken over het voorgenomen onderwerp werd het thema "Molens en landschap" toegelicht aan de hand van de situatie zoals die zich in de loop der tijden voordeed en nog voordoet in het Weerter Land. De keuze van

Toegelicht aan de hand van de situatie in het Weerter Land. ST. ODA langs de Zuid-Willemsvaart.
FOTO: T. Brugge; 13-8-1973.

juist dit gebied werd mede bepaald door de omstandigheid, dat mijn persoonlijke belangstelling vooral uitgaat naar de geschiedenis van mens-milieu relaties in dit deel van de provincie Limburg. Het zou jammer zijn, wanneer de vele gegevens, die voor de kollegeserie werden verzameld, zouden verdwijnen in de dossiers van de afdeling voor Historische Sociale Biologie. Daarom ben ik graag ingegaan op het verzoek van de MOLENSTICHTING LIMBURG het verzamelde materiaal aan haar af te staan voor publikatie.

Het wel en wee van het Weerter muldersbedrijf.
BONESMOLEN.

De lezer is dus bij voorbaat gewaarschuwd. Wat hier geboden wordt is niet de vrucht van een langdurig en nauwgezet historisch onderzoek naar de geschiedenis van de vele molens in het Weerter Land. De hier aangeboden verhalen zijn niet meer dan een zo ordelijk mogelijke rangschikking van de vele en veelsoortige gegevens, die verzameld moesten worden om aan de hand daarvan te kunnen spreken over relaties tussen molens en een mensengemeenschap. Relaties ook tussen molens en de natuurlijke situatie op de plaats waar ze gebouwd zijn. In historisch opzicht vertonen deze verhalen vele en storende lacunes. Maar wat bijeengebracht werd geeft toch een idee van het wel en wee van het Weerter muldersbedrijf. Met opzet werd nogal wat aandacht besteed aan de restauraties die in de achter ons liggende jaren werden uitgevoerd. De gefneteresseerde leek krijgt zo een indruk van de vele problemen en werkzaamheden rondom een restauratie. Een indruk ook van de steeds grotere bedragen die ermee gemoeid zijn.

De voor de kollegeserie verzamelde gegevens waren verspreid over vele archiefstukken, inkranten, weekbladen en andere publikaties. Ze zijn daarnaast ook gebaseerd op de persoonlijke herinneringen van molenliefhebbers in en buiten Limburg. Omdat deze aantekeningen in de vorm waarin ze nu gepubliceerd worden misschien eens zullen leiden tot een gedegen studie over de molens in het Weerter Land, is geprobeerd waar mogelijk de historische bronnen te vermelden. Was voor belangrijke gegevens die bron niet te achterhalen dan is dit duidelijk in de tekst vermeld, zodat met betrekking tot die gegevens de grootste voorzichtigheid geboden blijft. Bijzonderheden over kleinere onderhoudsbeurten van molens en minder belangrijke voorvallen werden veelal ontleend aan dossiers van de Provinciale Waterstaat te Maastricht, zonder dat dit uitdrukkelijk in de tekst wordt aangegeven. In alle andere gevallen zijn die Waterstaatsarchieven wel vermeld.

Waar ik bij het verzamelen van mijn studie-materiaal was aangewezen op de hulp van particulieren leidde dit meer dan eens tot grote teleurstellingen, omdat velen van wie verondersteld mocht worden dat zij belangrijke hulp bij het onderzoek zouden kunnen bieden, daartoe - om welke persoonlijke motieven dan ook - niet bereid bleken te zijn. Daar staat tegenover, dat ik hartverwarmende medewerking mocht ondervinden van het Rijksarchief in Limburg te Maastricht, het Waterschap "Midden-Limburg" te Heythuysen, de bibliotheek van het Nederlands Openlucht Museum te Arnhem, Uitgeverij en Drukkerij Eshuis te Dalen, de heer L.A. Liekens van het Bureau Voorlichting van de gemeente Rotterdam en uit de aard van de zaak van de Vereniging "De Hollandsche Molen" en de Molenstichting Limburg. Mijn dank gaat uit naar mej. E.H.M. Geelen, voor haar ontwerp van de omslag van deze publikatie, naar mijn neef Charles Starmans voor zijn tekening van de St. Antoniusmolen te Laar, naar mej. T. Brugge en de heer A.P.M. Sanders voor het afstaan van hun fotomateriaal waarmee de tekst kon worden verlevendigd. In het bijzonder noem ik hier met grote dankbaarheid de heer J. Henkens, gemeente-archivaris van Weert en zijn collega van Nederweert, de heer W. Sonnemans. Zonder hun niet aflatende belangstelling en medewerking had ik zelfs de voorgenomen kolleges niet kunnen geven.

§ 2. HET WEERTERLAND.

De streek, waar onze belangstelling naar uitgaat, is het grondgebied van de tegenwoordige gemeenten Weert en Nederweert. In het vervolg zal ik voor dit gebied steeds de naam WEERTER LAND blijven gebruiken. Tegen het gebruik van het alternatief LAND VAN WEERT valt immers vanuit historisch oogpunt teveel aan te merken, omdat hieronder in de loop der tijden een heel wat uitgebreider deel van de huidige provincie Limburg is begrepen.

Het Weerter Land omvat zowel "Weert van den Oversten Eynde", dat is Weert of Overweert, als "Weert van den Nedersten Eynde", dat is Nederweert. (1) De

keuze van dit Weerter Land om er de wederzijdse relaties tussen een mensengemeenschap en haar woongebied na te gaan lijkt gunstig. Tot in deze eeuw bestond het gebied uit een areaal in kultuur gebrachte gronden met als belangrijkste woonkernen: Weert en Nederweert. Dit areaal werd naar het westen en noordwesten begrensd door het Weerter Bos. In het noordoosten en oosten vormden moerassen en heidevelden een natuurlijke barrière, terwijl naar het zuiden de Tungelrooyse beek en een keten van aaneengesloten moerasige vennen - hier ook wel pelen' genoemd - de grens vormden.

Wie vandaag aan de dag het Weerter Land bezoekt komt al vlug tot de ontdekking dat het een menselijke schepping is. Natuurlijke elementen, in de zin die ik er hierboven aan gegeven heb, komen er niet meer voor. De bossen en heidevelden, de zandverstuivingen, ja alles wat nog lijkt op "ongerepte natuur" is in werkelijkheid ontstaan onder invloed van menselijk inspelen op de natuurlijke situatie zoals die eeuwen geleden geweest moet zijn.

Ontstaan onder invloed van menselijk inspelen op de natuurlijke situatie.

De "oude meulenstat" bij het Hugterbroek.
FOTO: T. Brugge; 13-8-1973.

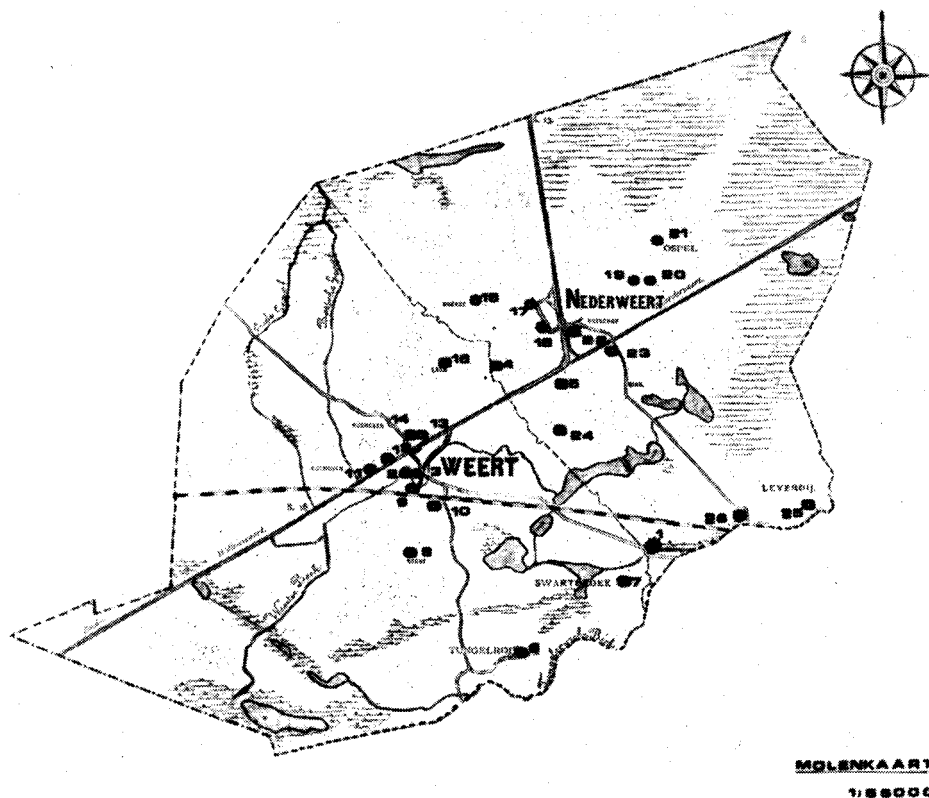
De meeste van die kunstwerken zijn met het verlopen van de jaren door de mensen in dit Weerter Land aangebracht omdat ze beantwoordden aan hun opvattingen over het inrichten van een leefbaar woongebied, een

gebied waarin op menswaardige manier te leven viel. Met die kunstwerken hoopte de mens in het Weerter Land de verwachtingen die hij van de toekomst had waar te kunnen maken.

§ 3. DE MOLENS IN HET WEERTERLAND.

Onder de kunstwerken in het Weerter Land namen de molens een belangrijke plaats in. Totaal 25 windmolens en 1 watermolen zijn - naast rosmolens etc. - in deze streek in bedrijf geweest. Op het bijgevoegde overzichtskaartje is de ligging van die molens globaal weergegeven.

Dit overzichtskaartje is een sterk vereenvoudigde weergave van een deel uit de WANDKAART VAN LIMBURG. Die kaart, ontworpen en getekend door Mathijs Ver Straeten, werd in 1896 gedrukt en uitgegeven bij Emmanuel Smeets, de toen reeds alom bekende Weerter Steendrukkerij.(2) Hoewel op deze kaart geen mo-

LEGENDA BIJ OVERZICHTSKAARTJE VAN DE MOLENS IN HET WEERTER LAND.

I : des Heere molens.

- 1 - Watermolen, Swartbroek
- 2 - Buitenmolen, Rumoldus- of St. Rombouts molen
- 3 - Binnenmolen
- 4 - St. Petrus op Rosveld
- 5 - Standaardmolen van Roeven of Roevenwaardmolen

II : In de gemeente Weert.

- 6 - St. Anna, Tungelroy
- 7 - De Hoop, Swartbroek
- 8 - St. Anna, Keent
- 9 - Clercx' molen
- 10 - Bonesmolen
- 11 - St. Oda, Vrakker
- 12 - Molen van Smeets, Vrakker
- 13 - Hushover standaardmolen
- 14 - Wilhelmus Hubertus, Hushoven
- 15 - St. Antonius, Laar

III : In de gemeente Nederweert.

- 16 - De achtkant, Boeket
- 17 - St. Anna
- 18 - De houtzaagmolen
- 19 - St. Joseph, Kreijel
- 20 - De Dankbaarheid, Kreijel
- 21 - De Korenbloem, Ospel
- 22 - Standaardmolen, Budschoep
- 23 - Zelden Rust, Eind
- 24 - Windlust, Roeven
- 25 - De Volharding, Leveroy
- 26 - St. Victor, Kelpen

lens zijn aangegeven - met een enkele uitzondering voor de molen "Op de Vrouwenheide" bij Ubachsberg in het zuiden van de provincie - heb ik er hier toch gebruik van gemaakt omdat het een echte Weerter kaart is. Bovendien verdient deze kaart een ruime belangstelling omdat zij een goed overzicht geeft van de toestand in het Hertogdom Limburg in de negentiger jaren van de vorige eeuw met een schat aan interessante bijzonderheden. Daarenboven is deze in kleur uitgevoerde kaart buitengewoon fraai, zodat jaren na het verschijnen ervan, als de firma Smeets haar inzending voor de wereldtentoonstelling te Luik met een zilveren medaille bekroond ziet, Het Kanton Weert een citaat opneemt uit een artikel van De Limburger Koerier: "Zeer geroemd wordt nog altijd de kaart van Limburg op de drukkerij van Smeets vervaardigd, naar de tekening van den heer Ver Straeten, het hoofd der stadschool, te Weert."(3)

De nummering van de molens op deze kaart is vrij willekeurig en werd alleen door redenen van praktische aard ingegeven. Begonnen is met een groep van vijf, omdat deze molens in oudere dokumenten vaak samen worden genoemd en dan aangeduid als 'des Heere windten watermolen'. Over de geschiedenis van deze molens - die aanvankelijk in eigendom toebehoorden aan de Heer van Weert - zal nog een afzonderlijke publikatie verschijnen. Ze worden in dit verhaal alleen omwille van de volledigheid even genoemd, alhoewel drie ervan buiten het grondgebied van de huidige gemeente Weert hebben gestaan.

Bij de verdere nummering werd begonnen met de meest naar het zuiden gelegen molen te Tungelroy, om daarna ongeveer 'met de klok mee' door te nummeren. Op die manier kon nog een scheiding worden aangebracht tussen de molens op het grondgebied van de gemeenten Weert en Nederweert. Het ligt in de bedoeling in deze eerste publikatie alleen de gegevens op te nemen, die betrekking hebben op de molens van Weert. In een volgend verhaal komen dan de molens van Nederweert aan de beurt.

De mogelijkheid blijft open om in een derde publikatie die aangebrachte kunstmatige scheiding weer ongedaan te maken, en het Weerter Land als één geheel te beschouwen, wat historisch gezien meestal ook juister is. Ik wil dan nagaan of en in hoeverre de molens in het Weerter Land de levensstijl en sociale organisatie weerspiegelen van de mensen die er woonden of er nog wonen. Nagaan ook, wat de molens ons kunnen leren omtrent de natuurlijke situatie ter plaatse en hun relaties tot de wereld van plant en dier.

Op de nu volgende bladzijden worden - zoals ik boven al opmerkte - de gegevens die voor de kolleges in 1973 werden verzameld zo ordelijk mogelijk gegroepeerd als uitgangspunt voor een mogelijke latere volledige historische beschrijving.

Detail uit de Wandkaart van Limburg, Serie a | no. 11. R.A.L.

De ST. RUMOLDUS voorzien van zelfzwichting.
 FOTO: P.W.L.
 (Ontvangen van W.O. Bakker, Harkstede.)

Oude ansichtkaart met
 College,
 BINNENMOLEN en
 St. Martinuskerk;

poststempel : 5 januari 1910
 Foto: G.A.W.

ST. PETRUS VAN ROSVELD
 De vroegere molenaarswoning
 aan de Molenweg.

§ 4. DES HEERE MOLENS .

1. DE WATERMOLEN VAN SWARTBROEK.

Om elk mogelijk misverstand bij voorbaat al uit te sluiten : in de Hollandse provincies duidt het woord WATERMOLEN de poldermolens aan, die hun energie ontleen aan de kracht van de wind en deze gebruiken voor het opvoeren van water waardoor de polder bemalen wordt. Wanneer er in deze publikatie sprake is van een watermolen, dan bedoel ik daarmee een molen, die haar energie ontleent aan de kracht van stromend water. Dit water drijft een waterrad of een turbine aan, die ophun beurt het gaande werk van de molen in werking brengen, nodig om het koren te malen, olie te slaan, of voor andere werkzaamheden met uitzondering van bemaling.

2. BUITENMOLEN, RUMOLDUS – OF ST. ROMBOUTSMOLEN.

3. BINNENMOLEN

4. ST. PETRUS OP ROSVELD

5. STANDAARDMOLEN VAN ROEVEN OF ROEVENWAARDTMOLEN.

Ook deze standaardmolens waren aanvankelijk eigendom van de Heer van Weert. Als laatste van deze heren zouden we kunnen beschouwen: Philippe Maurice Joseph d'Alsace d'Henin Liétard, bekend onder de naam van Prince de Chimay. Toen op 1 oktober 1795 het Weerter Land als deel van het Departement van de Neder-

Op de plaats van de molen ligt nu een boerderij; 23 april 1971

Foto: A.P.M. Sanders

Het bouwjaar van deze molen te Swartbroek - oorspronkelijk de Heer van Weert toebehorend - is mij nog niet bekend. De laatste eigenaar was Louis François Hubert Beerenbroek, rentenier en grondeigenaar, wonende te Roermond. In 1880 verkocht hij zijn watergraanmolen en droeg deze in eigendom over aan het Waterschap HET LAND VAN WEERT. In verband met veranderingen aan de Molenbeek schijnt de molen met de erbij behorende sluis nog in datzelfde jaar te zijn afgebroken. (8)

Op de plaats, die eens door de molen werd ingenomen, ligt nu een boerderij ten noorden van de weg van Weert naar Roermond tegenover de aftakking naar Swartbroek. De afbeelding op de gevelsteen boven de voordeur van het woonhuis is geen getrouwe weergave van de vroegere watermolen. Zowel over de betekenis van deze molen voor de mensengemeenschap in het Weerter Land als over de relatie tot de natuurlijke situatie ter plaatse zijn meerdere gegevens voor handen. Daar wordt - zoals ik eerder al opmerkte - nu niet op ingegaan omdat deze aspecten van het Weerter muldersbedrijf om een afzonderlijke publikatie vragen.

maas bij de Franse Republiek was ingelijfd, werden de roerende en onroerende goederen van de Prince de Chimay verbeurd verklaard om op 28 april 1800 ten voordele van de Republiek te worden verkocht. Uit de expertise die in verband met deze verkoop werd verricht weten we dat de vier standaardmolens er toen hetzelfde uitzagen en op eenzelfde manier waren ingericht. De molens waren opgetrokken in eiken- en grenenhout. Het dak en de borst waren met houten leien betimmerd. Het gaande werk dreef twee koppels stenen aan.

De BUITENMOLEN was gelegen op de hoek van de huidige Coenraad Abelsstraat en de Willem I straat. De naam van die molen staat in verband met het feit, dat de molen in vroeger dagen buiten de stadsomwalling was gelegen. Volgens een mededeling van J. Henkens werd de molen toen vaak door vijandige troepen als waarnemingspost gebruikt. Door in de wieken te klimmen kon men de sterkte van de bezetting van de stadspoorten vaststellen. (4)

NAAM S T. A N N A

LIGGING *gemeente* Weert
buurtschap Tungelroy
adres Tungelerdorpstraat 51
perceel sectie H, no. 1919

EIGENAAR H.J.L.M. Peerlings, Tungelerdorpstraat 50

BOUWJAAR 1875 of 1876

SOORT windmolen

TYPE ronde stenen bovenkruier, beltmolen

FUNCTIE graanmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g:*
belt grond

romp baksteen

kap hout gedekt met asfaltpapier
as gietijzer
roeden ijzer
wiekvorm oud-hollands

vlucht 25 m.
kruierwerk buiten
windvaan geen

i n w e n d i g:
overbrenging hout
maalstenen 2 koppels 17der kunststenen

hulpkracht geen

IN BEDRIJF nu en dan

ONDERHOUDS-TOESTAND redelijk

RESTAURATIES 1907, 1939 en 1967

BETEKENIS *landschappelijk* belangrijk
monumentaal beschermd monument
economisch gering
toeristisch belangrijk

TE BEZICHTIGEN na overleg met de eigenaar, tel. 04956-1212

BIJZONDERHEDEN

Op de baard: St. Anna, Anno 1875 met rank.
De molen is de opvolgster van het in 1880 gesloopte, eeuwenoude watermolentje, de Vloedmolen.
As, bovenwiel, vang en bonkelaar zijn afkomstig van een molen in Hardenberg (Drenthe), de lange spruit van een molen uit Groenlo.

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG 24 oktober 1974.

§ 5. DE MOLENS IN DE GEMEENTE WEERT.

6. DE ST. ANNAMOLEN TE TUNGELROY.

De BINNENMOLEN daarentegen was - zoals de naam het al suggereert - veilig en wel gelegen binnen de veste daar, waarnude Wilhelminasingel en Van Berlostraat samenkomen. Staande op de stadsomwalling, gericht op het zuidwesten moet vrije en onbelemmerde windvang verzekerd zijn geweest. Wie de pas herbouwde standaardmolens gezien heeft op de gerestaureerde stadsomwalling van het Brabantse Heusden aan de Maas, kan zich een voorstelling maken van de aanblik, die ook deze molen op de Weerter fortificaties in vroeger dagen gegeven moet hebben.

De ST. PETRUS van ROSVELD moet gezocht worden waar de Molenweg op de gemeentegrens tussen Weert en Nederweert de autoweg snijdt vlak voor de afbuiging van de E-9 naar het zuiden. De vroegere molenaarswoning die daar aan de zuidzijde van de weg ligt is een laatste tastbare herinnering aan deze standaardmolen.

Gegevens over de STANDAARDMOLEN te ROEVEN zijn nog spaarzamer. Zij moet gelegen hebben even ten noorden van de ruïne van de stenen Roeventermolen (no. 24) en wel vlak voor de Zuid-Willemsvaart ten westen van de weg die de woonkern Roeven verbindt met de sluis in het kanaal.

Over het juiste bouwjaar van de vier standaardmolens van de Heer van Weert tast ik volkomen in het duister. Op de kaart door Jacob van Deventer, rond de helft van de 16e eeuw gemaakt van de stad Weert met haar onmiddellijke omgeving, komen alleen de Buiten- en Binnenmolen voor. Ten onrechte zijn die molens op een weergave van deze kaart in de Publications 1892 (t. o. blz. 267) als een soort torenmolen getekend. Op het origineel zijn het duidelijk open standaardmolens.

De molen van Roeven vond ik voor het laatst vermeld bij gelegenheid van de verkoop in 1800 aan Henri Bleron Fils te Maastricht als lasthebbende van J. J. Leyer aldaar. Daarna ben ik haar spoor volkomen bijster.

De St. Petrus van Rosveld werd, volgens mededeling van Biezenaar, in 1919 gesloopt. (5)

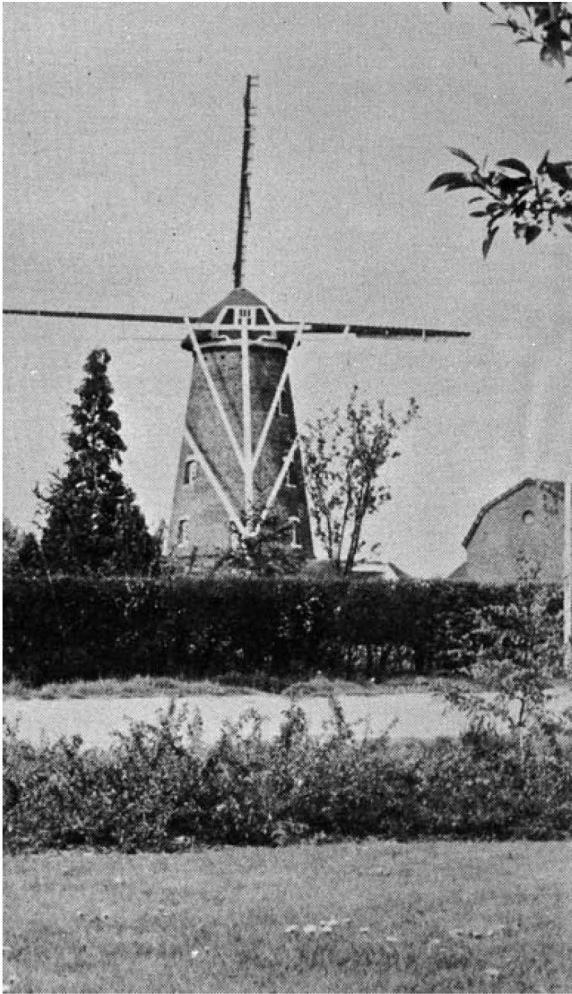
Datzelfde jaar bracht ook het einde voor de misschien wel oudste molen in het Weerter Land. Al enige jaren lag de Binnenmolen op het terrein van het Bisschoppelijk College en bij de uitbreiding van dit kompleks meende men in juli 1919 tot sloopte moeten overgaan. De storm, die op 6 november 1921 omstreeks twee uur in de middag de kop opstak en ondermeer in Roermond een deel van de St. Christoffeltoren vernielde, maakte ook een eind aan de laatst overgeblevene: de Buitenmolen. "De molen van den Heer P. Ramaekers aan de Molenpoort alhier werd omvergewaaid en tot een puinhoop tot groote schade van genoemden eigenaar." (6)

Op 10 mei 1874 kwam bij het College van Gedeputeerde Staten te Maastricht een brief uit Weert binnen van de volgende inhoud: "Neemt eerbiedig de vrijheid ondergeteekende Jan Mathijs Peerlings, landbouwer te Weert in het Gehucht Tungelroy, aan uw College vergunning te verzoeken tot het oprigten en in werking brengen eener wind-graanomolen, op een perceel bouwland gelegen te Weert in gemeld Tungelroy, gekadastreerd Sectie H nummer 154. 't Welk doende. (w. g.) J. M. Peerlings." (7)

Oprigten en in werking brengen eener wind-graanomolen.
Foto: A.P.M. Sanders; 23 april 1971.

Uit gegevens ontleend aan het kadaster valt af te leiden, dat een zekere Cornelis Moonen, landbouwer in Tungelroy een perceel bouwland bezat van 45 roede en 40

Het kruierwerk.

Na de restauratie.; 18 maart 1968
Foto: P.W.L.

Passend in het landschap.

el, gelegen Sectie H van het kadaster onder nummer 154. Bij een deling in 1865 komt dit perceel aan zijn dochter Anna Catharina Moonen, getrouwd met Jan Mathijs Peerlings. Vervolgens heeft in 1877 een stichting plaats, waarbij het perceel in drieën gesplitst wordt. Het eerste stuk - groot 39 roede 15 el - blijft bouwland, en ligt Sectie H no. 1029. Het tweede stuk - eveneens bouwland - meet 2 roede 60 el en ligt Sectie H no. 1031. Het derde en laatste stuk grond, groot 3 roede 65 el - gelegen in het Kemperveld sectie H no. 1030 - wordt ingenomen door een windgraanmolen + erf.

Volgens een mondelinge overlevering moet Peerlings goed bekend zijn geweest met de toenmalige burgemeester van Weert: D. Coenen. Deze zou hem erop geattendeerd hebben, dat bij het Waterschap "Het Land van Weert" plannen in voorbereiding waren tot verbetering van de afwatering in deze streek. In verband daarmee zou buiten de al eerder genoemde watermolen te Swartbroek (no. 1) ook de zogenaamde VLOEDMOLEN te Stramproy afgebroken moeten worden. Deze Vloedmolen - een watergraanmolen waarin niet kon worden gewoond - was in die dagen eigendom van Michiel Maes, landbouwer en grondeigenaar, en later van zijn weduwe Petronella Mertens.

Achteraf weten wij, dat pas op 10 november 1880 de overeenkomst werd gesloten, waarbij de weduwe zich verbond om binnen één maand het waterrad en de sluisen van haar molen te zullen ruimen. Het gebouwtje zelf hoefde niet te worden afgebroken "als het de regelde afvoer niet in de weg staat". (8)

Peerlings moet echter meteen de mogelijkheid hebben gezien om door het oprichten van een windmolen een goede boterham te gaan verdienen met het malen van graan. B & W van Weert voegen er in hun brief aan de Gedeputeerde Staten aan toe, "dat het in werking brengen van den molen geacht wordt te zijn in het belang van de inwoners van genoemd gehucht". (7) Uit deze brief blijkt ook, dat het grondwerk van de molen dan al klaar is en de gehele bouw "in het begin van de aanstaande lente voltooid zal worden".

Op 9 juni 1874 houden B & W om half twaalf in de morgen op het gemeentehuis zitting om eventuele bezwaren te aanhoren die derden tegen de bouw van de molen zouden inbrengen. Maar volgens het proces verbaal, dat van deze zitting werd opgemaakt, heeft niemand zich daarvoor gemeld. Op 26 juni komt dan de bouwvergunning af op voorwaarde echter, dat de windmolen binnen de twee jaar in werking moet zijn. Dat is dan in elk geval wel gebeurd. Volgens een verhaal in de Maas- en Roerbode van 27 juni 1952 zou de molen door een zekere L. Niëns, vermoedelijk afkomstig uit Nederweert, zijn gebouwd.

Zoals ik al schreef staat in de kadastrale leggers als stichtingsjaar 1877 vermeld, maar omdat veranderingen aan eigendommen pas een jaar na datum in die leggers worden opgenomen, meen ik 1876 als bouwjaar te mogen beschouwen. - In verband met de hier genoemde eigenaardigheid bij de kadastrale registratie zal ik in het vervolg het woord 'dienstjaar' gebruiken

om bij bepaalde jaartallen aan te geven, dat ze gebaseerd zijn op gegevens ontleend aan het kadaster. In het geval van deze molen te Tungalroy zou dat daarmee dienstjaar 1877 worden, wat betekent dat de molen al in 1876 klaar kwam.

Helemaal zonder kleerscheuren is de molen haar eerste levensjaar niet doorgekomen. Zo weet het weekblad Het Kanton Weert op zondag 2 juli 1876 te vertellen, dat op de donderdag ervoor - dat was dus op 29 juni - "tijdens een in de namiddag gewoed hebbende onweder" de bliksem op de kerktoeren van Tungalroy was ingeslagen, en "in den windgraanmolen waarvan de borst grootendeels beschadigd werd". (9)

*

Uit officiële stukken blijkt, dat molenaar Hendrik Peerlings te Tungalroy op 19 november 1907 vergunning kreeg om tot uitbreiding van zijn graanmolen een zuiggasmotor te gaan gebruiken. (10) Volgens kadastergegevens is in dienstjaar 1892 deze Hendrik samen met landbouwer Gerard Peerlings - beide zoons van de op 8 juni 1890 overleden Jan Mathijs - inderdaad eigenaar van het perceel H no. 1030 met windgraanmolen + erf. Toch was het niet de windgraanmolen die door het bijplaatsen van een zuiggasmotor gemoderniseerd werd. Die aanpassing gold een graanmolen gelegen te Tungalroy sectie H no. 1139. Op dit perceel stond na 1903 een boterfabriek en een pakhuis, terwijl de rest van de 1 hectare 24 are en 50 centiare bouwland is. Dienstjaar 1909 volgt herbouw waarbij het pakhuis tot molen wordt. En het is deze maalderij, gelegen op perceel H no. 1139, waarvoor vergunning tot het plaatsen van een zuiggasmotor wordt afgegeven. Na een perceelscheiding, waarschijnlijk in 1914, ligt te Tungalroy sectie H no. 1425, groot 1 hectare 21 are en 95 centiare, een huis, een meelmolen en bouwland.

*

Wat er daarna allemaal precies gebeurd is, werd mij uit de beschikbare gegevens nog niet helemaal duidelijk. Eerst moet aan het perceel nog een stuk bouwland zijn toegevoegd. Het is dan geregistreerd onder sectie H no. 1467. Daarna werd er een werkplaats opgebouwd, die in dienstjaar 1926 weer wordt gesloopt. En dan wordt een deel van dit perceel gevoegd bij het perceel H no. 1030, waarvan hierboven al sprake is geweest, en waarop de windmolen met erf lag.

Zo staat sinds dienstjaar 1928 Petrus Johannes Matheus Peerlings genoteerd als eigenaar van perceel sectie H no. 1483 - groot 81 are 10 centiare - waarop een molen en een zagerij staan en bouwland ligt. Er zijn aanwijzingen die het aannemelijk maken, dat die zagerij was ondergebracht in de voormalige meelmolen waarin de zuiggasmotor stond opgesteld. Wat de ondernemende Hendrik Peerlings aanleiding gegeven kan hebben tot die verandering van bestemming is mij nog niet duidelijk, en valt ook buiten het bestek van dit verhaal. Keren we daarom terug tot de windgraanmolen van P.J.M. Peerlings in het Kemperveld, sectie H no. 1483.

Indetussenliggende jaren is daaraan nog een en ander veranderd. Was de molen oorspronkelijk uitgerust met twee houten roeden, voor het begin van deze eeuw, n.l.

in 1884, had men een daarvan vervangen door de voor deze molen vervaardigde 25 meter lange Potroede no. 1425.

De Potroede no. 1425 - die later een van die houten roeden kwam vervangen - was van ijzer en gemaakt bij de firma Gebrs. Pot te Kinderdijk, die met dit voor hun tijd revolutionaire type roede, grote bekendheid had verworven.

Ook de as, het bovenwiel, de vang en bonkelaar werden vervangen door onderdelen die - volgens een mondelinge informatie van de heer Peerlings in 1963 - afkomstig waren van een molen te Hardenberg in Drenthe. De roede bij een windmolen is de lange balk die door de kop van de molenas gestoken is. Deze balk is in het midden het dikst, naar de uiteinden toe dunner. Het dichtst naar de molen toe zit de binnenroede, die samen met de buitenroede en de aan beide bevestigde hekwerk en de vier wieken van de molen vormen. Zoals gezegd, waren de roeden van de St. Annamolen te Tungalroy oorspronkelijk van hout. Overigens waren vroeger alle molenroeden van hout.

Opnieuw komt de molen in de officiële stukken ter sprake wanneer Gedeputeerde Staten van Limburg in 1933 aan de gemeenten om gegevens vragen in verband met een inventarisatie van het windmolenbestand in de provincie. Het blijkt, dat de molen dan nog steeds in handen is van molenaar Petrus Johannes Matheus Peerlings. Volgens zijn opgave wordt de molen bij windstilte gedreven door een ruw-olietmotor en is zij tegen brand verzekerd bij de 'Utrechtse Verzekeringsschappij voor Molenaars'. Het bedrijf is weliswaar druk, maar tengevolge van alom heersende concurrentie zijn de verdiensten maar gering. (11) Om aan die concurrentie het hoofd te kunnen bieden werd de molen ook aangepast aan de nieuwste vindingen. Zo schrijft F. van Rijkevorsel in zijn verslag over "De Molens in Nederland" voor het molenjaar 1939: "Te Tungalroy werd de molen van M. Peerlings voorzien van nieuwe schoren en beide roeden gestroomlijnd door den molenmaker Hub. Adriaens uit Weert". (12) In het 17e jaarverslag van de vereniging De Hollandsche Molen wordt er nog aan toegevoegd, dat de molen hetzelfde stroomlijnprofiel kreeg als die van Maes-Snieders te Stramproy. (13) Zo weten wij dat de St. Annamolen in dat jaar VERBUSSELD werd, dat wil zeggen: de molen werd voorzien van het stroomlijnprofiel dat ontwikkeld was door de Weertenaar Christiaan van Bussel (1887-1946).

Dat de molen toen bovendien werd uitgerust met remkleppen, systeem Hub. Adriaens, is een wetenschap die wij putten uit DE MOLENAAR. (14) Dit tijdschrift bevat een schat aan gegevens over het muldersbedrijf in ons land sinds de laatste eeuwwisseling. In deze publikatie zal ik dan ook bij herhaling citeren uit dit "Weekblad voor Koren- en Pelmolenaars, Olieslagerijen, Handelaren in Lijn- en Raapkoeken, Graanhandelaren, enz., enz." Sinds haar eerste verschijnen in 1898 is het blad uitgegeven en gedrukt bij Eshuis & Co te Dalfsen.

Niettegenstaande alle zorg in de loop van de jaren aan haar besteed, was de St. Annamolen in 1962 toch aan

een algehele onderhoudsbeurt toe. Daarom besloot M. Peerlings om gebruik te maken van een toen bestaande gunstige regeling met betrekking tot het herstel en onderhoud van molens, die nog in gebruik waren. Hij vraagt dan voor de restauratie van zijn molen een subsidie aan bij Rijk en Provincie. De tijden waren toen weliswaar nog gunstig voor het verlenen van subsidies, maar de restauratie kwam toch niet op gang. Drie jaar later, het is intussen 9 december 1965, schrijft de Maas- en Roerbode, dat Peerlings opnieuw subsidie heeft moeten aanvragen omdat intussen de kosten van restaureren weer gestegen waren. Hij krijgt dan de toezegging, dat Rijk, Provincie en Gemeente elk in de kosten zullen bijdragen en wel respectievelijk voor 40%, 20% en 20%. Het resterende bedrag wil de molenaar voor eigen rekening nemen.

Als dan een jaar later de restauratie nog niet begonnen is zet molenaar Peerlings - volgens een ooggetuige - op 21 juni 1966 de wieken van zijn molen in een stand, die iets afwijkt van de stand, die overal elders in ons land VREUGDE betekent. Maar hier in Tungalroy geeft men met deze wiekstand aan: ER IS WEL WIND, MAAR GEEN GRAAN OP DE MOLEN OM TE MALEN. Met andere woorden: Peerlings wilde nog eens op de manier van een rasechte molenaar laten weten: IK WIL WEL, MAAR IK KAN NIET.

Gelukkig komt het jaar erop, september 1967, de restauratie toch uiteindelijk klaar. Het voegwerk aan de stenen romp zal later nog in orde gemaakt worden. Bij deze restauratie - volgens de officiële stukken was er een bedrag van f 27.250,- mee gemeoid - was nog heel wat komen kijken. Men had ondermeer de maal-, steenen luizolder bijna geheel moeten vernieuwen. Er was een elevator ingebouwd. De versleten maalstenen konden nog vervangen worden door een koppel tweede handse stenen, maar de twee steenkuipen moesten worden vernieuwd compleet met deksels, karen, meelpijpen en meelbak. Omdat er nogal wat te lassen viel aan de roeden, had men die er helemaal uit moeten halen. Het wiekenkruis, voorheen "verbusseld", werd vrijwel geheel opnieuw bekleed en voorzien van voorzomen, storm- en windborden, derhalve weer "oud-hollands" opgehekt.

Terwijl men de molen onder handen nam was ook gebleken, dat de kap in een dermate slechte toestand verkeerde, dat reparatie uitgesloten geacht moest worden. Met uitzondering van de voeghouten en de korte sluitbalk werd daarom de hele kap vernieuwd. Een lange spruitbalk had men in Groenlo weten te bemachtigen. En omdat een goede entree altijd belangrijk blijft, was ook de molenpoort vernieuwd. (15) In het weekblad De Molenaar brengt molenmaker Adriaens verslag uit over de restauratie. Er is wel sprake van de St. Hubertusmolen, maar die wordt dan nader omschreven als de "Molen van Tungalroy, gemeente Weert" (16) en daarmee is vergissen dan toch wel zo goed als uitgesloten.

Overigens kon ik nog niet achterhalen waarom en wanneer de molen haar naam ST. ANNA heeft gekregen. Zelf neig ik ertoe aan te nemen, dat Jan Mathijs Peerlings die naam bij de stichting zelf bedacht heeft om daarmee tevens de gedachtenis aan zijn vrouw, Anna Catharina Moonen, te vereeuwigen.

NAAM D E H O O P

LIGGING *gemeente* Weert
buurtschap Swartbroek
adres Coolenstraat 14
perceel sectie G, no.3180

EIGENAAR J.H.H. Adriaens, St.Odastraat 17, Weert

BOUWJAAR vermoedelijk 1788; in Weert 1905

SOORT windmolen

TYPE houten achtkantige bovenkruier, beltmolen

FUNCTIE graanmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g:*
belt grond, gedeeltelijk loods
romp hout, op bakstenen onderbouw
kap hout, gedekt met asfaltpapier
as gietijzer
roeden ijzer; kaal gezet
wiekvorm voorheen stroomlijn van Bussel, met remkleppen
vlucht 26 m.
kruiwerk buiten
windvaan geen

i n w e n d i g:
nog slechts aanwezig zijn:
bovenwiel met vang; bovenschijffloop;
gedeelte luiwerk; koningsspil met
spoorwiel; een steenkraan; en een
rondsel met staakijzer, los op zolder

IN BEDRIJF neen

ONDERHOUDS-TOESTAND slecht

RESTAURATIES 1935 en 1955

BETEKENIS *landschappelijk* zeer belangrijk
monumentaal beschermd monument
economisch geen
toeristisch zeer belangrijk

TE BEZICHTIGEN uitsluitend uitwendig

BIJZONDERHEDEN

De molen is de opvolgster van de in 1880 gesloopte, eeuwenoude Swartbroeker watermolen.
De molen is rond 1905 naar Weert overgebracht; de plaats van herkomst is echter niet met zekerheid bekend.
De molen heeft een vangstok.
Op gepotdekselde baard: De Hoop Anno 1788.

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG 24 oktober 1974.

7. DE HOOP TE SWARTBROEK.

Deze windmolen wordt met een huis en tuin - tesamen groot 28 are - voor het eerst in de kadastrale leggers vermeld in 1906. Eigenaar is dan Antonius Weekers, molenaarsknecht afkomstig uit Nederweert. Twee jaar voordien had deze inderdaad bij de gemeente Weert een vergunning gevraagd om op een perceel grond - kadastraal bekend gemeente Weert Sectie G no. 460 - een windmolen te mogen bouwen.(17) Swartbroek zal wel ingenomen zijn geweest met dit plan. Sinds men de iets verderop binnen de gemeente Nederweert gelegen watermolen had gesloopt (no. 1), was de kleine gemeenschap voor het malen van graan aangewezen op molens elders. Nu zou daarvoor weer een goede gelegenheid komen in eigen omgeving.

Omdat de molen in het kadaster voor het eerst opduikt in 1906 zal ze dus wel een jaar daarvoor zijn opgericht. Dat jaar 1905 als bouwjaar wordt ook aannemelijk als we bedenken dat de bouwvergunning door de gemeente Weert werd verleend in 1904, zoals ik hierboven al schreef. Naast de voorwaarde, aan die vergunning verbonden, dat de molen binnen zes maanden in werking diende te zijn werd mede bepaald "dat worde voldaan aan de voorschriften gegeven in het provinciaal reglement op de openbare wegen en voetpaden in het Hertogdom Limburg". Daarom stuurde Antoon Weekers op 24 oktober 1904 een brief naar Gedeputeerde Staten te Maastricht.(18) Hij vraagt daarin ontheffing van het bepaalde in dat reglement, waarbij de bouw van een windmolen binnen 50 meter van uit de as van een weg verboden is.(77)

G. S. bespreken dit verzoek in hun vergadering van 3 november, waarna zij aan "De Ingenieur van den Provinciaal Waterstaat" advies vragen. Op 8 november antwoordt deze al, dat zijns inziens geen ontheffing verleend kan worden, zonder dat hij een reden daarvoor aangeeft. Daarop bespreekt het Kollege de kwestie nog eens in haar bijeenkomst op de 18e van die maand, waarna zij dezelfde dag nog bericht van de afwijzing van het verzoek stuurt naar B & W te Nederweert, met het verzoek die beschikking aan adressant - die immers in Nederweert woont - door te sturen.

Ook nu wordt niet precies aangegeven waarom die ontheffing wordt geweigerd. "Overwegende dat ingevolge art 56 van dit Reglement o. a. verboden is binnen 50 M van uit de as der wegen windmolens opgerichten en dat Gedeputeerde Staten aan geene bepaling van meer genoemd reglement de bevoegdheid ontleenen om het sub 4^e van dit artikel gesteld verbod ontheffing te verleenen."(18) Wat er daarna precies gebeurde is mij niet bekend, waarschijnlijk heeft Weekers zijn molen iets verder van de weg afgezet. Want dat de molen inderdaad in 1905 klaar kwam mag wellicht ook worden afgeleid uit het feit, dat Antonius Hubertus Weekers en zijn vrouw Anna Catharina Petronella Hendriks een gezinsuitbreiding in 1904 laten registreren op het gemeentehuis van Nederweert. De volgende geboorte wordt echter in 1906 aangegeven bij de burgerlijke stand te Weert

Nu valt zo'n houten achtkante bovenkruier op stenen voet in het Weerter Land wel min of meer uit de toon. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat verhalen de ronde doen, dat deze molen ooit elders gestaan heeft. Ze zou dan rond het begin van deze eeuw op die oude standplaats zijn afgebroken en naar Swartbroek overgebracht. Verwonderlijk is het wel, dat die verhalen niet met elkaar te rijmen zijn noch wat betreft het oorspronkelijke bouwjaar van de molen, noch wat betreft de plaats van herkomst, noch met betrekking tot de functie die de molen vóór de herbouw in Swartbroek vervulde.

Ik laat een paar van die verhalen maar eens de revue passeren. Toen de molen na een grondige restauratie op zaterdag 9 juli 1955 weer in gebruik werd genomen verscheen in De Molenaar een verslag van die feestelijkheid. Ik lees daar: "De heer Bicker Caarten vertelt dan enige bijzonderheden over de molen onder anderen dat "De Hoop" in 1788 gebouwd werd te Delfshaven en daar tot 1906 stond. In dat jaar werd hij overgebracht naar Swartbroek. Een foto van de molen, opgenomen vóór 1906, wordt door spreker de jonge mulder aangeboden."(19) De Maas- en Roerbode van 12 juli 1955 voegt er nog aan toe, dat het om een oude oliemolen ging, die per schip van Delfshaven werd overgebracht en in Weert-Swartbroek weer werd gemonteerd.

DE HOOP,
hopende op betere tijden

1. Links boven:
Houten achtkante romp afgedekt met ru-
beroid; verbusselde wieken; jaar onbekend.
Foto: Gem. Archief, Weert.

2. Rechts boven:
De belt voor een deel afgegraven om een
loods te kunnen plaatsen.
Foto: A.P.M. Sanders; 23-4-1971.

3. Onder:
Dekap niet meer vrij vande kruinrichting.

De verslaggevers zijn zo zeker van hun zaak, dat twijfel aan de berichten uitgesloten geacht wordt. Nu zijn er in Delfshaven in de loop van de jaren wel meer molens gedemonteerd en het vervoer zal daar dan ook nauwelijks enig opzien hebben gebaard. Maar ik neem aan, dat zo'n transport voor het Weert rond de laatste eeuwwisseling wel iets bijzonders was. Toch kon ik tot nutoe nergens in Het Kanton Weert een berichtje omtrent het overbrengen vinden.

Dan zou de foto, die de heer Bicker Caarten aanbod, uitkomst moeten brengen. Maar bij navraag blijkt, dat hij - afgaande op hem verstrekte informatie - een foto heeft aangeboden van een oliemolen "De Hoop" te Delfshaven. In die stad stond immers een molen met die naam, maar deze werd pas gebouwd in 1875 en - blijkens een advertentie in De Molenaar - in januari 1907 gesloopt door de firma Breedveld. (20) Het kan dus niet dezelfde zijn als de Swartbroeker molen. Dan stond er in Delfshaven nog een moutmolen "De Hoop", die in 1792 werd gebouwd en waarvan een afbeelding te vinden is in het boekje 'Delfshaven in oude ansichten'. (21) Maar volgens het onderschrift werd deze molen pas in 1909 gesloopt en daarmee komt ze ook niet meer in aanmerking. Bovendien is het een stenen stellingmolen, zodat hooguit het interieur naar Swartbroek kon zijn overgebracht.

Volgens een suggestie van de heer J.S. Bakker uit Rotterdam biedt dan misschien de oliemolen "De Naargeestigheid" een mogelijkheid. Deze molen stond in vroeger jaren te Rotterdam even buiten de Oostpoort aan de zuidzijde van de Oost-zeedijk, vroeger geheten Schielands Hoogen Zeedijk. Deze molen werd gebouwd in de tweede helft van de 17e eeuw en rond 1900 afgebroken. Ze zou daarna zijn herbouwd tussen Alblasterdam en Dordrecht, wat echter door sommigen in twijfel wordt getrokken, zodat het niet zonder meer onmogelijk is dat deze molen naar Weert kwam, al klopt het stichtingsjaar niet.

In zijn beschrijving van de molens in west-Limburg verwijst Lenaers (22) naar de Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, waar te lezen staat, dat de molen in 1849 gebouwd werd. (23) Maar ook hier ontbreekt een bronvermelding zodat het mij volkomen ontgaat waaraan dit jaartal ontleend werd. Endangaat Lenaers verder: "Vroeger, vernamen wij, moet deze molen een baliemolen zijn geweest. In 1906 is het tegenwoordige binnenwerk te Swartbroek geplaatst. Het is afkomstig van een windwatermolen te Vlaardingen." (22) Ook voor deze suggestie kon ik van het Gemeente-archief van die stad geen bevestiging krijgen. Of zou het dan toch om het binnenwerk van de stenen stellingmolen 'De Hoop' uit Delfshaven gaan? Of zit hier een opening naar een andere Rotterdamse oliemolen, nl. "De Reus"? Volgens stadsplattegronden zou die gebouwd zijn in de tweede helft van de 17e eeuw, wat dus niet overeenstemt met het bouwjaar dat voor de Swartbroekermolen altijd wordt opgegeven. Van deze molen is ons een oude afbeelding bewaard waar zij als bovenkruier op schuur staat getekend op een kaart van J. de Vou uit 1694. Deze molen viel rond 1905 onder de slopershamer en komt wat dat betreft als oliemolen eventueel weer wel in aanmerking.

Om het dan allemaal nog wat ingewikkelder te maken komt op 19 oktober 1972 De Limburger met de mededeling: "In 1917 is deze achtkanter vanuit het Zuid-Hollandse Warmond, waar het maalwerkgebruikt werd voor het oppompen van polderwater, overgebracht naar het kerkdorp Swartbroek bij Weert. In plaats van schoepen voor water kwamen er stenen in te liggen, zodat de molen ingezet kon worden bij het malen van graan en andere vruchten." Ook hier weer een mededeling, die zo gedetailleerd en zo overtuigend werd neergeschreven, dat ik mij afvraag aan welke bron de verslaggever deze gegevens ontleende.

Zetten we tot slot al deze verhalen op een rijtje, dan is er op dit moment alleen een betrouwbare aanwijzing, dat "De Hoop" in 1905 te Swartbroek werd gebouwd. Over een eventuele voorgeschiedenis van de molen valt nog niets met zekerheid te zeggen. Ook bij de aanvraag voor een bouwvergunning ingediend bij de gemeente Weert en het verzoek om ontheffing aan G.S. gedaan - waarover ik aan het begin van dit verhaal schreef - trof ik geen enkele aanduiding aan voor een eventuele herkomst van de molen van elders.

We weten net zo min hoe alles op de molen gereild en gezeild heeft. Pas in 1923 komt 'De Hoop' weer in de publiciteit via een advertentie in Het Kanton Weert. Daar lees ik dan: "Notaris Rutten te Heythuysen zal publiek verkopen:

2) op Dinsdag 23 jan. om 2 uur nam. te Swartbroek, ter herberge bij Lenders, ten verzoeken van den Heer Antoon Weekers:

Een drukkbeklante Windgraanmolen te Swartbroek gemeente Weert, met annexe flink degelijk woonhuis, alles voor korte jaren nieuw gebouwd en degelijk en goed onderhouden, gr. samen 28 aren, Sectie G 2404. De molen is zeer gunstig gelegen, en is op korte termijn te aanvaarden. Een groot gedeelte der koopsom kan op de goederen gevestigd blijven. Voor bezichtiging gelieve men zich te wenden tot den eigenaar, bij voorkeur op Woensdag en Zaterdag van iedere week." (24)

De molen werd verkocht aan Johannes Wilhelmus Roelofsen, molenaar en bakker, die het jaar daarop in het kadaster als eigenaar voorkomt van het huis, de molen en de tuin. Weekers zelf gaat met zijn familie op 17 maart 1923 terug naar Nederweert, waar - volgens kadastrale gegevens - Michiel Dalemans in hetzelfde jaar zijn windmolen "De Korenbloem" te Ospel (no. 21), verkoopt aan een "Antoon Weekers, molenaar, wonende te Klaasstraat."

Zijn we tien jaar later, dan treffen we in De Molenaar een advertentie aan waaruit blijkt, dat Roelofsen zijn molen weer kwijt wil. Onder de kop: "Openbare verkoop van Woonhuis en Windgraanmolen te Swartbroek, gemeente Weert" staat daar: "Notaris RUTTEN te Heythuysen zal op Maandag 3 april, om 4 uur des namiddags ten herberge bij Dirk Smit te Swartbroek, PUBLIEK VERKOPEN: de navolgende onroerende goederen, toebehoorende aan den heer Roelofsen te Swartbroek:

Een sinds korte jaren nieuw en solied gebouwd WINDGRAANMOLEN, de eenige molen te Swartbroek,

zeer gunstig gelegen te midden van een groote boerenbevolking met vele grootbedrijven, zeer goed beklant en annex een net en goed ingericht WOONHUIS, waarin broodbakkerij, ook op het dorp de eenige bakkerij. Cadastraal bekend Gemeente Weert Sectie J. nr. 2404, Groot 28 are. Aanvaarding 1 augustus a.s. Betaling 3 maanden na de toewijzing. Inlichtingen geeft de notaris." (25)

Waarschijnlijk is in deze advertentie een zetfout ingeslopen, want woonhuis en molen zijn kadastraal nog steeds geregistreerd onder Sectie G no. 2404.

Wat overigens Roelofsen tot dit aanbod heeft bewogen wordt enigszins duidelijk uit de gegevens die de gemeente Weert op 23 maart 1933 opstuurt naar de Gedeputeerde Staten in verband met de hierboven al genoemde inventarisatie van windmolens in de Provincie Limburg. Volgens deze gegevens wordt de molen bij windstilte aangedreven door een electro-motor en is zij tegen brand verzekerd bij de "Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij voor Molenaars", gevestigd te Bussum. Roelofsen had tegenover de gemeente verklaard, dat hij niet in staat was de hypotheekrente te betalen en de nodige reparaties te laten uitvoeren. Daarom overwoog hij verkoop of sloop. (11) Wellicht heeft zich toch nog een andere oplossing voorgedaan, want een week na die eerste advertentie volgt er een tweede: "Verkoop Windgraanmolen en Woonhuis te Swartbroek tot nader te bepalen datum **UITGESTELD!**" (26)

In mei 1935 doet Roelofsen de molen over aan zijn zoon, Bernardus Hermanus, die volgens een mededeling in het Jaarverslag over 1935/36 van de vereniging De Hollandsche Molen van hen een tegemoetkoming kreeg in de herstelkosten van zijn molen. (27) Het volgende jaarverslag van de vereniging bericht dat weer een bedrag is uitgekeerd. "Hier betrof het de uitkering van het restant onzer toegezegde bijdrage." (28)

F. van Rijckevorsel schrijft, dat in 1938 aan de koren-molen te Swartbroek de volgende werkzaamheden waren uitgevoerd door de molenmakers W. Adriaens en Zn. te Weert: "Twee roeden gestoken en deze gestroomlijnd volgens systeem Van Bussel, kap, windpeluw, voeghouten naar achteren gebracht en beter geplaatst, inwendig aswiel verhangen en beter geplaatst." (29) Niettegenstaande al die reparaties aan de molen schijnt het dat het de mulder toch niet voor de wind ging. Op 27 februari 1946 komt er weer een advertentie: "TE HUUR: Voor bekwaam vooruitstrevend, NIET GEHUWD molenaar, bestaat gelegenheid mijn WIND EN ELECTR. MAALDERIJ (annex graanhandel), te huren tegen nader overeen te komen voorwaarden. Borgstorting vereischt. Aanbieding aan: B.H. ROELOFSEN, "Molen de Hoop" Swartbroek bij Weert." (30)

Uiteindelijk heeft Roelofsen zijn molen dan toch maar verkocht. Molen, huis en tuin gaan dan in eigendom over naar een bakker afkomstig uit Haarle in Overijssel: Johannes Bernardus Munster. Spoedig hierna volgt zijn in 1930 geboren zoon, Franciscus Albertus, hem op. Deze jonge eigenaar laat dan door de gebroeders Adriaens de restauratiekosten schatten. Op 13 maart 1954 ontvangt hij van het Ministerie van O. K. & W. een

brief, waarin hem wordt medegedeeld dat de Minister zich kan verenigen met het opgegeven bedrag van f 10.785,-- en bereid is een subsidie van 40% in die kosten te verlenen.

De nodige werkzaamheden worden dan uitgevoerd en zaterdag 9 juli 1955 is de grote dag eindelijk daar. "Weer komen molenvrienden uit alle delen van ons land bij elkaar. Ditmaal om de inzegening en officiële ingebruikstelling mee te maken van de geheel gerestaureerde windkorenmolen "De Hoop" te Swartbroek, Limburg" schrijft C.M. de Koning-Koning. (19) Aan de hand van dit verhaal in De Molenaar en een verslag in de Maas- en Roerbode van 12 juli, kan de plechtigheid als volgt worden gerekonstrueerd.

Het welkomstwoord wordt uitgesproken door de heer A. BickerCaarten namens de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, bij welke dienst hij toen werkzaam was. "Hij wijst er bij zijn toespraak op hoe ons land beroemd is om zijn windmolens die schoonheid en sfeer aan stad en land geven." Het is verheugend dat veel molenaars in economisch opzicht nog mogelijkheden zien in het windmaalbedrijf, wat wel blijkt bij deze korenmolen waarvoor de mulder zelf financieel veel tot het herstel heeft bijgedragen.

Hierna wordt het woord gegeven aan Jhr. van Rijckevorsel, bestuurslid van De Hollandsche Molen. "Deze spreker ziet het als ideaal de combinatie, die hier samenwerkte bij het herstel van de molen, namelijk een goede molenmaker en een goede actieve molenaar, hier moet goed werk uit voortkomen, dat zeker tevreden klanten geeft aan de mulder. Een mulder en een muldersvrouw, beiden uit een molenaarsgeslacht, dit zal zeker voorspoed voor De Hoop betekenen!"

Namens het gemeentebestuur spreekt vervolgens de loco-burgemeester van Weert, Mr. Stan Smeets, die tevens de Stichting Het Limburgs Landschap vertegenwoordigt. Hij merkt op, dat het gemeentebestuur van Weert erg ingenomen was met het initiatief van de jonge Munster om zijn molen nieuw leven in te blazen. Daarom was men ook graag bereid de restauratie te subsidiëren.

Ook pastoor Franssen wenst de molenaar veel geluk in zijn bedrijf toe. "De molen zal door de kracht van de wind draaien, een samenwerking tussen mens en natuur, hier zal iets goeds en schoons te voorschijn moeten komen. Als de wieken draaien, zal dit een symbool voor ons zijn van al het goede, dat God ons schenkt op aarde. Daarom staat de molen daar ter ere Gods. De Hoop op Gods Zegen! En na deze woorden heeft de inzegening van het werktuig plaats."

Ik volg het relaas uit De Molenaar nog maar even, omdat het de sfeer van die feestelijke gebeurtenis toch wel goed weergeeft. "Swartbroek's mannenkoor "Sint Cornelis" verzamelt zich en zingt fors het "Piet Hein", daarmee het tweede gedeelte van de ingebruikstelling beginnende.

De zeilen gaan op de wieken en nu komt het gewichtigste ogenblik van deze dag voor de vader van de mulder, de heer B. Munster, molenaar te Haarle. Hij trekt de vang los van de molen van zijn zoon! !!

Langzaam komen de wieken op gang, begint het werktuig te draaien, de stenen malen! Het Wilhelmus klinkt!

De vader heeft de weg vrijgemaakt voor de toekomst van zijn zoon . . . een zoon, die evenals hij, mulder zal zijn . . . meester op zijn molen.

Bij de bezichtiging van de molen merken wij op, dat de molenwieken uitgerust zijn met stroomlijnsysteem met automatisch werkende remkleppen. In de molen bevindt zich een koppel zestiender stenen, een mengketel, terwijl beneden een hamermolen is aangebracht.

Naast de hierboven vermelde delen is extra aandacht besteed moeten worden aan de constructie van de molen, waar onder anderen het gehele achtkant opnieuw bedekt moest worden, twee achterstijlen vervangen en het ondertafelement in beton vernieuwd.

Nog geruime tijd bleef het grote gezelschap gezellig bijeen onder in de molen, waar met smaak bij de Limburgse koffietafel vele kostelijk klaargemaakte "vlaaien" gegeten werden."

De Maas- en Roerbode van 12 juli voegt aan het relaas nog een interessante bijzonderheid toe: "Na de bevrijding hebben de gebrs. Adriaens vele molens hersteld en gerestaureerd, want er waren vele molens verwoest, verbrand en beschadigd. Zaterdag mochten zij het heugelijke feit vieren van de 25ste restauratie bij de inzegening en ingebruikstelling van de windkorenmolen "de Hoop" van de molenaar F. Munster te Swartbroek. En zij mochten de felicitaties in ontvangst nemen van de heer Bicker Caarten van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg die een fraai boekwerk - "Molens en klederdrachten in Nederland" aanbood voor de heer Adriaens Sr. die wegens hoge leeftijd niet aanwezig kon zijn."

Na deze feestelijke dag liep de molen eengoedhalf jaar zoals dat van haar verwacht mocht worden, en de nieuwe eigenaar maalde met plezier. Maar op een kwade dag vloog de staartsteen onder de as vandaan en als gevolg daarvan gingen de wieken aan het klapperen wat een hels lawaai veroorzaakte. De stukken hout vlogen de mulder om de oren, zoals hij zelf schreef in zijn brief van 5 augustus 1958 aan De Hollandsche Molen. Sindsdien vlotte het werk niet meer zo best en het moest al erg hard waaien wilde de molen kunnen draaien. Bovendien is de buitenkant van de molen dan verveloos en volgens de raming van eengoed schilder, die Munster in de arm nam, gaat eengrotebeurt tegen de f 1.500,- kosten.

In 1960 stelde de Provinciale Waterstaat een onderzoek in naar de onderhoudstoestand van dit mede met provinciale subsidie gerestaureerde bouwwerk. De steunbalk van de korte spruit was door de kap gescheurd, terwijl de molen hier en daar echt wel een kwastje verf nodig had. Munster zag toen kennelijk geen heil meer in repareren en deed de molen van de hand. Vanaf 1962 staat dan ook bij het kadaster als eigenaar genoteerd: Jacobus Petrus Gerardus Derckx, een molenaar afkomstig uit Meyel. Uit de registratie blijkt bovendien, dat er op de 28 are naast de molen, het huis en de tuin ook een loods, een maalderij en een bergplaats zijn verzezen.

Het Provinciaal Bestuur van Limburg maakt de nieuwe

eigenaar in een brief van 6 april 1963 attent op de mogelijkheid om na restauratie en weer in gebruik nemen een jaarlijkse subsidie te krijgen in de werkelijk gemaakte onderhoudskosten voor zover die een bedrag van f 1.000,- niet te boven gaan. Ook het Rijk en de Gemeente kunnen in die onkosten subsidiëren en wel respectievelijk voor 40 % en 10 %. Maar de nieuwe eigenaar wilde de molen niet in standhouden en stelde zich in verbinding met de Gemeente om tot slopen te kunnen overgaan. Bij een inspectie ter plaatse, op 17 mei 1966, blijkt dat de belt voor een deel is afgegraven om de hierboven genoemde loods te kunnen plaatsen. De molen kan nog maar voor 3/4 worden gekruid. Door een gebroken voeghout komt de kap niet meer vrij van de krui-inrichting.

Tot slopen kwam het echter niet. Per advertentie in de Maas- en Roerbode van 5 maart 1966 kondigt notaris J. H. M. Nijsten te Weert aan, dat hij ten verzoeken van zijn opdrachtgeefster krachtens artikel 1223 B.W. op dinsdag 15 maart om 3 uur in de middag in café Raemaekers zal verkopen:

"Koop 1: Woonhuis, Molen, schuur, kippenhokken, erf en tuin . . . groot circa 14 aren.

Koop 2: maalderij met tuin te Weert . . . groot circa 14 aren.

Koop 3: de massa van koop 1 + 2."

Die laatste koop ging niet door en zo treffen we na 1967 in de kadastrale leggers voor Weert als eigenaar van "huis, erf, bungalow en loods" aan: Peter Hubertus Neynens, landbouwer te Nederweert. Terwijl "molen + erf" overgingen in handen van: Johannes Hubertus Henricus Adriaens, kantoorbediende.

Bij een onderzoek dat plaats had op 19 mei 1970 blijkt, dat in verband met eventueel optredend gevaar, de wieken waren kaalgezet, dat wil zeggen dat het hekwerk ervan afgehaald was zodat alleen de roeden overblijven. Met het verlopen van de jaren verloor de molen steeds meer haar economische betekenis. Van stilstand kwam achteruitgang. De landschappelijke waarde bleef echter onaangetaast zoals uit foto's bij deze publikatie geplaatst al enigszins duidelijk kan zijn. En omdat we gelukkig in een tijd leven waarin de waarde van iets niet meer uitsluitend wordt afgemeten naar het geldelijke voordeel dat ermee te behalen valt, wil ik herhalen wat elders al eens onder woorden werd gebracht:

"Het is de hoogste tijd, dat allen die iets voelen voor het behoud van deze bijzondere molen de handen ineenslaan opdat zo een uniek monument voor Weert behouden kan blijven." (31)

NAAM S T. A N N A

LIGGING gemeente Weert
buurtschap Keent
adres Keenterstraat 1
perceel sectie R, no.2139

EIGENAAR de gemeente Weert

BOUWJAAR . 1911/1912

SOORT windmolen

TYPE ronde stenen bovenkruier, beltmolen

FUNCTIE graanmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g:*
belt grond

romp baksteen; westzijde gepleisterd;
witgeverfd
kap hout gedekt met ruberoid
as gietijzer
roeden ijzer
wiekvorm oud-hollands

vlucht 24,50 m.
kruierwerk buiten
windvaan geen

i n w e n d i g:
overbrenging hout
maalstenen een koppel 16der kunststenen

hulpkracht geen

IN BEDRIJF geregeld

ONDERHOUDS-
TOESTAND zeer goed

RESTAURATIES 1973

BETEKENIS *landschappelijk* zeer belangrijk
monumentaal beschermd monument
economisch geen
toeristisch belangrijk

TE BEZICHTIGEN indien de molen in bedrijf is en na afspraak met
vrijwillige molenaar G.Fijen, tel.04951-1266 of 2278

BIJZONDERHEDEN
In de baard: St.Annamolen.
Wieken, poort en deuren zijn rood-wit-blauw geschilderd.

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG 24 oktober 1974.

8. DE ST. ANNA TE KEENT

Toen in 1973 de restauratiewerkzaamheden aan deze molen in volle gang waren verscheen in de Maas- en Roerbode op 5 juni een artikel "Keenter molen gaat na restauratie weer draaien." Volgens dit krantenbericht zou in 1911 de molen aan de Langstraat te Weert, beter bekend als Clercx' molen (no. 9), zijn afgebroken en verplaatst naar Keent. "Dit karwei werd het jaar daarop voltooid. Bij die verplaatsing gingen de oude balken mee." Nu vermeldt de verslaggever niet aan welke bron hij deze informatie heeft ontleend zodat de historische betrouwbaarheid van de mededeling moeilijk is vast te stellen. Zoveel is wel zeker, dat in dienstjaar 1913 het kadaster de stichting van een molen te Keent vermeldt op een perceel Sectie P no. 2776, dat tesamen met een stuk bouwland 19 are en 95 centiare groot is. De molen is dan eigendom van Antonius Hubertus Timmermans, molenaar te Laar. Omdat de registratie in de kadastrale leggers meestal niet in hetzelfde jaar plaats heeft - zoals ik al eerder schreef - kan het dus best zijn dat de molen van Timmermans inderdaad in 1912 gebouwd is.

De gerestaureerde ST. ANNA te Keent.

Over het wel en wee in die eerste jaren van de molen is nog niets gevonden. Volgens gegevens ontleend aan het kadaster zou in 1925 een verkoop hebben plaats gehad. Maar volgens een andere lezing zou de molen pas een jaar later, op 10 maart 1926, zijn verkocht aan Jan Hubert Clijsters, landbouwer en molenaar. Dat valt tenminste af te leiden uit een advertentie, verschenen in De Molenaar. "10 Maart j.l. is het 25 jaar geleden dat de heer J.H. C LIJSTERS molenaar, Keenterstraat 3, Weert, eigenaar werd van de windkorenmolen "St. Anna". Daar deze dag in de Vastentijd viel wordt deze in huiselijke kring herdacht op 26 maart a.s., Tweede Paasdag. Dan zal meteen het nieuwe magazijn met maal- en menginstallaties worden ingezegend. Wij wensen dat God hem nog vele jaren van zijn geheel nieuw ingericht magazijn laat genieten. Dit is de wens van zijn dankbare Kinderen." (32)

Bij de inventarisatie van het windmolenbestand in Limburg, maart 1933, blijkt de molen uitsluitend op windkracht gedreven te worden. Bij windstilte kan men malen met een molen die in de berg is opgesteld en door een zuiggasmotor wordt aangedreven. Een brandverzekering heeft Clijsters afgesloten bij de "Onderlinge Brandwaarborg en Verzekeringsmaatschappij St. Donatus" te Oss. De toestand van het bedrijf is dan slap. (11)

Toch heeft die slapte Clijsters er toen niet van weerhouden met de tijd mee te gaan. Hij liet zijn molen moderniseren door het aanbrengen van stroomlijnwieken, systeem Dekker. In het Jaarverslag over 1934/35 van De Hollandsche Molen lees ik daarover: "Herhaaldelijk betuigen gebruikers van stroomlijnwieken systeem Dekker hun groote tevredenheid over de werking en de voordelen van de nieuwe wiekvorm. Men vindt den molen stormvast, terwijl een hulpemaal slechts bij uitzondering wordt gebruikt. Molenaar Clijsters uit Weert meldde sedert de verdekking in 15 maanden tijd slechts vier dagen den motor te hebben moeten gebruiken." (33) Dit laatste was ontleend aan een heel enthousiaste brief die Clijsters op 12 augustus 1935 aan bestuurslid F. van Rijkevorsel had geschreven. Na 15 maanden met het systeem Dekker te hebben gemaal kan hij niet nalaten uitdrukking te geven aan zijn grote tevredenheid daarover. Als het maar even waait kan hij al malen en ook een stevige storm geeft geen problemen. Is het weer wisselvallig dan moeten zijn kollega's in de buurt met alle zeilen voor de wieken wel goed uitkijken, dat er geen stukken van komen. Clijsters kan dan met weinig of geen zeil volstaan en toch malen. Hij hoeft dus niet bang te zijn voor ongelukken als het weer ineens zou omslaan.

En dan is er nog een reden om zo tevredente zijn. Indertijd toen de molen nog niet gestroomlijnd was had hij op 4 km van de windmolen een motormaalderij moeten stichten met daarin een nieuwe Thomassen motor. De oude zuiggasmotor, die onder de windmolen stond opgesteld was gesloopt en de maalstoel die daarbij vrijkwam kon in de nieuwe maalderij gebruikt worden. Had hij tot voor dien de motor ongeveer 3 of 4 dagen per week moeten gebruiken, nu hij de wieken gestroomlijnd heeft werkte die motor in 15 maanden maar vier dagen. "Ik kan dan ook niet anders - zo besluit hij - als mijn grote dank aan den Heer Dekker betuigen

Boven: Later liet ook Clijsters de molen verbusselen.
 Foto: Th. Reijnaerds, Roermond; jaar onbekend.
 Onder: De St. Anna in de zestiger jaren.
 Foto: W-Roomans, Maastricht.

Boven: Als passend in het landschap veilig te stellen.
 Foto: A.P.M. Sanders; 23 april 1971.
 Onder: De restauratie nadert haar voltooiing.
 Foto: T. Brugge; 13 augustus 1973.

voor zijne prachtige vinding en hoop binnen enkele jaren al onze windmolens Verdekerd zullen draaien en vindt een motor onder een windmolen overbodig." (34)

Nu verliet Jean Clijsters bij een latere gelegenheid toch het Dekker-systeem en liet zijn molen Verbusse- len.(35) Wat is er gebeurd? Op 4 december 1943 brak een van de roeden, viel op de kap die daardoor ernstig beschadigd werd terwijl ook de lange schoren afbraken. Dat was een onwelkome tegenvaller. De herstelkosten - geraamd op een zeventienhonderd gulden - betekenen een grote uitgave voor de vader van het gezin waar een elfde kind binnenkort verwacht wordt. Hij wil echter zelf f 1.200,-- bijdragen in de restauratie en bovendien vrije kost en inwoning geven aan de molenaars. Maar dan zou hij van de vereniging De Hollandsche Molen graag een subsidie van f 100,-- ontvangen. Als de Gemeente Weert dan met f 50,-- kan bijspringen en het Rijk nog eens met f 350,-- kan het karwei toch nog geklaard worden.

Of die gevraagde subsidies ook werden verleend is mij nog niet duidelijk. In elk geval werd de opgelopen schade hersteld en bij die gelegenheid ging Clijsters over op een ander stroomlijnsysteem. Op 18 april 1944 stuurt De Hollandsche Molen hem een brief omdat men toch wel graag geïnformeerd wil worden over het waarom van die ommezwaai, "daar het Dekker Systeem U aanvankelijk veel voldoening gaf."

Het antwoord uit Weert laat twee maanden op zich wachten. Dat komt - zo schrijft Clijsters op 16 juni - omdat hij twee zeilen in de maak heeft en dus maar met twee zeilen kan malen. Bovendien wilde hij toch echt eerst wel wat ervaring opdoen met het nieuwe systeem voordat hij er zijn oordeel over kon geven. Over het systeem Dekker was hij overigens heus wel tevreden in zoverre het de mogelijkheid bood om ook bij geringe wind of sterke wind te draaien. Maar de stroomlijnplaten hielden niet en trokken los van de kopnagels waarmee ze op de roeden vastzaten. Hij denkt, dat dit komt omdat de platen nogal groot zijn. Bovendien zijn ze aan vier kanten vastgezet zodat er bij warmte geen mogelijkheid is tot uitzetten zodat ze wel moesten los-scheuren.

Daarnaast vindt Clijsters een bezwaar van het Dekker-systeem dat de zeilen nogal hevig klapperden. Dat zou dan nog wel te verhelpen zijn geweest indien men de stand van het hekwerk wat aanpaste. Maar zoals bekend grijpen de platen van het Dekker-systeem voor ongeveer 1/3 over het hekwerk heen zodat er zonder meer niet veel aan de stand kan veranderd worden, of men moet de hele zaak gaan slopen.

Nu heeft hij twee zeilen voor de binnenroede liggen en die slaan niet. Wat het profiel betreft zijn de Van Bus-sel stroomlijnplaten veel kleiner en maar aan drie zijden vastgezet zodat bij verwarming de platen beter kunnen uitzetten waardoor het verschijnsel van inscheuren niet optreedt. (36)

Een verdere modernisering van het maalbedrijf in 1950 door de aanschaf van een electromotor kwam de oude windmolen niet ten goede. Ze werd stopgezet en ook hier weer betekende stilstand achteruitgang. Om toch alle mogelijkheden tot behoud te onderzoeken bekijkt de Stichting Electriciteitsopwekking door Windmolens

op 7 mei 1952 of de St. Anna wellicht voor electriciteitsopwekking te gebruiken is. Op de steenzolder waren twee maalstoelen aanwezig. Een daarvan zou eventueel vervangen kunnen worden door een verticale drijf-as lopend vanaf het spoorwiel tot onder in de molen. Als dan in die ruimte aan deze as een electromotor werd gekoppeld dan kon deze als dynamo zowel electriciteit leveren in het net als aan de korenmolen in het eigen bedrijf van Clijsters. Maar voor aan iets dergelijks kon gedacht worden diende men eerst de molen onder handen te nemen. Maar omdat de kosten voor een in- en uitwendige restauratie erg hoog zouden oplopen - het werk werd toen door de Gebrs. Adriaens geschat op tienduizend gulden - omdat vervolgens Clijsters' gezondheid niet meer zo best was, hij geen vakkundig opvolger had en bovendien de L. L. T. B. in de onmiddellijke omgeving een maalbedrijf zou bouwen, waarvan veel concurrentie te verwachten viel, besloot de mulder maar tot sloop over te gaan. (37) Clijsters biedt dan "te koop voor afbraak" aan "IJzeren molenas m. wieken, korte en lange schoren, korte en lange spruit, kamwielen en koningsspil, een koppel zo goed als nieuwe kunststenen, een in prima staat verkerende Thomassen dieselmotor 25 PK met een koppel nieuwe maalstenen met maalstoel." (38)

Toch leert de geschiedenis ook hier weer, dat het molenaarsbloed kruipt waar het niet gaankan. Niettegenstaande alle problemen die er met de jaren zijn gerezen, kan de mulder het niet over zijn hart verkrijgen de molen te slopen. Drie jaar later lijkt het getij wat gekeerd te zijn. Op 18 maart 1959 komen er weer onderhandelingen op gang met de Gemeente Weert. Deze is bereid de molen voor f 5.000,-- over te nemen en daarnaast aan Clijsters een tegemoetkoming uit te keren van 70 % van de onkosten die hij maakte bij noodzakelijk onderhoud van de molen in de daarvoor liggende jaren. De molenaar vindt dit voorstel aanvaardbaar en een maanderna kan een voorlopig kontrakt worden opgemaakt. Tegen de daarin ook opgenomen bepaling, dat Clijsters en zijn zoon levenslang gratis het molenaarsbedrijf mogen uitoefenen, rijzen later weer bezwaren waarmee deze bepaling komt te vervallen, maar ter compensatie wordt de koopsom tot f 6.000,-- opgetrokken. (37)

Wanneer de koop nu niet doorgaat besluiten Gedepu- teerde Staten van Limburg op 16 november 1959 ontheffing te verlenen van het verbod tot slopen, "alhoewel het slopen van de onderwerpelijke molen moet worden betreurd. Mitsdien geen mogelijkheid voor het behoud van deze molen meer aanwezig is" wordt die ontheffing toch verleend. Als reden daarvoor wordt ondermeer aangegeven "Overwegende, dat uit een ingesteld onderzoek is gebleken, dat adressante een rendabele exploitatie van de onderwerpelijke windkoren- molen niet meer mogelijk acht, in verband waarmee zij zich geheel wenst toe te leggen op de reeds in 1950 door haar in gebruik genomen elektrische maalderij en het niet verantwoord acht voor de restauratie van de windmolen gelden aan haar bedrijf te onttrekken." (39)

Weer drie jaar later, we schrijven inmiddels 1962, vraagt Clijsters toch opnieuw een overheidssubsidie aan. Het ligt dan in de bedoeling dat zijn zoon, na restauratie van de windmolen, rogge en haver zal gaan malen en men mag verwachten dat de molen met het oog daarop enige dagen per week in bedrijf zal zijn. De Gemeente wil met 20% subsidiëren, het Rijk met 40% en de Provincie besluit - uiteraard na intrekken van de afgegeven ontheffing op het sloopverbod - ook een subsidie toe te kennen in de herstelkosten van de molen, die inmiddels door de gebrs. Adriaens geraamd zijn op f 25.000,--.

Ook dit keer komt de restauratie niet van de grond. Als enig lichtpuntje kan worden aangemerkt, dat de molen 26 maart 1965 op de lijst van monumenten werd opgenomen. Toch raakte zij steeds verder in verval. Bij een stevige noordenwind op 28 mei 1966 waaien er twee zinken platen van het wiekenkruis af en komen op de weg terecht, gelukkig zonder iemand te verwonden. Sinds 1 november 1965 is Jan Clijsters jr. eigenaar geworden van de elektrische maalderij en de windmolen. Ook deze nieuwe eigenaar denkt weer aan slopen, want de mogelijkheid lijkt verkeken om met de molen te malen nu de landbouwers geen belangstelling meer aan de dag leggen voor het zogenaamde BOERENGE-MAAL.

Pas in 1970 breekt de zon weer door. Dan kan De Molenaar berichten: "B & W van Weert zullen voorstellen deze molen van de huidige eigenaar, de heer J. J. H. Clijsters te kopen, teneinde hem als passend in het landschap voor de toekomst veilig te stellen, en na aankoop te restaureren. De molen zou dan weer aan de heer Clijsters verhuurd kunnen worden waarvoor nog een regeling getroffen zou moeten worden. De aankoopsprijs is gesteld op f 10.000,--". Dit bericht slaat zonder twijfel op de Keenter Molen al schrijft ons weekblad ten onrechte: "de St. Annamolen, een beltkorenmolen die omstreeks 1870 gebouwd moet zijn, staat aan de Tungelersdorpstraat, Tungelroy, en heeft een vlucht van 24 meter." (40) Het is ook wel moeilijk met al die St. Anna's in het Weerter Land!

De aankoop gaat nu wel door bij raadsbesluit van 19 juni 1970 en weer sla ik er het weekblad De Molenaar op na. "Het Limburgse Weert is een plaats rijk aan molens, zoals men weet. Vorig jaar heeft de gemeente de St. Annamolen uit omstreeks 1870 (nu hebben ze het alweer over de molen van Tungelroy! G.E.) een ronde stenen beltmolen aangekocht en vorige maand heeft de Commissie van Culturele Zaken, Onderwijs en Voorlichting besloten de gemeenteraad te adviseren accoord te gaan met het voornemen van B & W om tot volledige restauratie te komen. Een uitgave van f 63.000,-- wordt daarvoor geraamd; hoogstwaarschijnlijk zal het wel zo'n 75 mille gaan worden." (41)

Dat laatste bange vermoeden was uitgesproken door wethouder H. Persoon tijdens de openbare vergadering van die commissie. (42) De meerkosten kwamen onder andere voort uit het feit, dat ook de molenberg gerestoreerd moest worden. Deze was indertijd voor een deel afgegraven om plaats te maken voor een kippen-

hok. Bovendien moest nog een tunnel worden afgebroken, die de ruimte onder de molen verbond met een daarnaast gelegen loods. Wilde men de berg weer in de oorspronkelijke toestand herstellen dan zou het gedeelte van de muur dat daarna weer in de berg zou komen te liggen met cement en teer moeten worden behandeld. Daarna diende ook de molenberg met graszoden te worden afgedekt.

In de zomer van 1973 komt het werk klaar en kan de molen na 16 jaar weer van tijd tot tijd gaan draaien. Op 25 januari van het jaar daarop heeft door de heer Gunneweg van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de heer Van Esch van de Dienst Openbare Werken te Weert de eindcontrole plaats van de door de molenaars verrichte restauratiewerkzaamheden. Bij het proefmalen blijkt, dat het maalwerktuig goed functioneert. (43)

De molen wordt sindsdien draaiend gehouden door amateur-mulder Gerard Fijen uit Nederweert, die het vak leerde bij het Gilde van Vrijwillige Molenaars en die in het Weerter Land ook de Wilhelmus Hubertus (no. 14) onder zijn hoede heeft.

St. Anna, Keent; juni 1974.

Foto: ing. P.M.J. van Hooff, Scharn - Maastricht.

9. CLERCX' - MOLEN.

Zoveel als er over de beide St. Anna's en De Hoop te vertellen viel, zo weinig heb ik tot nu toe achterhaald omtrent de lotgevallen van deze windmolen, die aan de huidige Stationsstraat heeft gestaan. Volgens de "Oorspronkelijk aanwijzende tafels van grondeigenaren, vastgesteld 6 Maart 1844", was de molen - gelegen op het Driesveld - eigendom van de Weduwe van Hendrik Frans Peters (soms geschreven als: Peeters. G. E.) voerman en wagenmaker te Weert. Op een perceel grond, kadastraal bekend Gemeente Weert Sectie P no. 1835, groot 5 are en 40 centiare, staat haar "Windgraanmolen en schorsmolen". (44)

Het is hiermee niet uitgesloten dat de molen in datzelfde jaar 1844 gebouwd werd, zoals in de verhalen steeds maar weer naar voren komt. Maar omdat ook in deze verhalen nooit de bron wordt aangegeven waaraan de gegevens ontleend zouden zijn, was het me ook niet mogelijk de juistheid van dat stichtingsjaar vast te stellen. Waar de hierboven genoemde "tafels van grondeigenaren" in maart 1844 werden opgesteld wordt het wel een beetje twijfelachtig, dat de molen in de eraan voorafgaande maanden gebouwd zou zijn. Maar uitgesloten is het nog niet.

Iets meer twijfelachtig wordt dat bouwjaar omdat de molen staat aangeduid op het blad VALKENSWAARD 57, van de "Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden". Volgens een notitie aan de voet van die kaart zijn de verkenningen ervoor uitgevoerd in 1837. Zelfs wanneer andere bronnen gelijk hebben - volgens welke die veldverkenningen zouden hebben plaats gehad tussen 1837 en 1843 - dan nog moet de molen vóór 1844 al gebouwd zijn. Nu kwam deze stafkaart pas uit in 1863 en het zou eventueel mogelijk zijn, dat de molen alsnog was ingetekend. Maar dan had Bonesmolen (no. 10) er net zo goed op moeten staan omdat ook die tussen de periode van veldwaarnemingen en het definitief verschijnen van de kaart is gebouwd. Nu berust er bovendien in het Archief van de gemeente Weert onder de opgaven van in die stad tussen de jaren 1820 en 1892 gevestigde fabrieken de kopie van een brief, verzonden op 27 november 1832 door burgemeester Louis Beerenbroek. Die brief was geschreven in antwoord op een verzoek uit Brussel om preciese gegevens voor het samenstellen van een "Annuaire Industriel et Administratif". Bij zijn antwoord voegt de burgemeester een "Etat nominatif des industriels et commercants etc., formé le 7 novembre 1832". (45) Hieruit blijkt onder meer dat een zekere Nicolaas Smolders in dat jaar naast een moulin à tan ook een moulin à grain in bedrijf had, dus zowel een schors- als een graanmolen. Uit de beschikbare gegevens lijkt het me, dat deze laatste wel een windmolen zal zijn geweest, al volgt dat niet persé uit de opgaven van 1832 alleen. De andere graanmolens, die op de lijst voorkomen, zijn die van de Veuve Laurt. Frencken of de standaardmolen van Hushoven (no. 13), de molen van fr. Antoine Claessens dat is de Buitenmolen (no. 2) en de Binnenmolen (no. 3) waarop Pierre Hermans werkzaam is.

Nu komt de Nicolaas Smolders (of Smulders. G. E.) ook eens ter sprake, wanneer namelijk in 1855 op een per-

ceel bouwland, dat volgens kadastrale leggers aan hem toebehoort, een windgraanmolen wordt gesticht. Dan gaat het om de - hierna te bespreken - Bonesmolen (no. 10). Omdat Nicolaas Smolders op 5 januari 1855 komt te overlijden lijkt het me wel, dat - zo lang er geen nieuwe nauwkeurige gegevens gevonden worden - wij er rekening mee dienen te houden dat hij eigenaar van Clercx' molen is geweest, mogelijk zelfs de bouwheer. Daarmee zou het stichtingsjaar van deze molen vóór 1844 gezocht moeten worden.

CLERCX' molen op een oude Ansichtkaart; Anno 1904.
Foto: G.A.W.

Hierboven was er sprake van een SCHORSMOLEN, ook wel RUNMOLEN of EEKMOLEN genoemd. Deze molens leverden de grondstof voor plaatselijke leerlooierijen: fijngemalen eikenschors met een hoog gehalte aan looistof. Volgens de al meer genoemde "Oorspronkelijk aanwijzende tafels van grondeigenaren" telde Weert op 6 maart 1844 een vijftal leerlooierijen, waarvan er drie gelegen waren aan de Langstraat, een aan de Schoolstraat en de laatste aan de Hegstraat. (44) De eikenschors of eek werd tussen mei en juli van eikenhakhout geklopt. De gedroogde schors kwam dan

voor verdere bewerking naar de runmolens, waarin nogal wat ruimte beschikbaar moest zijn omdat de karens voor het schorsmalen erg groot waren. Dat malen schijnt overigens een onplezierig en erg stoffig karwei te zijn geweest. Daar stond dan wel weer de wat prettiger nevenwerking tegenover "dat men bij het malen een eventuele verkoudheid volkomen kwijtraakte, aldus de mededeling van een molenaar die het runmalen nog persoonlijk heeft beoefend." (46)

Over de herkomst van de benodigde run weet Weertenaar J. H. H. de Haan nog te vertellen: "Het Weerterbos, dat vroeger over een grote oppervlakte met eiken was begroeid, heeft behalve als houtleverancier voor de woningbouw, tegelijkertijd de lederbereiding in deze streken mogelijk gemaakt." En als aardige jeugdherinnering voegt hij er nog aan toe: "Nog tot in het begin van deze eeuw bedekte men in Weert de straat voor de woning, waarin een ernstige zieke werd verpleegd, met een enkele decimeters dikke laag run als geluid-dempend materiaal, om daardoor de zieke geluidsoverlast van over de straatkeien hobbende karren te besparen." (47)

Verdere bijzonderheden over de schorsmolen van Hendrik Peters' weduwe heb ik nog niet gevonden zodat we over de lotgevallen van dit deel van haar maalbedrijf nog in het ongewisse verkeren.

De windgraanmolen werd volgens de kadastrale leggers in dienstjaar 1864 verkocht aan Hermanus Clercx en consorten, molenaar te Weert. Dienstjaar 1904 heeft een scheiding plaats waarna als eigenaars worden aangemerkt: Herman Joseph Clercx, zonder beroep, en Louis Henri Hubert Clercx, leerlooier. Hoewel die laatste wel belangstelling voor een schorsmolen aan de dag gelegd zal hebben wordt daarover toch niets meer vermeld. Alleen blijkt nu het perceel P no. 2945 te zijn uitgebreid met een erf, zodat de totale oppervlakte

6 are en 30 centiare meet. Waarschijnlijk was het einde van de schorsmolen al veel eerder gekomen. Er wordt althans geen melding meer van gemaakt bij het antwoord aan Gedeputeerde Staten te Maastricht, die om gegevens gevraagd hadden "voor de samenstelling van het hoofdstuk "Ambachts-fabrieksnijverheid" van ons verslag van de toestand des hertogdoms in 1864". (45)

Dienstjaar 1908 volgt weer een verkoop, nu aan: Constant Janssens, graanhandelaar te Weert. In de kadastrale leggers is daarna dienstjaar 1912 jaar van de sloop. Het is dus mogelijk dat die genadeslag een jaar daarvoor was gegeven waarna de molen in haar geheel of onderdelen ervan werden overgebracht naar Keent voor de bouw van de St. Annamolen daar. (no. 8)

In zijn artikel "Uit het west-Limburgsche Molenland" schrijft W. Lenaers: "Op den Dries te Weert, ter plaatse ongeveer waar thans het kapitale zakenhuis voorheen W. Peeters en Co. staat, bevond zich "Clercx Meule", dien wij boven noemden. Het was een steenen molen met ongemeen dikke muren, waarschijnlijk opgetrokken met steenen uit de voormalige vestingwerken." (48) Ook deze bijzonderheid wordt gegeven zonder bronvermelding en valt daarmee niet te verifiëren. Ze duikt jaren later als "zekerheid" weer eens op. "In 1910 werd de molen van Clercx afgebroken. Opgetrokken van stenen uit de voormalige vestingwerken van Weert, en gebouwd aan de tegenwoordige Stationsstraat, gaf Clercx molen aan het ontluikende Weert iets fris." (49)

Elders in zijn artikelenreeks vertelt Lenaers nog, dat de molen een steenen belt had zoals we die vandaag aan de dag nog kunnen zien bij de St. Josephmolen te Kreijel, Nederweert. (no. 19). Oude afbeeldingen hebben dit voor mij nog niet afdoende kunnen bevestigen.

NAAM B O N E S M O L E N

LIGGING *gemeente* Weert
buurtschap Station
adres Julianalaan 26 (voor-
heen Steghelstraat 26)
perceel sectie R, no. 124

EIGENAAR C.J.Kennis, Henricus Wouters-
straat 20, Weert

BOUWJAAR 1855 of 1856

SOORT windmolen

TYPE ronde stenen bovenkruier, belt-
molen

FUNCTIE graanmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g*:
belt grond
romp baksteen; westzijde gece-
menteerd
kap platte achtkantige afdek-
king in hout; met asfalt-
papier

ONDERHOUDS- Overigens niets meer aanwezig
TOESTAND zeer slecht

BETEKENIS *landschappelijk* gering
monumentaal gering
economisch gering
toeristisch gering

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG
24 oktober 1974.

Troosteloze ruine in ontwakende natuur.

Op dit aardige punt
bij het station.

10. BONESMOLEN.

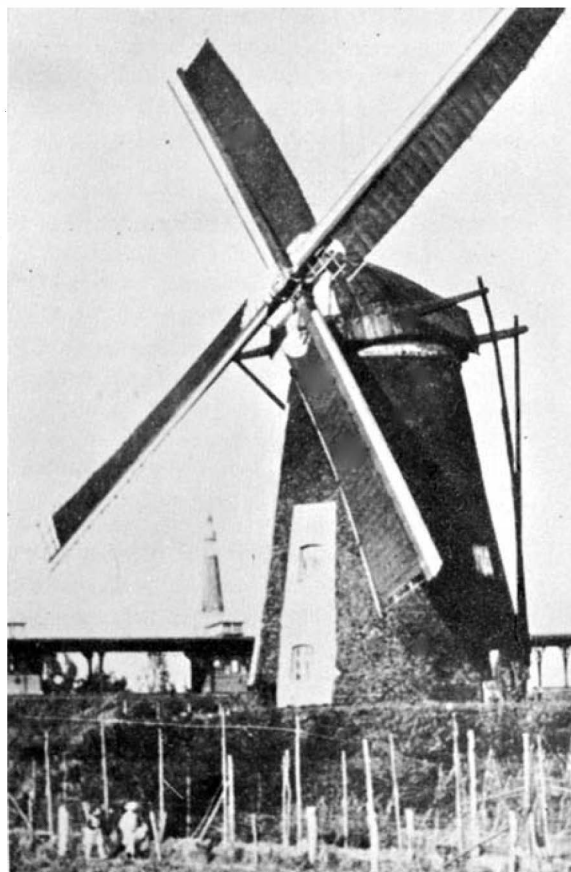
Reeds jaar en dag neemt het weekblad *De Molenaar* in haar kolommen een rubriekje op "Wie brengt me thuis?". Daarin wordt dan een onbekende molenfoto afgedrukt met het erbij geplaatste verzoek aan de lezers om hulp bij het herkennen van de afgebeelde molen. Zo verscheen de rubriek in 1972 met een foto afkomstig uit het archief van de heer J.S. Bakker te Rotterdam. Volgens het onderschrift zouden we hier te doen hebben met een "Zeeuwsche korenmolen", maar de eigenaar van de foto wist niet of de molen nog bestond en zo ja, waar ze dan gezocht moest worden. (50) In het volgende nummer kon al worden meegedeeld, dat meerdere lezers het plaatje hadden herkend. "Ansichten kunnen bedrieglijk zijn. - zo schrijft de redactie - De molenfoto van de afgelopen week toonde dat duidelijk aan want het blijkt niet een "Zeeuwsche korenmolen" te zijn, zoals het onderschrift van de foto vermeldt, maar een molen uit het Brabantse Weert." (51) Nu ligt Weert volgens mijn beste weten nog niet in Brabant, zodat ook van sommige weekbladartikelen kan gezegd worden, dat ze bedrieglijk zijn. Maar het ging wel om de Weertse Bonesmolen, die in 1858 werd gebouwd zoals men aan de redactie had meegedeeld.

Ook hier ontbreekt helaas weer een verwijzing naar de bron waaraan dat bouwjaar is ontleend. Die mededeling aan de redactie is bovendien waarschijnlijk niet juist. Immers, op donderdag 12 april 1855 houden B & W van Weert om 11 uur in de morgen op het gemeentehuis een zitting om eventuele bezwaren te aanhoren die konden worden ingebracht tegen de "Bouw van eenen wind- olie- pel- en graanmolen op een perceel lands gelegen alhier in den Steghel, kadastraal bekend P 512." (52) Door wie de vergunning was aangevraagd wordt niet vermeld. Dat blijkt wel uit een brief die B & W een dag later, 13 april 1855, versturen naar het College van Gedeputeerde Staten te Maastricht. In die brief kunnen B & W naar aanleiding van het verzoekschrift van Agnes van Oyen "berigten dat het algemeen belang van de gemeente medebrengt dat de gevraagde vergunning worde verleend." (53)

Deze Agnes van Oyen was de tweede vrouw van Nicolaas Smolders, die eerst gehuwd was geweest met Petronella van Oyen, en die we al zijn tegengekomen als mogelijke mulder op Clercx' molen (no. 9) in het jaar 1832. Toen hij - 57 jaar oud - op 5 januari 1855 kwam te overlijden, heeft zijn weduwe dus de aanvraag ingediend voor het oprichten van een nieuwe molen, waarover zij mogelijk al beiden gedacht hadden.

G. S. bespreken deze aanvraag in hun vergadering van 18 april. Na een bijeenkomst op 15 mei kunnen zij het gemeentebestuur van Weert schrijven, dat de vergunning tot het bouwen van de molen door de Minister van Financien bij resolutie van 8 mei 1855 is verleend. Agnes van Oyen moet dan wel binnen een jaar van deze vergunning gebruik maken. (54)

We mogen daarom wel aannemen, dat de molen in 1855 of 1856 is klaar gekomen. Dat stemt ook overeen met gegevens ontleend aan de kadastrale leggers. Hierin wordt op een perceel bouwland, gelegen Sectie P no. 512 - groot 19 roede 55 el - eigendom van Nikolaas Smolders, molenaar te Weert, de stichting vermeld

Wie brengt mij thuis ?

Op de achtergrond het station en de St. Martinus.
Foto: P.W.L. Jaar onbekend.

van een windgraanmolen groot 6 roede 55 el op Sectie P no. 2155, waarbij een stuk bouwland resteert van 13 roede, dat gelegen is Sectie P no. 2156. Als jaar van stichting wordt hier opgegeven 1857, zodat ik 1856 voor stichtingsjaar van Bonesmolen houd.

Agnes van Oyen vroeg toestemming voor een alzijdig bedrijf: de bouw van een wind- olie- pel- graanmolen. In een PELMOLEN werd niet gemalen, maar zoals de naam al aangeeft GEPELD, dat wil zeggen dat bijvoorbeeld de gerst werd ontdaan van het dunne zaadvliesje dat om de korrel zit. Om dit mogelijk te maken bezat de bovenste steen - ook wel LOPER genoemd - enkele diepe en brede groeven. Zo werden de gerstekorrels niet tussen de loper en de LIGGER - de onderste, vastzittende, steen - fijngewreven maar door de middel-puntvliedende kracht langs die groeven naar buiten geslingerd. De houten kuip om de stenen was aan haar binnenzijde voorzien van een soort fijne rasp zodat de korrels die hier tegenaan geslingerd werden en door de zijkanten van de stenen er tegenaan gewreven van hun zaadhuidje werden ontdaan. De pelstenen, die groter zijn dan de maalstenen in een graanmolen, draaien wat sneller rond zodat mede daarom de hele konstruktie van de pelmolen wat steviger moet worden uitgevoerd.

De OLIEMOLENS verwerken oliehoudende zaden. Bij dit type molen maakte men gebruik van een zogenaamde kollergang: een systeem van twee op hun kant staande molenstenen, die over een derde - liggende - steen rollen en daarbij het zaad, dat op die vloersteen ligt, fijnwrijven. Wanneer het zaad voldoende fijngemalen is wordt het verzameld waarna het een vrij ingewikkelde verdere bewerking ondergaat totdat alle olie eruit gewonnen is. (55) Ook het Gemeentemuseum van Weert bewaart nog zo'n kollergang afkomstig uit een ros-oliemolen.

Terug naar Bonesmolen. Uit het kadaster blijkt, dat in 1857 een deling van eigendom heeft plaats gehad waarbij Joannes Smulders, molenaar te Weert, de nieuwe eigenaar van de molen wordt. Hij verkoopt zijn windgraanmolen in 1863 aan Thomas Boonen, landbouwer wonend op de Biest te Weert, die op zijn beurt - waarschijnlijk in 1884 - de molen overdoet aan zijn in 1836 geboren zoon: Jan Mathijs, eveneens molenaar, maar wonend op den Dries.

Wanneer Jan Mathijs komt te overlijden wordt de molen eigendom van zijn weduwe Anna Driessen, die in dienstjaar 1921 op Sectie P no. 2155 de windgraanmolen bezit, groot 6 are en 55 centiare. Zetten we het onderzoek in de kadastrale leggers voort, dan blijkt in 1928 weer een Thomas Boonen, geboren in 1871 en landbouwer te Weert, eigenaar te zijn samen met zijn drie jaar jongere broer Mathieu, evenals hij landbouwer van beroep.

In datzelfde jaar verwisselt de molen, die haar naam Bonesmolen of Boonenmolen aan deze familie ontleent, nog eens van eigenaar. Voor Mathieu naar Nuth vertrekt in 1929 verkopen de beide broers de molen aan hun neef: Mathieu Meuwis. (51) We vinden de naam van de nieuwe eigenaar ook gespeld als MEEUWIS, MEUWES, MEEUWS of MEEUVIS. Hij wordt in de kadastrale leggers aangeduid als molenaar afkomstig uit het belgische Peer. Toch was hij op 6 mei 1892 te Weert geboren als zoon van Joannes Gomaris Meuwis en Maria Elisabeth Hubertina Boonen, een dochter van de hier boven al genoemde Jan Mathijs Boonen en Anna Maria Driessen. Zo blijven ook na 1928 molen en erf gelegen Sectie P no. 2155 - groot 6 are en 55 centiare - toch in Weerter handen.

In 1930 of vlak daarvoor komt W. Lenaers uit Stramproy langs om inspiratie op te doen voor zijn artikelen in De Nedermaas. "Op deze molen zien we iets bijzonders - schrijft hij later - nl. die groote advertentie. Zeker omdat hij vlak bij het station staat. Dat moet iedereen lezen. Is 't mooi, of . . . ? Hierover zullen de meeningen wel uiteen lopen; omdat de molen door een teerlaag er nogal somber uitziet, lijkt ons een frisse reclame als deze nog niet zo kwaad, en, om practisch te zijn, voelen we toch wel wat voor de opvatting van de molenaarsvrouw die ons verklapte, dat uit die reclame al gauw een paar nieuwe zeilen werden geklopt. Zelf, bekende zij, vondze het wel min of meer ontsierend, doch iedereen wist wel, dat zoiets niet gratis werdgeduld. En . . . de firma kon wel wat royaler afschrijven, anders ging de reclame eraf." (56) Het gaat hier over het in witte letters op blauwe ondergrond geschilderde "Blue-Band" een reclame die nu nog vaag op de molenromp te lezen staat.

Bij de inventarisatie van 1933 blijkt de molen nog steeds uitsluitend op windkracht te werken. Een brandverzekering is dan afgesloten bij de "Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij St. Donatus" te Oss, terwijl er ook een verzekering tegen stormschade blijkt te bestaan bij de "Onderlinge Verzekering voor Stormschade" te Nijmegen. De toestand van het bedrijf is druk te noemen, maar over verdiensten wordt niet gerept. (11). Het schijnt dat men veel boekweit maalt en meel voor bakkers. (51)

Al waren er dan ook geen klachten over de bedrijvigheid toch moest de mulder met zijn tijd mee om de concurrentie het hoofd te kunnen blijven bieden. Daarom wordt in 1938 door molenaar Hub. Adriaens de molen voorzien van stroomlijnwieken. (57) Er wordt niet bij verteld over welk systeem het gaat, maar volgens andere bronnen zou de molen bij deze gelegenheid verbusseld zijn. (58)

In 1944 zou de molen worden uitgerust met remkleppen, systeem Hub. Adriaens. (14) Twee jaar daarna worden door Hub, George en Willem Adriaens een nieuw engels kruiswerk en een lange schoor aangebracht. (59)

Niettegenstaande alle reparaties en aanpassing aan de nieuwste vindingen op het gebied van molentechniek, kon ook deze molen het op den duur toch niet meer bolwerken. Daarbij speelde de stadsuitbreiding waarschijnlijk een belangrijke rol. De heer Kees, molenaar te Leende, die in de dertiger jaren nog op deze molen gemalen heeft, vertelt: "dat de molen al enige jaren slecht te wind stond doordat steeds meer huizen in de nabijheid van de molen verrezen. Om toch te kunnen malen moest vaak teveel zeil gevoerd worden." (51) Dat schijnt ook het geval te zijn geweest toen op 8 februari 1949 een fikse storm de kop opstak en de molen in één klap van zijn wiekenkruis beroofde. Voor het relaas van die storm laten we Het Kanton Weert maar aan het woord.

STORM ONTWRICHT BOONESMOLEN

Tijdens het korte maar hevige onweer van Dinsdagmiddag is het wiekenkruis van de St. Jozefmolen - of Boonensmolen aan de Steghelstraat zodanig op hol geslagen dat het met de helft van de kap van de molen werd afgerukt en in stukken aan de N.O.-zijde van de molen is neergeploft; het latwerk der wieken kwam zelfs tegen de spoordijk en een der zeilen boven op de dijk tegen de daar staande wagons terecht, een afstand van 150 meter minstens. Daar het huis van de de (sic) molenaar, dhr. Meuwis aan de N.W.-zijde van de molen staat werd het in het geheel niet beschadigd; ook deden zich geen persoonlijke ongelukken voor hoewel kort te voren een kar de molen verlaten had en het verkeer over de Steghelstraat i. v. m. de nieuwe woningen vrij druk is.

Naar de verklaring van een ooggetuige brak het eerste oogenblik een gedeelte van een wiek (ongeveer 1 1/2 M) af; dat hoog de lucht in werd geslingerd. Een zeilging vervolgens aan 't fladderen waarop ineens het gehele

geval naar beneden stortte. Aan de N.W.-zijde sloeg tengevolge van een geweldige wrijving een grote vlam naar buiten, die gelukkig geen brand veroorzaakte.

Storm ontwricht BONESMOLEN op 8 februari 1949.
Foto: G.A.W.

Volgens een krantenbericht zou de molenaar, die al 43 jaar in de molen werkt, de oorzaak van een en ander niet aan een natuurlijke rukwind wijten, maar aan de recente woningbouw ten Zuidwesten der molen, waardoor de wind ter plaatse zeer onregelmatig zou geworden zijn met voortdurende wervelingen die plaatselijk enorm zouden toenemen.

Uit alles blijkt echter dat de windstoot zelf van een grote kracht is geweest, waartegen de molen om welke reden dan ook niet tijdig stil gezet is.

Pessimistische uitlatingen schrijven deze molen, die in 1855 is gebouwd en nog altijd in handen van dezelfde familie is, reeds geheel af. Dit zou jammer zijn en in het algemeen om de steeds schaarser wordende molens in ons land en in het bijzonder om het verdwijnen vandezewitte molen op dit aardige punt bij het station en in de as van de nieuwe Steghelstraat. De restauratie van molens wordt tegenwoordig sterk gesteund door subsidie vanwege de Ver. de Hollandsche Molen, de Landschappen, gemeente besturen en het Rijk. En bovendien wordt door de openbare bedrijven meer en

meer tegemoet gekomen om de molenaar ook bij windstilte voordelig aan kracht te helpen. Wij vertrouwen dat ook in dit geval een weg moge gevonden worden om tot herstel te komen." (60)

De aftakeling als gevolg van die februaristorm wordt nog eens onderstreept wanneer de ambtenaar van het kadaster in dienstjaar 1953 heel kort, maar op een niet mis te verstane wijze neerschrijft: "veranderde bestemming : huis, tuin, molen — huis, tuin, voorm. molen."

Boeënus Muuele.

Hieel wat jaor heb ich as vreeënd uch gezeëen,
Gewoeënluk wul veer kieer per daag,
As ich uch passieerdje beej 't gaon nao me werk,
Unnen tiede, woeë ich nog gaer aan trök deenke maag.

Beej weendstil waer woore de rooie in röst,
En ze vormdjen u kruus in 'de locht,
Dan bekieek ich de muuele met u dankbaar gemooëd
Umdet ze mich röst en kalmte brocht.

Mer as dé geweldjige wëstenweendj bloos,
Dan vloeeëge en vloeeëge ze rond,
De rooie, en haaie gein ougenblik röst
En dan kraakdje en dan kermdje 't gebont.

Mer binne in de boek van munne aoje vreeënd,
Dae zonger röst aan 't werke woor,
Dao verangerdje 't koeere in fien bleenkundj mael
As voodsul vuur börger en boor.

En de mölders, deej ich allemaol gooëd heb gekindj
't Woor Thoeemus, of Thieu en auch Frans
Det woore noow Rogstaekers van 't zuuverte blooëd
Want vurkieerdjigheid krieeg dao noets gein kans.

En noow ès de aoj muuële ineins aon d'r indj:
De rooie wëg en gesplieete de kop,
De weendj dae ze neet kos misse vur 't dageluks werk,
Dac weendj det woert noow nog de strop.

Ich heeën nog efkus beej de ruïne gewaesj
En in m'n auch kwoom un verbörge traon
En ich dacht aan m'n vreeende, di-j ich heej heb gehadj,
En woeëvan ich t'r al zoeëvöl heb zeen gaon.

A. T.

Gedichtje van Antoon Tullemans

Opgenomen in Het Kanton Weert na de februaristorm in 1949.

In 1958 wordt per advertentie te koop aangeboden : "het hele draaiende binnenwerk van een stenen windmolen, als mede engels kruierwerk en staart." (61) Het lot lijkt bezegeld sinds op 26 mei 1970 de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk besluit, dat de Bonesmolen gelegen aan de Julianalaan 26 (voorheen Steghelstraat 26) te Weert wordt afgevoerd van de lijst van beschermde monumenten in die gemeente. Toch zou het jammer zijn wanneer de molen geheel zou verdwijnen "en in het algemeen om de steeds schaarser wordende molens in ons land en in het bijzonder om het verdwijnen van deze (witte) molen op dit aardige punt bij het station." (60) Mogelijk zou dit gebouw kunnen worden ingericht tot museum waarin ook de oude oliemolen, van elders in Weert afkomstig, weer zou kunnen worden opgesteld en voor het publiek te bezichtigen.

NAAM S T. O D A

LIGGING gemeente Weert
buurtschap De Schans
adres Suffolkweg 26
perceel sectie N, no.1392

EIGENAAR T.W.M. Nijs, adres zie boven

BOUWJAAR 1883 of 1887

SOORT windmolen

TYPE ronde stenen bovenkruier, beltmolen

FUNCTIE graanmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g*:
belt grond

romp baksteen

kap hout, gedekt met asfaltpapier
as gietijzer
roeden ijzer
wiekvorm binnenroede stroomlijn, systeem van Bussel,
met 2 remkleppen; buitenroede oud-hollands
vlucht 26 m.
kruierwerk buiten
windvaan geen

i n w e n d i g:
overbrenging hout
maalstenen 1 koppel kunststenen en 1 koppel na-
tuurstenen, beide 17der
hulpkracht electromotor voor hamermolen

IN BEDRIJF geregeld

ONDERHOUDS-
TOESTAND goed

RESTAURATIES 1939 en 1961

BETEKENIS *landschappelijk* belangrijk
monumentaal beschermd monument
economisch gering
toeristisch belangrijk

TE BEZICHTIGEN uitsluitend uitwendig

BIJZONDERHEDEN
Op de baard: afbeelding korenaren; in de romp een metalen plaat
met: St.Oda, Anno 1883.

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG 24 oktober 1974.

II. DE ST. ODA TE VRAKKER.

"Een gelukkig en weloverwogen samenspel tussen een molenaar, molenbouwer, architect en overheid heeft geleid tot een zeer goed geslaagde restauratie van de windmolen van de heer W. Nijs aan de Suffolkweg" zo schrijft op 6 september 1961 de Maas- en Roerbode. En het verslag gaat verder: "Het kon ook moeilijk anders, wanneer men weet dat zonen uit een oud geslacht van molenaars en molenbouwers elkander gevonden hadden in hun grote liefde voor oude molens. Aardig is het dat een kleinzoon van Bert Adriaens, die in 1833 de molen bouwde, nu voor de restauratie samenwerkte met Wiel Nijs, een kleinzoon van Wilhelmus Nijs (Wilhelmus de mulder), die destijds opdracht tot de bouw van de molen gaf."

Alweer zo'n bouwjaar, dat door iedereen wordt aanvaard zonder dat ooit een bron ervoor wordt opgegeven. In elk geval staat sinds 1887 als eigenaar van deze molen geregistreerd: Wilhelmus Nijs, molenaar. De molen ligt dan op een perceel, groot 3 are en 50 centiare, kadastraal bekend gemeente Weert Sectie N. no. 1333.

In die eerste jaren komt de molen af en toe even in het nieuws. Zo in april 1904: "In den molen van W.N. zijn door baldadige handen eenige ruiten verbrijzeld. Het ware bepaald te wenschen, dat de daders in handen der politie mochten vallen, om hun straf daarvoor te ondergaan." (62) En dan een jaar later nog eens zo'n jobstijding: "J. L. Zaterdagavond (dat was 18 december, G. E.) zijn twee molenwieken van den molen van den Heer H. Nijs naar beneden gevallen, daarbij den molenkop gedeeltelijk beschadigd." (63)

Dienstjaar 1925 gaat de molen over naar Theodorus Leonardus Nijs. Dan is het perceel bovendien uitgebreid met een stuk bouwland zodat het geheel nu 25 are en 20 centiare meet. Volgens Lenaers was deze eigenaar een broer van de molenaar aan de Breyvensroth te Stramproy bij het Willibrorduspad, de tegenwoordige Veldstraat. Beide broers hadden hun molendeur op dezelfde manier laten schilderen. (64)

In 1933 blijkt de molen nog steeds uitsluitend op windkracht te malen. Een verzekering is afgesloten bij de "Onderlinge Brandwaarborg maatschappij St. Donatus" te Oss. Het bedrijf is slap te noemen. (11) Daardoor echter nog niet uit het veld geslagen bleef ook mulder Nijs bij de tijd en moderniseerde eveneens door zijn molen te laten verbusselen. (65)

Een brief van de Provinciale Waterstaat in Limburg op 30 juli 1959 aan het Kollege van Gedeputeerde Staten, laat ons een beetje achter de schermen kijken met betrekking tot de diverse voorzieningen die in de loop der jaren getroffen moesten worden. Zo werd de molen waarschijnlijk in 1953 - maar het kan ook een jaar later zijn geweest - geschilderd. De daarvoor nodige verf kocht Nijs zelf en het werk werd door zijn zoon uitgevoerd in de stille zomermaanden als er toch niet veel te malen viel. In 1954 werden twee nieuwe zeilen aangeschaft. In 1956 was door blikseminslag een schoor vernield. De nieuwe kostte toen f 139,- waarvoor de verzekering een vergoeding uitkeerde van f 45,-.

Het jaar erop, 1957, repareerde molenaar Nijs eigenhandig de steenkuip, daarbij dankbaar gebruik makend van tweedehands materiaal hem door de Gebrs. Adriaens ter beschikking gesteld.

In 1958 moest een baan- of pensteen onder de molenas worden aangebracht, terwijl nog een 20-tal kammen Nijs zelf leverde, door de molenmakers op het aswiel werden opgezet. Er kwam toen meteen een nieuw luitouw en gaffelreep. Volgens de brief - gebaseerd op gegevens door molenmakers Adriaens aan de Provinciale Waterstaat verstrekt - zou er in 1957 ook een hamermolen en een mengketel zijn aangeschaft, onontbeerlijk om het bedrijf in stand te houden. Het krantenartikel, dat ik aan het begin van dit verhaal citeerde, noemt als jaar van aanschaf 1951, maar dat kan dan misschien een verschrijving zijn geweest. De Waterstaat maakt het Kollege van G.S. er ook attent op, dat de molen van de heer Nijs een verzorgde indruk maakt. Kleine reparaties vallen er natuurlijk altijd wel te doen, maar een goed mulder knapt dat zelf op zonder dat daar een molenmaker aan te pas hoeft te komen.

Niet tegenstaande de zorg die de familie Nijs aan haar molen heeft besteed, is het maalwerktuig toch langzamerhand wel aan een grote onderhoudsbeurt toe. De molenmakers Adriaens hebben daartoe de molen aan een diepgaand onderzoek onderworpen en komen dan tot de konklusie dat de volgende werkzaamheden nodig uitgevoerd dienen te worden:

1 : Er moet een nieuwe gang kammen gezet worden op de twee belangrijkste wielen: het as- en het spoorwiel. Het beste materiaal daarvoor is het zogenaamde azijnhout, afkomstig van de wintergroene eik uit Zuid-Europa, bekend als *Quercus Ilex L.* of *Quercus Sempervirens Mill.* Het hout van deze eik is bijzonder slijtvast en kan bij intensief gebruik van de molen voor minstens 20 jaar worden gegarandeerd. Nu wordt dit azijnhout gewoonlijk in heel dunne stammen geleverd, waardoor het percentage afval nogal groot is. Voor de 140 kammen die men nodig denkt te hebben zal om en om de 300 kg hout aangeschaft moeten worden, tegen een prijs van ongeveer een gulden per kilo. De staven van het rondsel worden gedraaid van palmhout, dat volgens de molenmakers de beste combinatie is met het azijnhout.

2 : De rolinstallatie waarover de molenkap ten opzichte van de romp draait is op een paar plaatsen volkomen versleten. Daarom is het ook bijna niet meer mogelijk de molen te kruien, dat wil zeggen: de molenkap zo te draaien, dat het wiekenkruis in de wind staat.

3 : Het zou vervolgens goed zijn om het achterende van de gietijzeren molenas, die rust op de zogenaamde penbalk, met een betonnen mantel te verzwaren. Dat komt bij molens bijna nooit voor, maar bij de St. Oda is een van de wieken wat zwaar uitgevallen. Daardoor wordt het evenwicht tussen wiekenkruis en molenas iets ongunstig beïnvloed. De betonnen mantel zou dat evenwicht weer kunnen herstellen.

4 : Dan wil men de binnenwieken - die het dichtst naar de molen toestaan - gaan stroomlijnen. Daar is nogal wat materiaal voor nodig. Om een indruk te geven: 60 eikenhouten mallen, 60 klossen, 2 zogeheten neuslijsten, 24 meter bevestigingslatten, 35 m² gegalvaniseerde platen en vanzelfsprekend spijkers en bouten.

De St. ODA ; voorjaar 1960.
Foto: P.W.L.

Oude ansichtskaart. Uitg. Gebr. Simons C.V.,
Ubach over Worms. Jaar onbekend.
Foto: G.A.W.

Dringend aan restauratie toe. Oude
ansichtskaart, uitg. N. Verkuyl en
Zonen, Weert. Jaar onbekend.
Foto: G.A.W.

5 : Ook de vang - een soort bandrem om het bovenwiel - waarmee de molen tot stilstand kan worden gebracht, is in sommige onderdelen weggesleten. Men kan proberen elders een tweede handse te bemachtigen. Anders moet er een nieuwe gemaakt worden, waarmee dan toch altijd nog een slordige f 350,- gemoeid zullen zijn.

6 : Dan zullen er nog allerhande kleinere werkzaamheden te doen zijn zoals het vernieuwen van de kruipalen. Dit zijn eikenhouten palen van ongeveer twee en een halve meter lang bij een doorsnede van ongeveer 25 c. m., rondom de molen in de belt gedreven. Moet de molen in de heersende windrichting worden gedraaid, dan bevestigt men de ketting van de lier aan die kruipalen.

7 : Natuurlijk komt ook de verfkwest eraan te pas. Het staartwerk, de voor- en achterzijde van de molen dienen eerst in de grondverf gezet te worden en daarna gelakt. Roestplekken op de wieken moeten worden verwijderd waarna het gehele wiekenkruis met aluminiumverf wordt afgewerkt. Deuren en ramen slaat men vanzelfsprekend niet over. De molenkap wordt geteerd. Al bij al gaan in die hele onderhoudsbeurt een 800 uren zitten.

Het laat zich begrijpen, dat de molenaar vanwege de onkosten van zo'n karwei graag overheidssteun wil hebben. Een subsidie van 25 % in de kosten tot een maximum van f 1.837,50 wordt hem door G. S. toegezegd bij besluit van 14 september 1959. Dat besluit zal wel mede zijn ingegeven door de wetenschap, dat het geld goed besteed was. "Nijs is een van de weinige molenaars, die nog overwegend met windkracht maalt en zijn zoon en toekomstige opvolger wenst het bedrijf met windkracht voort te zetten, een wens, die bij jonge mulders slechts sporadisch voorkomt." (66)

Zomer 1961 is de restauratie voltooid. De molen is dan tegen storm verzekerd bij de "Onderlinge Verzekering tegen Stormschade aan Gebouwen en Inboedels" te Nijmegen, en tegen brand- en blikseminslag bij de "Onderlinge Brandverzekering voor Molenaars" te Heeze.

St. ODA : een zeer goed geslaagde restauratie;
Foto : A.P.M. Sanders; 23 april 1971.

In dienstjaar 1963 staat Theodorus Wilhelmus Mathias Nijs bij het kadaster als eigenaar genoteerd van huis, erf, windmolens en bouwland, gelegen Sectie N no. 1392. De algehele restauratie betekende overigens niet dat de molen daarna aan haar lot werd overgelaten. Doorlopend bleven kleine reparaties geboden om het maalwerktuig in goede konditie te houden. Zo werd in 1965 de romp opnieuw gevoegd en de molenboog weer eens bezet. Dat voegwerk van de romp werd het jaar erop voortgezet. Er komen in dat jaar 1966 ook nieuwe ramen op de steen- en luizolder. De molendeur op de eerste verdieping werd hersteld en een nieuwe meelbak aangekocht. In 1967 vielen er enkel wat kleine werkzaamheden te doen zoals schilderwerk, inzetten van ruitjes en reparatie aan een wijk. In 1968 werden twee nieuwe boogramen geplaatst terwijl de 2e, 3e en 4e zolder moesten worden gelijk gekapt en bezet. In 1970 volgt dan herstel van de vloer op de eerste verdieping. De vloerplanken en de kinderbalkjes werden in verband met de lichtreflexie in de winkelruimte op de begane grond wit geschilderd. Terwijl de betonvloer in die winkelruimte van een nieuwe slijtlaag werd voorzien. Intussen bleef de molen in bedrijf. De laatste jaren wordt er alleen nog maar boekweit gemalen.

St. ODA MOLEN WIEL NIJS WEERT

Suffolkweg 26 - Tel. 04950-22779

◆
1 kg

zuiver *Boekweitmeel*

ik in het krantenartikel, waarmee we dit verhaal begonnen zijn. En dan verder: "De gastvrijheid van vader en Wiel Nijs zijn er ook wel de oorzaak van, dat de molen door vele toeristen, in het bijzonder uit het buitenland, bezocht wordt. Deze mulders gunnen gaarne hun gasten een kijkje in het inwendige van een Hollandse molen. Wiel houdt er een heus gastenboek op na,

Bij gunstig weer haar wieken met de wind doet spelen.

waarin toeristen uit alle werelddelen hun namen plaatsen. Ongetwijfeld bezorgt hij aldus Weert in het buitenland veel goodwill. Het interieur van de molen is voor de toeristen ook nog interessant, omdat in de molen een hele verzameling foto's van Nederlandse molens is ondergebracht."

"Weert mag zich gelukkig prijzen, dat deze fraaie windmolen behouden kon blijven en bij gunstig weer zijn wieken met de wind en de wolken doet spelen" zo lees

12. DE MOLEN VAN SMEETS TE VRAKKER.

Een steenworp verder - voor wie met een steen zo'n slordige 175 meter kan gooien - lag ten noord-westen van de St. Oda nog een windmolen. De oudste vermelding ervan trof ik aan tussen de "Bekendmakingen afkomstig van het plaatselijk Bestuur". Daarin kondigen B & W van Weert aan, dat zij op donderdag 27 april 1858 om elf uur in de morgen op het gemeentehuis een informatie de comodo et incommodo zouden beleggen "betreffende de bouw van een steenen wind- graan- schors- en oliemolen, op een perceel gelegen langs de bermsloot der ZWVaart, sectie N 282." (67) Door wie die bouwvergunning was gevraagd is jammer genoeg niet vermeld. Wel was met potlood in de marge van de bekendmaking de naam N. NIJSEN genoteerd. Die naam duikt ook op in de "Verbalen van Gedeputeerde Staten."

toebehorend aan Peter Jacobus Truyens, brouwer te Weert. Dienstjaar 1859 verkoopt hij dit perceel, groot 19 roede en 5 el. Daarna wordt als nieuwe eigenaar genoemd Antoon Nijssen, molenaar te Weert, die op een stuk grond van 8 roede en 80 el een windmolen + erf heeft. Een en ander ligt dan te Vrakker in Sectie N no. 1152. Ik meen uit dit gegeven te mogen afleiden dat de molen in 1858 - of 1859 - gebouwd werd, hoewel door Lenaers en anderen als bouwjaar gewoonlijk 1862 wordt aangemerkt, een bewering die zij echter geen van allen met een bronverwijzing staven. In dienstjaar 1884 wordt er gebouwd op dit perceel en op de aangrenzende grond. Daarna ligt de windmolen van Nijssen in Vrakker op Sectie N no. 1324, dat 3 roede en 55 el meet. Op perceel N no. 1325 - groot 9 roede en 95 el - staat dan een huis met stalling en erf. Terwijl perceel N no. 1326, groot 17 roede, als bouwland in gebruik is.

Een steenworp verder..... Oude ansicht met op de achtergrond de St.ODA.
Poststempel : 16 augustus 1916
Foto : P.W.L.

Weliswaar ontbreekt daar een wat uitvoerige beschrijving van de zaak in kwestie zoals ik die voor andere molens wel vond in deze verbalen. Maar volgens een aantekening moet er tussen de "stukken ter instructie van het verbaal" voor de vergadering van het Kollege van 23 april 1858 een "adres Nijssen te Weert voor een Wind-graan- schors en oliemolen" hebben gezeten. Eenzelfde korte aantekening vinden we voor de vergadering van de 30ste dus vlak na het onderzoek door B & W van Weert. Zoals gezegd ontbreken de nadere details. (68)

Een onderzoek in de kadastrale leggers kan wel wat meer licht op een en ander werpen. Volgens deze leggers is perceel Sectie N no. 282 een stuk bouwland,

Voor 1904 geeft het kadaster als eigenaar op een Jacobus Nies, molenaar, alhoewel er in de jaren daarvoor nergens een verkoop staat vermeld. Dienstjaar 1905 verkoopt deze de windmolen op perceel Sectie N no. 1324 - groot 3 are en 55 centiare - door aan molenaar Louis Hubert Smeets.

Zo is het verklaarbaar dat B & W op 24 januari 1908 tijdens hun vergadering een verzoek behandelen van Louis Smeets om een zuiggasmotor van 20 P.K. te mogen plaatsen in zijn graanmaaldery op Vrakker N 2324/25. Dit laatste zal wel weer een verschrijving zijn voor N 1324/25. Op dit laatste perceel ligt - zoals al is opgemerkt - een huis met stalling en erf. Op een zitting gehouden 7 februari daar aan volgend schijnt niemand bezwaar tegen de plannen van Smeets

Zelfzwaaiing aan vier wieken ?
Jaar onbekend.
Foto: P.W.L. (ontvangen van W.O. Bakker, Harkstede)

Zelfzwaaiing aan twee wieken ?
Foto: P.W.L. Jaar onbekend.

De nog overgebleven romp, die op een grote peperbus lijkt; 1930.
Foto: P.W.L.

te hebben ingebracht, en als de Inspecteur van de Arbeid te Venlo op 15 februari schrijft dat naar zijn oordeel de voorgenomen uitbreiding "zal voldoen aan de in de Wet daarvoor gestelde eischen" kan de vergunning worden verleend. (69)

Jaren later duikt de molen weer evenop in een advertentie: "Onderhands te koop een steenen windgraanmolen ijzeren vlucht met zelfzwichting, met of zonder huis. L. Smeets, molenaar te Weert." (70) Deze advertentie bevestigt wat Lenaers in 1930 schrijft: "Als bijzonderheid valt op, dat hij zoogenaamde zelfzwichting heeft; geen zeilen dus op de wieken, doch jalouzieën of kleppen, die door den molenaar in werking worden gesteld. Gaat het te hard waaien of stormen, dan openen de kleppen zich vanzelf en laten zodoende den overtolligen wind ontsnappen. Met dit systeem, dat niet van vandaag of gister is, loopen sommige molenaars weg, andere zijn te dien opzichte minder geestdriftig." (71)

Nog een bijzonderheid weet Lenaers te vertellen: "Ouderen van dagen herinneren zich, dat deze molen "gelijkvloers" tot woning was ingericht." Dat zal dan wel voor dienstjaar 1884 geweest zijn, want daarna heeft Antoon Nijssen op het perceel naast de molen immers een huis met stalling en erf.

Waarschijnlijk had Lenaers de molen toch al eentijdje niet meer gezien. Vooreerst beschrijft hij haar aan de hand van een foto die hij maakte en waarop het woonhuis van de molenaar te zien is "ietwat onduidelijk tengevolge van het door den wind heen en weer bewogen omringenden loover." Dat zal dan wel niet in de wintermaanden zijn geweest. Vervolgens had het een maand voor zijn artikel in De Nedermaas verschoot gestormd in het Weerter Land. "Zondagnacht (dat is dan van 12 op 13 januari 1930 (G.E.) heeft het weer eens aardig gespoekt en niet veel mensen zullen aan één stuk doorgeslapen hebben die nacht. Toch is de schade in de stad gering. Te begrijpen, want alles wat maar eenigszins in aanmerking kwam om los-, om- of weg te waaien is door de vorige stormen al onderhanden genomen, zoodat er voor dezen niet veel meer overbleef." (72)

Aan dat weinige dat er overbleef had de storm dan wel alle aandacht besteed.

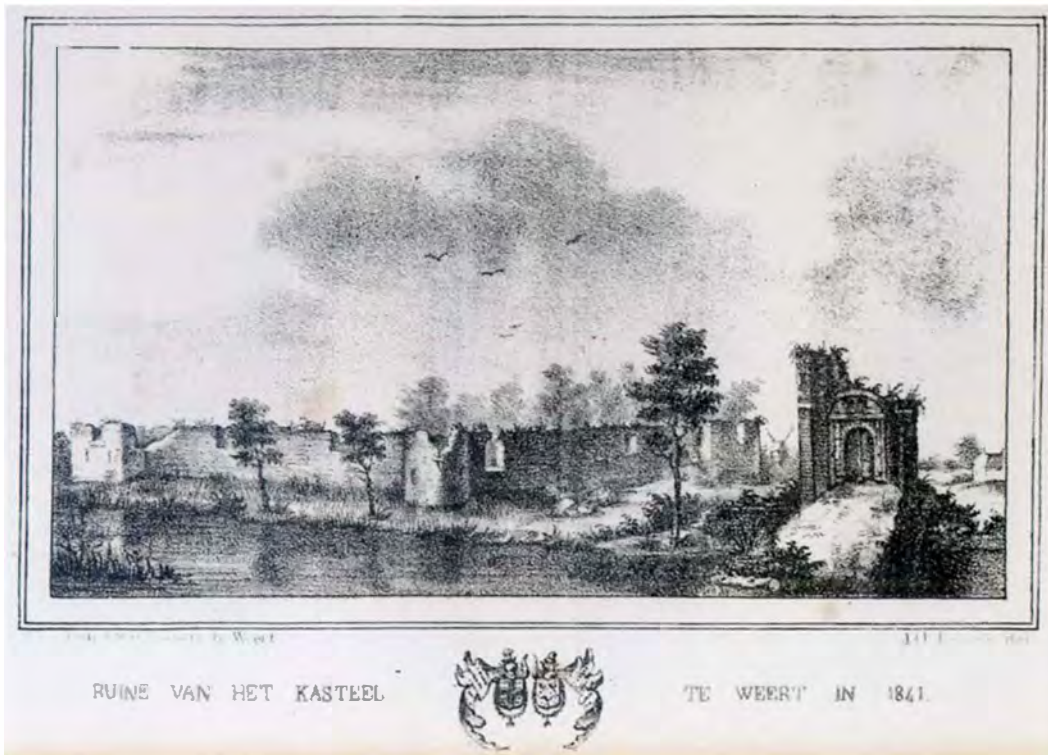
"STORM. De molen van den heer L. Smeets is echter losgeslagen, en het z. g. gevlugt is wind-afwaarts geworpen, waarbij de wieken in omgekeerde richting aan het draaien sloegen. De zelfzwicht-inrichting werd daarbij totaal vernield, terwijl ook aan den molen aanmerkelijke schade werd veroorzaakt." (73)

De schade was kennelijk zo groot, en de toekomst van dit maalbedrijf zo onzeker, dat besloten werd er maar een punt achter te zetten. "Met de slooping der windmolen van de Heer Louis Smeets langs het kanaal, die door den Januaristorm groote materiele schade opliep, is een aanvang gemaakt. Zij is reeds van wieken en kap ontdaan, waardoor de nog overgebleven romp, die op een groote peperbus gelijkt, een typisch gezicht oplevert. Het ligt in het voornemen dit gedeelte te laten staan totdat de inventaris daaruit verkocht is." (74)

Ook het tijdschrift "Ons Zuiden" van 17 augustus 1930 komt op bladzijde 288 met een foto van de molenromp met als onderschrift: "Sic transit De Weerter molen, die ernstig te lijden had bij den Januaristorm is thans onder slopershanden. Hier ziet men de ontluisterde."

Op foto's uit die jaren zien we inderdaad naast de St. Oda ook de peperbus staan. Voor het kadaster is in dienstjaar 1937 nog steeds Louis Smeets + consorten eigenaar van een windmolen op Sectie N 1324, groot 3 are en 55 centiare. Maar in datzelfde jaar is er ook een "verandering van bestemming". Wat die verandering inhoudt wordt duidelijk als verder genoteerd staat dat ditzelfde perceel wordt ingenomen door een bergplaats en erf.

Voor het laatst komt dan de tot bergplaats gedegradeerde windmolen ter sprake wanneer de ambtenaar van het kadaster in dienstjaar 1939 het voltrokken vonnis bevestigt met dat ene woord: slooping.

Steendrukplaatje uit " Beschrijving van het Hertogdom Limburg, bijeengebracht door G.M. Poell " 1851. p. 300.

Naast de inrijpoort vaag het silhouet van een standaardmolen.
Detail uit steendrukplaatje.

13. DE HUSHOVER STANDAARDMOLEN.

In 1851 wordt op de persen van Lutkie & Cranenburg in Den Bosch een 406 pagina's tellend boekje gedrukt, dat als titel meekreeg: "Beschrijving van het Hertogdom Limburg, bijeengebracht door G.M. Poell." In dit boekje waren ter illustratie een 12-tal steendrukplaatjes opgenomen van de hand van de Weertse kunst schilder J.J.F. Jansen. Een van die plaatjes - op bladzijde 300 - stelt de ruïne voor van het kasteel te Weert, zoals die er in 1841 bijlag. Daarop tekent zich naast de inrijpoort vaag het silhouet af van een standaardmolen in de verte. Dat stemt overeen met een opmerking in de Maas- en Roerbode van 13 juni 1962 bij gelegenheid van de restauratie in dat jaar van de Wilhelmus Hubertus (no. 14), een windmolen langs de uitvalsweg naar Eindhoven. De krant schreef toen onder meer, dat ongeveer op deze plek een standaardmolen gestaan had, die rond de laatste eeuwwisseling door blikseminslag verloren was gegaan en die omstreeks 1700 gebouwd zou zijn. Nu is dat laatste hoogst onwaarschijnlijk, want alle tot nu toe beschikbare gegevens wijzen op een bouw rond het jaar 1800.

Over de voorgeschiedenis van die bouw staat in Het Kanton Weert een aardig verhaal te lezen. Men had bij gelegenheid van de sloop van de Binnenmolen (no. 3) in 1919 gevraagd of er nog lezers waren die interessante herinneringen aan deze molen bewaarden. Een van de lezers reageert hierop met een verhaal, dat ik maar geef voor wat het waard is, omdat ook hier een controleerbare bronvermelding is weggelaten. "De Binnenmolen en de St. Romboutsmolen (dat is de Buitenmolen, no. 2, G.E.) werden in 1803 door een zekeren Frenken van Weert bemalen. Toen was er sprake van dat er nog een derden molen zou worden gesticht; genoemde Frenken betoogde evenwel bij den rentmeester, dat, als er een derde molen bijkwam, hij (Frenken) dan den pacht prijs der binnenmolen en der St. Romboutsmolen niet meer zou kunnen opbrengen en Frenken bedong dat in een nieuw op te maken schriftelijk huurcontract de bepaling moest worden opgenomen, dat, ingeval eenderde molen bijkwam, Frenken dan voor iederen molen vierhonderd francs minder pachtgeld per jaar zou hebben op te brengen. Toen de huurovereenkomst in dier voege was gewijzigd, heeft Frenken zelf een derde molen gezet en wel de Hushovermolen. Aldus betaalde Frenken per jaar achthonderd franken minder huur! In 1804 werd de Hushovermolen voltooid, aande Maaspoort, ter plaatse waar nu de brouwerij van den Heer Joosten staat, werd die molen in elkaar gezet, uit van Stramproy afkomstig hout." (75)

Dat bouwjaar 1804 sluit aardig aan bij een ander document. Het is een brief van "Le maire de la commune de Weert" geschreven le 28 floréal de an XI (dat is: 18 mei 1803. G.E.) kennelijk op verzoek van "le Sous-prefet de cet arrondissement à fin de donner son avis motivé" vanwege een verzoek dat was ingediend om te mogen overgaan tot het oprichten van een "moulin à vent destiné à la mouture de grains." De burgemeester is van mening, dat de toestemming gegeven kan worden en wel om de volgende redenen:

1 : De plaats die men voor de molen heeft uitgezocht is zo gekozen, dat het niet alleen tot groot voordeel zal

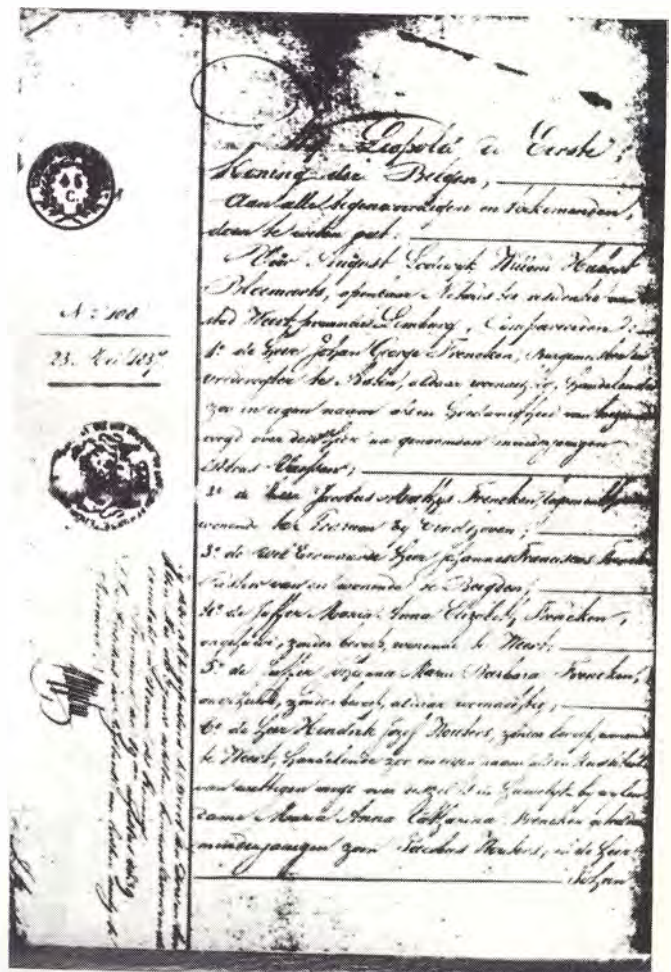
strekken zowel voor de inwoners van de stad als die van de omliggende gehuchten, maar de molen zal hier bovendien in elk seizoen van het jaar even gemakkelijk te bereiken zijn.

2 : Het terrein waarop de molen gebouwd gaat worden is bovendien gelegen op "plus de cinq Kilomètres vingt-cinqhectomètres des frontières Batave", tussen Hushoven en Boshoven.

3 : En omdat dit perceel dan ook nog eens vlak bij het douanekantoor van Weert ligt, - schrijft de burgemeester - hoeven we ook niet bang te zijn dat er ooit gebruik van gemaakt zal worden als "lieu d'entrepot frauduleux de grains pour en faciliter l'exportation."

(76)

Gezien de inhoud van deze brief en de daarin omschreven plaatsaanduiding, lijkt het me waarschijnlijk, dat het hier inderdaad om de Hushover standaardmolen gaat.

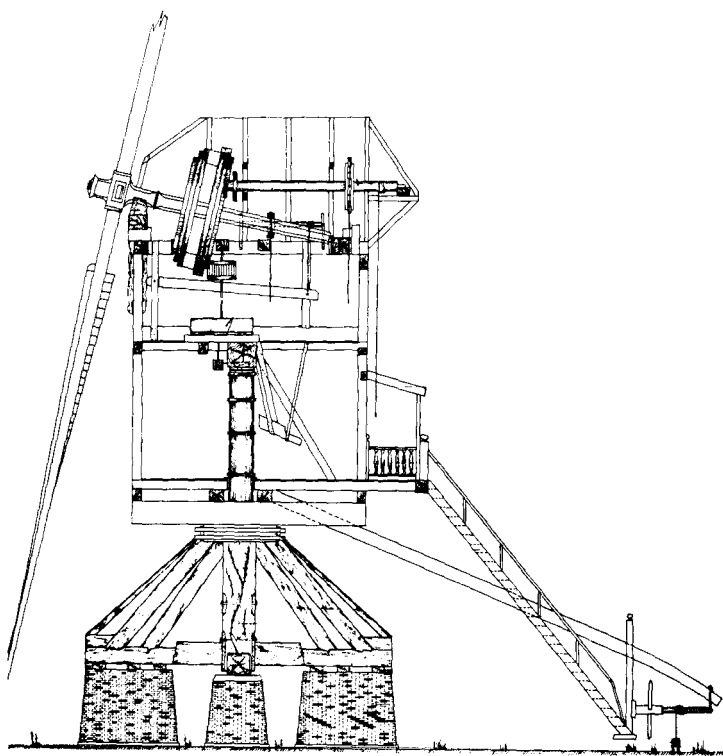

Aanhef van de akte verleden op 13 mei 1837 voor notaris Bloemarts te Weert, waarbij de familie Frencken verklaart de koopsom voor molen en toebehoren te hebben ontvangen van Hubert Hermans en diens huisvrouw Maria Catharina Hooffers.

Iets van de verdere lotgevallen van de molen kan worden gerekonstrueerd aan de hand van een akte op 23 mei 1837 verleden voor notaris August Lodewijk Willem Hubert Bloemarts te Weert. Uit die akte blijkt namelijk, dat de molen op 21 februari van dat jaar gekocht werd door molenaar Hubert Hermans en zijn vrouw Maria Catharina Hooffers, die vroeger gewoond hadden in Ell, gemeente Hunsel, maar dan in Weert woonachtig zijn.

Nu had een zekere Hubert Hermans uit Ell te Hunsel ook toestemming gevraagd om binnen de gemeente Nederweert en wel te Leveroy een korenmolen te mogen oprichten op een stuk grond - groot ongeveer 21 are - en gelegen Sectie G no. 158, ten zuiden van de weg naar Heythuysen. Een en ander staat te lezen in het proces verbaal van de zitting die B & W van Nederweert hielden op 26 januari 1837, waarbij overigens niemand bezwaren tegen de voorgenomen vestiging had ingebracht. (77) Wanneer we hier met een en dezelfde persoon te doen hebben - en daar ziet het wel naar uit - dan blijft de vraag wat Hubert Hermans heeft doen afdelen van zijn bouwplannen en bewegens van de standaardmolen te Hushoven te kopen. Ik zal proberen die vraag op te lossen wanneer in een latere publikatie gesproken wordt over de relaties van de mensengemeenschap in het Weerter Land tot de windmolens.

Uit een andere akte op 14 maart 1837 te Grathem verleden voor notaris Josephus Aloysius Dirix blijkt dat het bij de koop ging om "een wind-korenmolen met den

DOORSNEDE VAN EEN STANDAARDMOLEN

P. H. G. Prevoes, Oost-Eijsden.

grond waar op dezelve geplaatst is, ter grootte van 4 aren en 22 centiares en al het daarop aanwezige mate-

rieeel, als steenen, billen, zeilen en zoo voorts, wijders met de eraangehoorige wegen, gestaan en gelegten te Weert tusschen den Beekpoort en het gehucht Hushoven, aanpalende zuid den grootten weg, west en noordde erven Frencken en oostwaarts den Molenweg, gebracht op kadaster sub nummers 557 en 558 sectie C."

In deze akte staat bovendien dat een en ander voor 13.000 francs werd gekocht van de familie Frencken. Nu overleed te Weert op 23 november 1815 een Laurent Henry Frencken. Dat dit de molenaar van Hushoven was valt wel te rijmen met de kopie van een brief door burgemeester Louis Beerenbroek op 27 november 1832 verstuurd naar Brussel. Zoals ik bij een bespreking van deze brief al schreef werd in een bijgevoegde "Etat nominatif des industriels et commerçants etc., etc., formé le 7 novembre 1832" als een van de eigenaars van graanmolens aangemerkt de Veuve Lourt. Frencken. (45) Mogelijk hebben dus de erfgenamen Frencken na haar dood de molen van de hand gedaan bij gebrek aan een geschikte opvolger in de familie, of bij gebrek aan belangstelling.

Volgens weer een andere notariële akte, op 29 juli 1857 verleden voor notaris Gerard Jozef Clercx te Weert, heeft "De Wel Edele Heer Lodewijk Frans Hubert Beerenbroek, Lid van de eerste kamer der Staten Generaal, Burgemeester en grondeigenaar wonende te Roermond" een erfmingeling aangegaan met "Jozef Meulen, gehuwd in gemeenschap van goederen onder het beheer dertegenwoordigewetgeving met Elisabeth Smeets, molenaar, wonende te Nederweert." Bij deze erfmingeling kreeg Meulen "een windgraanmolen, met al het daarop aanwezige, ten dienste en ter bemaling van denzelven, materieel, benevens een schaapsweide gestaan en gelegen te Weert, op Hushoven, bevattende een gezamenlijke oppervlakte van 10 roeden, 20 ellen, gekadastréerd Sectie C nummers 558 en 973, geschat aan eene jaarlijkse opbrengst, zonder aftrek van lasten, als zijnde niet verhuurd, van 250,-, ten kapitale van 5.000,- gulden. Voorgeschreven goederen waren den Heer Comparant Beerenbroek toebehoorende krachtens acte van aankoop, verleden voor den notaris Bloemarts, residentende te Weert, den 8 september 1840." (78) Op die dag kocht hij dus op zijn beurt de standaardmolen van Hubert Hermans.

Voor de verdere lotgevallen van de molen zijn we aangewezen op het kadaster. Dienstjaar 1896 verkoopt Jozef Meulen zijn molen aan landbouwer Peter Jan Bocken te Weert of aan zijn weduwe: Maria Ida Nouwen. In datzelfde jaar wordt olieslager Jean Meulen eigenaar van de windgraanmolen, met als mede-eigenaren Peter en Joseph Meulen, beide molenaar, en Josephina Meulen zonder beroep. Na een scheiding in dienstjaar 1897 zijn alleen de beide broers Piet en Joseph Meulen, wonende in de Molenstraat eigenaars van de windgraanmolen te Hushoven op Sectie C no. 558, die dan voor het laatste genoemd wordt als in dienstjaar 1904 slooping plaats heeft, dus waarschijnlijk al in 1903.

NAAM

W I L H E L M U S H U B E R T U S

LIGGING gemeente Weert
buurtschap Hushoven
adres Hushoverweg 30
perceel sectie C, no. 1789

EIGENAAR G.W.H. Beenders, Eindhovenseweg 23, Weert

BOUWJAAR 1904

SOORT windmolen

TYPE ronde stenen bovenkruier, beltmolen

FUNCTIE graanmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g*:
belt grond; opvallend hoog

romp baksteen; was voorheen gewit

kap hout, gedekt met asfaltpapier
as gietijzer
roeden ijzer
wiekvorm binnenroede stroomlijn, systeem van Bussel
met remkleppen; buitenroede oud-hollands
vlucht 27 m.
kruiwerk buiten
windvaan geen

i n w e n d i g:
overbrenging hout
maalstenen een koppel 17der kunststenen

hulpkracht geen

IN BEDRIJF neen, draait echter geregeld

ONDERHOUDS-
TOESTAND vrij goed

RESTAURATIES 1962 en 1971

BETEKENIS *landschappelijk* zeer belangrijk
monumentaal beschermd monument
economisch geen
toeristisch zeer belangrijk

TE BEZICHTIGEN na afspraak met de eigenaar, tel.04950-22732

BIJZONDERHEDEN

In de baard:Wilhelmus Hubertus en 2 korenaren;op achter-keuvelens A.D.1901.De molen is gebouwd ter vervanging van een ter plaatse staande standaardmolen;de trap,het bovenwiel en enige andere onderdelen v.d. standaardmolen bevinden zich nog in de huidige molen. Van de vier kruisgewijs gelegen toegangen is de noordelijke geheel dichtgemetseld en voorzien van een laag aanbouwtje in metselwerk;de zuidelijke en oostelijke hebben poorten;de westelijke is dichtgemetseld maar heeft een deur en twee raamopeningen.

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG 24 oktober1974.

14. DE HUSHOVERMOLEN WILHELMUS HUBERTUS .

Volgens een door Lenaers opgetekende mondelinge overlevering zou de standaardmolen van Hushoven (no. 13) rond 1904 door de bliksem zijn getroffen. (79) Misschien dat daarom tot sloop is overgegaan, al laat het verhaal van Lenaers de mogelijkheid open, dat men vóór die fatale dag al met het plan rondliep een stenen bergmolen te gaan bouwen. Die kwam er dan ook. Volgens de kadastrale leggers was het perceel Sectie C no. 558 - groot 4 are en 20 centiare - na de sloping in dienstjaar 1904 in gebruik als erf. Daarop heeft dan in dienstjaar 1905 stichting plaats, zodat daarna ditzelfde perceel wordt bezet door een molen + erf.

Volgens het artikel in de Maas- en Roerbode van 13 juni 1962 - waarnaar ik al verwees in verband met de Hushover standaardmolen - zou Bert Adriaens de nieuwe stenen molen te Hushoven in opdracht van molenaar P. H. Meulen in 1901 gebouwd hebben. Ditzelfde jaartal siert sinds de laatste restauratie de achterzijde van de kap. Toch meen ik - gezien de kadastrale gegevens - dat er geen sprake kan zijn geweest van nieuwbouw vóór 1904.

Nog in datzelfde jaar wordt het stukje weiland, gelegen Sectie C no. 973 - dat ter sprake kwam bij de erfman-geling tussen Louis Beerenbroek en Jozef Meulen - bij dit perceel gevoegd, dat hiermee 10 are en 20 centiare groot wordt en ingenomen door een molen, een erf en een weiland, liggend Sectie C no. 1276. De eigenaar is Piet Meulen, molenaar te Weert, terwijl het vruchtgebruik toekomt aan Joseph Meulen. "De molen van Meulen". Lenaers zag die woordspeling al zitten.

Omdat de standaardmolen en de beltmolen op hetzelfde perceel stonden, dat met zijn 4 are en 20 centiare niet eens zo grote oppervlakte had, moeten ze praktisch op dezelfde plaats hebben gestaan, al wordt het tegendeel wel eens beweerd. Maar wie de stafkaarten van vóór de laatste eeuwwisseling vergelijkt met die van latere datum, komt noodgedwongen tot eenzelfde konklusie. Het schijnt overigens, dat de trap van de oorspronkelijke standaardmolen - met het staartgat er nog in - bij de beltmolen werd gebruikt als verbinding tussen de begane grond en de meelzolder. Ook de balken van de standaardkast werden weer verwerkt, ondersteund door een oude ijzeren roede.

Al heel vlug komt de nieuwe molen in het nieuws, wanneer op vrijdag 10 maart 1905 voor de zoveelste keer een molen in het Weerter Land het slachtoffer wordt van de wind. "Een even vreeselijk als zeldzaam ongeluk is gisterenmorgen alhier voorgevallen.

In den voormiddag te ongeveer negen uur, is namelijk bij fellen westenwind de buiten-assen-kop van de windmolen op Hushoven, toebehorend aan de Heer Jacques Meulen-Koppens, onder het bedrijf gebroken.

Bij het eerste gekraak begaf de knecht, genaamd Ferdinand Boonen, van Hamont, oud 17 jaren, zich naar buiten om zoo vlug mogelijk de z. g. praam of rem te trekken. Doch het was reeds te laat. Buiten gekomen werd de ongelukkige aan het hoofd getroffen door een vallend stuk hout van een der wieken, en ter aarde geworpen waar hij bewusteloos neerviel.

Toen reeds was de as-kop afgebroken en de vier wieken, waarvan twee ijzeren en een houten ter aarde geslingerd en de molen-kap zelve uit zijn fundamenten gelicht. (Bedoeld is kennelijk, dat de molen een ijzeren en een houten roede had. G. E.).

Inmiddels waren op het vervaarlijke geraas de burens toegeschoten en brachten den verslagen werkmans naar de woning van den Heer E. Mertens, waar hem geneeskundige hulp werd toegeediend en waar hij voorzien werd van de laatste H.H. Sacramenten. Tegen 11 uren werd hij naar het St. Jansgasthuis overgebracht. Zijn toestand was momenteel niet te beoordelen. Heden morgen is hij echter reeds bezweken.

De veroorzaakte schade, ontstaan door verbrijzeling der molenwieken en as, zoomede ontzetting van den molenkap van zijn steenen romp, wordt globaal geschat op 2.000,-gulden.

De molen was verzekerd tegen brandschade echter niet tegen deze of dergelijke ongevallen.

Het ongeluk is te wijten aan een fout in het ijzer van de as der molen." (80)

Voor het opscheppen liggen de historische gegevens overigens niet, althans niet in geschreven bronnen. Zo heeft in dienstjaar 1923 een stichting plaats zodat sindsdien op het perceel naast molen en tuin ook een woonhuis staat. Bij de inventarisatie van 1933 is P.H.H. Meulen eigenaar. Zijn molen maalt alleen met windkracht en is tegen brand verzekerd bij de Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij St. Donatus te Oss. De mulder noemt de toestand van zijn bedrijf slap. (11)

De Maas- en Roerbode van 13 juni 1962 deelt mee, dat de molen in 1947 van eigenaar wisselde toen ze gekocht werd door Gerard Willem Hubert Beenders, landbouwer te Weert. Volgens het kadaster ging het hier alleen om de molen, op een stuk grond van ongeveer 3,50 are, terwijl de rest van het perceel C no. 1276 eigendom bleef van Piet Meulen, nu zonder beroep, en Margaretha Lucia Elisabeth Meulen, gehuwd met Johannes Hubertus Adriaens, commies bij de P.T.T. te Weert. Het 25ste Jaarverslag van De Nederlandsche Molen vermeldt, dat in 1948/49 herstellingen aan de molen van J. Beenders werden uitgevoerd zonder evenwel te zeggen welke dat waren. (81) Dat volgens dit Jaarverslag de "drie molens van Weert (Eig. resp. J. Cleysters, M. Meeuwis en J. Beenders)" in Noord-Brabant zouden liggen is een mening die we al meer in de verslagen van die Hollandse vereniging zijn tegengekomen. Misschien denkt men daar al jaren in "streekgewesten"! Overigens houdt dit verwisselen van provincie toch een verkapt compliment in aan het adres van de drie mulders. Men schrijft immers: "NOORD-BRABANT, Nog steeds de molenprovincie bij uitstek, waar de molens een groote plaats bij hun eigenaars innemen en daarom veel zorg ondervinden. . . ." (81)

Naast zo'n berichtje in een jaarverslag over de toestand van de molens in ons land hebben de meeste officiële gegevens toch wel betrekking op de grote restauratie van de molen, een werk dat uiteindelijk in 1962 klaar kwam. Maar, zoals meer gebeurt gaat aan zo'n grote beurt een hele geschiedenis vooraf.

De molen is landschappelijk fraai gelegen.

Foto: J. Blankevoort; voorjaar 1961.

Teleurgesteld als ze zien hoe vervallen zij is.

Foto: J. Blankevoort; voorjaar 1961.

Tijdens de tweede gewone zitting van de Provinciale Staten in Limburg, gehouden op 22 december 1953 stelt de voorzitter als punt 11 aan de orde: "Rapport betreffende de aanvraag van de heer G.H. Beenders te Weert ter bekoming van een provinciaal subsidie in de kosten der restauratie van de hem in eigendom toebehorende windkorenmolenaldaar." (82) Uit een bijlage blijkt, dat Beenders die aanvraag heeft ingediend op 19 oktober van dat jaar. Hij vroeg om een subsidie in de kosten, die door de Gebrs. Adriaens waren geraamd op f 3.800,-- . Omdat de molen niet onder de monumenten in de zin der Wet valt, zullen de Staten moeten beslissen of zo'n subsidie al dan niet kan worden toegekend. Restauratie is in elk geval nodig om de molen te kunnen behouden. Het Ministerie van O.K. & W. heeft subsidie toegezegd van 25 % tot een maximum van f 950,-- , terwijl ook de gemeente Weert niet achterbleef en 10 % subsidie toekende of een bedrag van f 380,-- . Gedeputeerde Staten zijn van mening dat "Het landschapsschoon ter plaatse met het behoud van de onderhavige molen ten zeerste gediend zal zijn" en ze stellen daarom voor ook 10 % subsidie toe te kennen tot een bedrag van maximaal f 380,-- onder voorwaarde nochtans, dat ook het Rijk betaald heeft en de molen tegen brand is verzekerd.

Dit voorstel komt - na een verdere bestudering - nog eens in de vergadering van de Staten. Bij de discussie die dan ontstaat onder meer over het behoud van voor Limburg zo belangrijke watermolens, wordt duidelijk dat het Kollege van G. S. het niet als haar taak ziet initiatieven te nemen als het gaat om herstel van wat zij "kulturele waarden" noemen. Wel is men bereid steun te verlenen aan het partikulier initiatief. In het geval van de Hushovermolen ligt het initiatief inderdaad bij molenaar Beenders, en daar wil men graag zijn steun aan geven. Overeenkomstig het voorstel van G. S. wordt daarop door de Staten besloten. (82)

Jammer genoeg ging de restauratie niet door. Aanvankelijk was het de niet al te beste gezondheid van de molenaar die het werk ophield, en toen hij gelukkig weer was opgeknapt waren de molenmakers overbelast met opdrachten. Het bedrag, dat de Provincie voor subsidie had gereserveerd werd zodoende niet gebruikt en van de Provinciale begroting afgevoerd. Per brief deelde toen het Kollege van G. S. op 16 april 1956 aan Beenders mee, dat hij altijd een nieuw verzoek tot subsidiëring kon indienen wanneer er weer plannen kwamen voor restauratie.

Die plannen lieten nog op zich wachten. Pas op 13 juni 1960 stuurden de Gebrs. Adriaens een nieuwe begroting in met betrekking tot het herstel van de molen. De geraamde kosten belopen dan al f 17.974,-- . Uit de kostenraming blijkt wel - wat ook door foto's uit die tijd wordt bevestigd - dat de molen in een erg slechte toestand verkeert. Ongetwijfeld is zij op de zeer hoge belt landschappelijk fraai gelegen; Toeristen die stoppen om de molen te fotograferen gaan echter teleurgesteld heen als ze zien hoe vervallen zij is.

Zo zijn er nu onder meer nieuwe eikenhouten lange en korte spruit en staartbalk nodig. De kap moet vernieuwd worden met 70 m² hout en dakvilt, waarna het geheel met grijze steenslag zal worden afgedekt. Ook de zolders zijn aan reparatie toe, evenals het spoor-

wiel en het erbij passend rondsel. Nodig zijn een dertigtal gietijzeren rollen voor het kruiwerk en 1 koppel zelfscherpemde stenen. De binnenwieken worden gestroomlijnd en voorzien van remkleppen, waarna er vier nieuwe zeilen op het wiekenkruis zullen komen. En natuurlijk de finishing touch: het schilderen van houtwerk en molenromp, met 80 kg muurverf. Ook de molenbelt, die in een deplorabele toestand verkeert, zal extra aandacht moeten krijgen.

Nu komt het werk wel op gang en 21 mei 1962 kunnen de Gebrs. Adriaens de rekening van hun werk presenteren. Reeds de dag erop stuurt Beenders een brief naar G. S. met de mededeling, dat de stijging van het arbeidsloon in de afgelopen twee jaar en de reparatie van vele mankementen die pas tijdens de onderhoudsbeurt aan het daglicht kwamen de rekening hadden doen oplopen tot f 23.236,-- .

De WILHELMUS HUBERTUS in volle glorie.
Foto: T. Brugge; 13 augustus 1973.

Oorspronkelijk waren er plannen geweest ook een graanelevator met een opvoerhoogte van ongeveer 8 meter in te bouwen, maar die had men nu maar laten vervallen om nog eens f 580,-- uit te sparen. Met datzelfde doel was er ook maar één stel nieuwe zeilen aangeschaft.

In een brief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan de Provinciale Waterstaat gestuurd op 23 juli 1962, wordt ook op die overschrijding van de oorspronkelijke raming ingegaan. Men wijst erop "dat tussen het opmaken van de begroting en het uitvoeren van de werkzaamheden ruim anderhalf jaar is verlopen". Bovendien werden er "tijdens de werkzaamheden gebreken geconstateerd, welke een meer ingrijpend herstel noodzakelijk maakten dan aanvankelijk kon worden begroot. De werkzaamheden moesten echter worden uitgevoerd omdat deze van primair belang waren voor de instandhouding en het in maalvaardige staat brengen van de onderhavige molen. De post arbeidsloon werd hierdoor alleen ruim f 4000,- hoger." (83)

Uit foto's die na de restauratie zijn gemaakt blijkt dat de molen toen helemaal wit geschilderd was. Het houtwerk kreeg de oud-Hollandse kleuren: groen en geel, die goed met het wit van de romp combineerden. Als bijzonderheid weet de Maas- en Roerbode van 13 juni 1962 nog te schrijven: "Bij de restauratie heeft de molen de naam "Wilhelmus Hubertus" gekregen. Deze naam prijkt fier op de groene molenbaard. Hiermede wordt Bert Adriaens, de bekende Weerter molenmaker, die in 1901 de Hushovermolen bouwde, geëerd. Het was de eerste molen die hij zelfstandig bouwde." Dat het hier opgegeven bouwjaar niet juist kan zijn heb ik aan het begin van dit relaas al geschreven.

Beenders had intussen op 17 februari van dat jaar zijn molen voor een bedrag van f 25.000,- tegen brand- en bliksemschade laten verzekeren bij de "Antwerpse Verzekeringsmaatschappij Securitas N. V."

In de nu volgende jaren wordt de molen in officiële stukken alleen nog maar besproken in verband met kleinere reparaties en onderhoudsbeurten. Zo werd in 1965 wat houtwerk vervangen terwijl de zoon van Beenders de belt nog eens onder handen neemt.

In 1969 moet er weer geschilderd worden en krijgt ook de kap een nieuwe teerlaag. Op 28 april 1971 plaatst de Maas- en Roerbode een artikeltje onder de kop "Voor sloop bestemd huis snel afgebroken". Het gaat hier om het huis, dat vrij dicht bij de molen lag en het vrije zicht erop hinderde. Een viertal jongelui hadden het leegstaande pand op vrijdag 23 april gekraakt. Op maandagmorgen werden zij door de politie verwijderd en op dinsdag werd met de sloop een begin gemaakt. Hierdoor kwam ook de molen beter tot haar recht.

In ditzelfde jaar lees ik in het weekblad De Molenaar "De sedert 1961 niet meer in gebruik zijnde Wilhelmus-Hubertusmolen uit 1900 aan de Hushoverweg te Hushoven/Gemeente Weert zal binnen afzienbare tijd weer draaien dank zij het enthousiasme van amateur-mulder G. Fijen wien het allang verdroot dat de molen langzaam maar zeker verviel. Eigenaar G. Beenders zag allang geen brood meer in de molen maar had uiteraard geen bezwaar tegen het initiatief van de heer Fijen. Samen met de molenmakers Adriaens die dit pro Deo hebben gedaan, is hij bezig met het maalvaardig maken van de molen. Momenteel volgt hij de cursus van het Vrijwillige Molenaarsgilde en het plan is de zaak nog vóór de jaarwisseling voor elkaar te hebben! De molen heeft een vlucht van 27 meter en drie koppels stenen. De heer Fijen wensen we veel succes!" (84)

De molenbelt is zeer steil opgezet en door de gemeente beplant met dwergconiferen.....

Foto: A.P.M. Sanders; 23 april 1971.

Ik sluit dit historisch overzicht in vogelvlucht af met enkele gegevens ontleend aan een brief geschreven naar aanleiding van het verzoek van Beenders om subsidie in de onderhoudskosten van zijn molen over 1972. "De herstelkosten hebben betrekking op het herstel van een kleine deur, hang-sluitwerk, verfwerk en grondwerk voor de molenbelt. Deze molenbelt is zéér steil opgezet na de baanverdubbeling van de Eindhovenseweg vanaf de stadsbrug tot de ringbaan-noord.

Rondom en nabij de molen is een struikbeplanting respectievelijk bosbeplanting in overleg en met subsidie van de Landinrichting (Staatsbosbeheer) aangebracht. De gemeente heeft de in dit plan voorziene bomen zo ver mogelijk van de molen geplant.

De molenbelt is vanwege de gemeente, alvorens met teelaarde te zijn aangehoogd en bijgevuld, beplant met dwergconiferen, die voorkomen dat het zéér steile talud afbrokkelt en te zijner tijd een groene vlakte zal gaan vormen. De kosten van deze grondwerken en beplantingen zijn ten laste van de gemeente Weert gekomen." (85)

Terecht hield de gemeente bij de beplanting rekening met de wensen van de molenaar. Maar in het noordoosten van de molen had intussen een particulier op zijn grond bomen geplant, die zeker hoog op zouden schieten en dan windbelemmering opleveren.

Omdat de molen in een redelijke staat van onderhoud verkeert stelt de Dienstkring Roermond-West van de Provinciale Waterstaat voor het Kollege van G.S. te vragen aan Beenders een subsidie toe te kennen in de door hem voor dit onderhoud gemaakte kosten van 418 gulden. Een maand later kunnen G.S. al meedelen aan Beenders, dat hem de gebruikelijke subsidie van 15% wordt toegekend.

NAAM S T . A N T O N I U S

LIGGING gemeente Weert
buurtschap Laar
adres Neeleweg 15
perceel sectie D, no. 1167

EIGENAAR A.J.P.J. de Wild, Neeleweg 13

BOUWJAAR 1903

SOORT windmolen

TYPE ronde stenen bovenkruier, beltmolen

FUNCTIE graaïnmolen

CONSTRUCTIE *u i t w e n d i g*:
belt grond, gedeeltelijk magazijn

romp baksteen, westzijde gecementeerd en
gewit; en witte banden
kap hout, gedekt met asfalt
as gietijzer
roeden ijzer
wiekvorm stroomlijn, systeem van Bussel;
vier remkleppen
vlucht 25,80 m.
kruierwerk buiten
windvaan geen

i n w e n d i g:
overbrenging hout en ijzer
maalstenen 1 koppel 16der kunststenen

hulpkracht electromotor en dieselmotor, resp.
voor mengen en hamermolen

IN BEDRIJF neen

ONDERHOUDS-
TOESTAND matig

RESTAURATIES 1958

BETEKENIS *landschappelijk* zeer belangrijk
monumentaal beschermd monument
economisch gering
toeristisch belangrijk

TE BEZICHTIGEN neen

BIJZONDERHEDEN

Op de toegangspoort een nisje, waarin vroeger een beeld van St. Antonius. In de baard: St. Antonius.

OPGENOMEN DOOR MOLENSTICHTING LIMBURG 24 oktober 1974.

15. DE ST. ANTONIUS TE LAAR

"Aan het Edel. Achtbaar Gemeente Bestuur van Weert. Geeft met den meesten eerbied te kennen ondergeteekende Theodorus Seerden, molenaar wonende te Nederweert- Eind

a) Dat hij binnen de gemeente Weert op een perceel bouwland sectie D nummer 472 wil oprichten eene steenen windgraanmolen

b) Dat ingevolge de Wet vanden 2 Juni 1875 Staatsblad no. 95 gewijzigden aangevuld bij de Wet van den 4 September 1896 Staatsblad no. 152 de vergunning hiervoor nodig geacht wordt

Redenen waarom adressant de vrijheid neemt U Edel Achtbaar Bestuur eerbiedig te verzoeken bovengenoemde aanvraag te willen verleen.

Hetwelk doende

Nederweert den 19 September 1900 twee
(w.g.) Th. Seerden."

Deze brief (86) ging vergezeld van een toelichting waaruit ik nog enkele nadere bijzonderheden kan putten. Het perceel bouwland, waarop Seerden zijn windgraanmolen denkt te gaan bouwen, behoort hemzelf toe. Het is zijn bedoeling de molen op te trekken "in gebakken steenen en wordt geen andere beweegkracht gebruikt dan alleen door wind." Het perceel is aan twee zijden begrensd door een aan de gemeente toebehorende weg terwijl aan de derde zijde een stuk grond ligt van Peter Souts, landbouwer wonend te Weert. Deze toekomstige buur komt ter sprake wanneer op 3 oktober 1902 B & W op het gemeentehuis een zitting houden om eventuele bezwaren tegen de bouw van de molen te aanhooren. Dan verzoekt P. Souts om uitvoering van art. 56 sub. 4 van het Reglement op de Openbare Wegen en Voetpaden in het Hertogdom Limburg, vastgesteld door de Staten van dit Hertogdom in hunne Vergadering van den 14 Julij 1891. Volgens dit artikel is het verboden om "binnen 50 M. van uit de as der wegen, windmolens of, zonder inachtneming der veiligheidsmaatregelen door Gedeputeerde Staten voorteschrijven bij het geven der krachtens provinciaal reglement op de waterlossingen gevorderde vergunning, watermolens op te rigten." (87)

Souts vraagt dus om de te bouwen molen zo ver van de weg af te zetten, dat zijn eigen veiligheid bij het rijden naar en van zijn akker gewaarborgd zal zijn.

Op 7 oktober daar aan volgend krijgt Seerden de door hem gevraagde vergunning op voorwaarde echter dat ook aan het verzoek van P. Souts wordt voldaan en "dat de molen binnen vier maanden na heden voltooid en in werking moet zijn." Of het Seerden gelukt is binnen zo korte tijd zijn molen te bouwen is mij niet bekend. De molen kwam er in elk geval wel.

Dat nieuwe molens ook toen al te lijden hadden onder baldadigheid blijkt uit een berichtje in Het Kanton Weert "In den nieuwen molen op Laar heeft men het raam totaal verbrijzeld en zich zoodoende tot den molen toegang verschaft en inwendig alles vernield, wat maar mogelijk was, touwen en riemen doorsneden en zoo al meer. De politie, die de zaak in handen heeft, meent den dader op het spoor te zijn." (88)

Het is daarna weer de bekende inventarisatie van windmolens in de provincie Limburg in 1933 die nieuwe bijzonderheden verstrekt. De molen ligt dan Sectie D no. 971. De eigenaar-molenaar, J.M. Bruekers, maalt bij windstilte met een zuiggasmotor. De molen heeft hij tegen brand verzekerd bij de "Onderlinge Brandwaarborgmaatschappij St. Donatus" te Oss. Het bedrijf is slap, maar dat is een klacht die we telkens weer zijn tegengekomen. (11)

Pas zestien jaar later komt de molen weer even in het nieuws als De Molenaar in haar rubriek VAN ONZE UITKIJKPOST schrijft: "De heer J.M. Bruekers te Weert heeft, wegens gebrek aan opvolger, zijn windmormaalderij verkocht aan de heer A. de Wild." (89) Door deze transactie was de molen in handen gekomen van iemand die met zijn 36 jaren al heel wat mulderservaring had opgedaan. Vanaf zijn 14e jaar had de Wild al op een molen gestaan. Eerst op de stellingmolen van C. Koopmans te Dinteloord. Daarna ging het naar het Weerter Land waar hij aanvankelijk drie jaar bij J. Clijsters op de St. Anna van Keent (no. 8) werkte. Toen voor drie jaar naar De Korenbloem (no. 21) van A. Veugen te Ospel. Na de oorlog maalde hij nog een tijdje op de achtkant van Boeket (no. 16) en kwam tenslotte terecht bij Bruekers in Laar. Van hem had hij de molen eerst voor de tijd van vijf jaar gehuurd en nu was hij erin geslaagd, na twee jaar onderhandelen, een oude wens in vervulling te doengaan en kon hij zich de trotse eigenaar noemen van een windmolen.

Uit een brief, die de Wild kort na die aankoop schrijft aan De Hollandsche Molen, blijkt dat de baansteen en pensteen moeten worden vernieuwd. Dan dient ook de kap opnieuw opgemaakt te worden. Het gangwerk is nog tamelijk goed in orde "daar heb ik die vijf jaar voorgezorgd toen ik hem in huur had" schrijft de nieuwe eigenaar met een gerechtvaardigd gevoel van trots. De molen is wel aan een grote verbbeurt toe "maar als hij eens heel opgeknapt is is 't een sieraad voor heel de omgeving. Want die molen heeft een pracht romp." (90)

Hoe zonnig de toekomst ook leek, de energieke mulder bleef tegenslag niet bespaard. Ik citeer maar weer eens een krantenartikel om in dit verhaal zoveel mogelijk authentieke stukken samente vatten. "LIMBURG IN DE GREEP VAN DE STORM. VEEL SCHADE. WINDSNELHEID 100 KM" lees ik dan over de storm die op 23 december 1954 ook in het Weerter Land huisield. En dan over de molen van Laar: "Een hevige rukwind trok de rem los uit de grondfundering waarop de wieken vrij spel hadden en als razend begonnen te draaien. De rukwind zette zich nog eens achter het geval en uit de houten kop van de stenen molen werd het voornaamste binnenwerk gerukt. Wieken knapten af, de wiekenas met de zware draaischijf donderde naar beneden en dat alles kwam terecht op het dak van het magazijn, dat ook de geest gaf. De molenaar A. de Wild, die in de molen bezig was, bekwam gelukkig geen letsel, maar zag de ravage aan de molen en aan het magazijngebouw, dat gescheurd was bovendien. Een flinke schadepost." (91)

Voor de familie de Wild-Houben was dit een harde slag - schrijft een andere verslaggever later. Nauwelijks 9 jaren eigenaar met de nodige herstelwerken,

Geen andere beweegkracht dan alleen de wind.

Wanneer weer de wind in de zeilen ?

Onmisbaar voor het landschap.

plaatste deze ramp hen voor grote problemen, ook op financieel gebied. En de weg der besprekingen begon. De Vereniging de Hollandse Molen zegde haar medewerking toe bij de herstelwerken aan deze molen. Ook het rijk en provincie bleken uiteindelijk bereid subsidie te verlenen, zodat ruim twee jaar later in februari 1957 de eerste herstelwerkzaamheden voor een volledige restauratie konden aanvangen. De in Nederland bekende molenbouwers, de gebroeders Adriaens uit Weert, namen het karweitje op zich, een karweitje dat toch nog tien maanden van ingespannen arbeid vergde. Thans is de molen gereed, die door de huidige eigenaar tot St. Antoniusmolen gedoopt werd. De mulder de Wild doopte niet alleen zijn molen met die heiligennaam, maar plaatste zelfs een Antoniusbeeldje in een nis, vlak boven de poortingang

Geheel vernieuwd en keurig van bouw prijkt hij nu in het Laarder Land. De in- en uitwendige grondige vernieuwing maakt hem tot een gloednieuwe molen, want op technisch gebied is er een nieuwe elevator bijgekomen, een prachtige menginstallatie, ijzeren koning met spoorwiel, de trommelvang werd vervangen door een wipvang, de gestroomlijnde wieken voorzien van remkleppen. Dit molenbinnenwerk werd nog slechts aan drie Nederlandse graanmolens toegepast, terwijl het geheel nieuwe systeem kruierwerk, waarbij met een beweging zowel links als rechts gekruid kan worden, nog maar op twee molens in Limburg werd toegepast." (92) Nog een enkele kanttekening bij de storm. In het krantenrelaas is er sprake van, dat de molen nauwelijks negen jaar eigendom van de familie was. Dan zou de molen al in 1945 door de Wild zijn gekocht, wat niet in overeenstemming is met zijn eigen lezing zoals ik die hierboven aanhaalde.

Vervolgens wordt er in het 31e Jaarverslag van De Hollandsche Molen gesproken over stormschade aan diverse molens in ons land. "Voorts liepen stormschade van ernstige of minder ernstige aard op . . . de achtkant te Weert (J. de Wild) . . . enz." (93) Maar de St. Antonius van Laar is geen achtkant.

Tenslotte raadden de Gebrs. Adriaens de kosten van de restauratie van de molen, die niet verzekerd was tegen stormschade, op 12.550 gulden. De eigenaar had al vóór de ramp ongeveer f 4.000,-- in zijn molen geïnvesteerd, om deze maalvaardig te houden. Misschien dat mede in verband daarmee de Minister van O.K.&W. besloot een subsidie te verlenen van 50% in de te maken onkosten tot een maximum van 6.275 gulden. Ook de gemeente Weert zegde een bijdrage van 10% of f 1.255,-- in de herstelkosten toe. (94) Bij besluit van G.S. van 12 maart 1956 wordt ook een provinciale subsidie verleend van 10% tot een maximum van f 1.255,-. Helaas kon de Provincie geen vergoeding geven voor de onkosten die de Wild gemaakt had vóór de storm, omdat het Rijk daarin niethadgesubsidieerd en dit een voorwaarde is waaronder de Provincie subsidies verlenen mag. Dat men de mulder toch graag ter wille is blijkt als bij besluit van 9 december 1957 ook de meerkosten van de restauratie subsidiabel worden verklaard. Het valt te betreuren dat de molen bij de restauratie geen bliksembeveiliging kreeg wat door de Vereniging De Hollandsche Molen noodzakelijk geacht wordt. Daar-

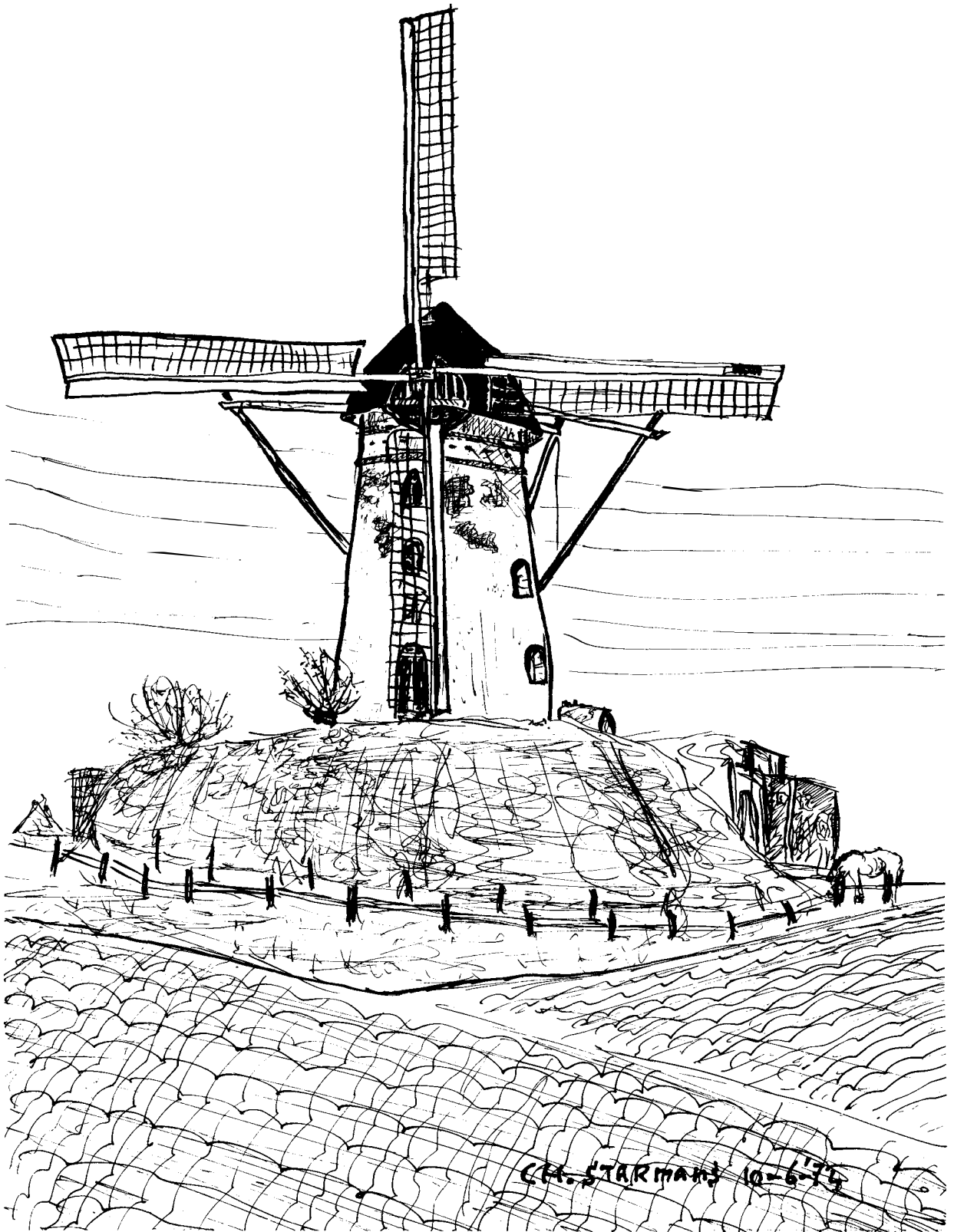
om konden ook latere aanvragen tot subsidie in de onderhoudskosten door de Gemeente Weert niet worden gehonoreerd. Niettegenstaande die tegenslag werd de molen toch door de eigenaar zo goed en zo kwaad als het mogelijk was bijgehouden. Zo werd in 1967 weer geschilderd. Het stucwerk op de westelijke romphelft is dan erg slecht aan het worden en het ligt in de bedoeling van de Wild om voor het herstel van dit euvel toch maar weer eens subsidie te vragen, om, in elk geval regelmatig te kunnen blijven draaien.

Het stucwerk is erg slecht.

Foto: A.P.M. Sanders; 23 april 1971.

In de jaren die nu volgen kan de molen niet meer gekruid worden en komt tot stilstand. Die situatie wordt door heel wat molenliefhebbers uit de aard van de zaak betreurd. Is het dan nog verwonderlijk, dat er een heel enthousiast verslag komt van de 2e Nationale Molendag op 11 mei 1974 in de gemeente Weert? "Er wachtte geïnteresseerden die dag twee verrassingen, namelijk het voor het eerst sinds lange tijd weer draaien van de "Sint Antonius" ofwel de molen van A. de Wild (1903) aan de Neelenweg, en het draaien van de "Sint-Anna" (1874) van Tungelroy aan de Tungelendorpstraat."

St. Antonius te Laar: in contact brengen met de grote aantrekkelijkheid

§ 6. SLOTBESCHOUWING

Met het verhaal van de St. Antonius te Laar loopt ook het relaas over de molens in dit deel van het Weerter Land ten einde. Nogmaals wil ik benadrukken, dat het niet in de bedoeling lag met betrekking tot al die molens een sluitend historisch overzicht te geven. Het ging er enkel en alleen om zo ordelijk mogelijk alles eens bij elkaar te zetten wat verzameld werd toen ik zocht naar gegevens, die enig licht zouden kunnen werpen op de relaties tussen molens en landschap.

Mej. E. H. M. Geelen uit Roermond heeft die wederzijdse verbanden uitgebeeld in haar linodie de omslag van deze publikatie siert. De relaties van de molens tot de natuurlijke elementen geeft zij symbolisch weer met de oogstrijpe korenaar. De verbanden met de mensengemeenschap vinden we enerzijds terug in de molensteen, die duidt op door de mens ontwikkelde technieken. Van de andere kant wordt de verhouding tot de cultuur of levensstijl van een mensengemeenschap nog eens extra benadrukt door afbeelding van het molenijs of rijn in een van de heraldische variaties.

Is deze publikatie met dat al niet meer dan een eerste aanzet tot een gedegen verhandeling over de molens in het Weerter Land, de Weertenaar of toerist die op zijn zwervtochten Weert bezoekt, heeft er een beknopte beschrijving aan waarin hem toch wel veel boeiende bijzonderheden geboden worden.

Ik wil hier nog eens herhalen wat ik al eerder onder woorden heb gebracht. In het Voorlichtingsblad van de gemeente Weert schreef ik het ongeveer zo. "Al bij al staat Weert er heus niet zo slecht voor met zijn windmolens. Vier van de zeven zijn prachtig gerestaureerd en kunnen weer draaien. Het zijn echt monumenten, kostbare herinneringen aan een verleden, toen de mens voor zijn energie nog in sterke mate op de krachten van de natuur was aangewezen. Een verleden, waarin de mens de natuur gebruikte zonder er roofbouw op te plegen."

Helemaal wolkenloos is de toekomst nu ook weer niet, want nog steeds bestaat de mogelijkheid dat Rijkswaterstaat zou besluiten de Zuid-Willemsvaart te verbreden. Aan de noordzijde van het kanaal is daartoe een strook van 40 meter gereserveerd. Maar dat zou betekenen dat de St. Oda zou moeten verdwijnen, wat in vele opzichten een immens verlies zou betekenen.

Dan zijn er nog twee molens, die er weliswaar nog staan, maar die zonder twijfel al te vlug uit het Weerter Land zullen zijn verdwenen, als er nu niet snel een samenwerkingsverband ontstaat van belanghebbenden en belangstellenden, die er veel - zo niet alles - voor over hebben om de molens van Swartbroek (no. 7) en Laar (no. 15) te behouden. En dat heus niet alleen om hun buitengewone landschappelijke waarde in deze met oude monumenten toch al niet te rijk bedeelde streek.

Vier van de zeven prachtig gerestaureerd. De St. ODA.
Op de achtergrond de WILHELMUS HUBERTUS.
Foto: A.P.M. Sanders; 23 april 1971.

Terwijl ik de tekst voor deze slotbeschouwing schrijf krijg ik een aflevering in handen van de MOLEN-INFORMATIE, uitgegeven door de Molenstichting Limburg. "DE HOOP, Swartbroek-Weert. De eigenaar J. Adriaens heeft vergunning gevraagd voor het slopen van deze fraaie 8-kant." (95) Deze regels slaan bij mij in als een bom. Nu realiseer ik mij hoe ik van deze molen ben gaan houden. Uren heb ik doorgebracht in het land rondom deze voor Weert unieke achtkant. Kijkend en proberend mijn indrukken fotografisch vast te leggen, heb ik intens genoten van detelkens weer verrassende wijze waarop De Hoop in het Swartbroeker landschap is opgenomen. Aan dit wat vlakke land geeft zij een aksent zonder het daarmee te domineren. De enkele illustraties die om dat te illustreren in deze publikatie werden opgenomen - zouden met veel anderen zijn aan te vullen. Daarom hoop ik van harte dat hier een oplossing gevonden zal worden die het toch al slinkende Nederlandse molenbezit niet nog verder zal doen verarmen. Het Weerter Land is ten onrechte zijn standaardmolens en de enige grondzeiler (no. 20) al kwijtgeraakt. Moge voor deze enige houten achtkant een meer hoop-volle toekomst zijn weggelegd.

Dat geldt tot op zekere hoogte ook voor Bonesmolen (no. 10). Ook hier zou uitgezien kunnen worden naar een geschikte bestemming om de molen zo weer te maken tot een herkenningspunt in het huidige stadsbeeld dat door wat monotone woningbouw toch al dreigt te vervlakken. Dan zou meteen de wens in vervulling gaan die B & W van Weert al zo lang koesteren, zoals zij dat in 1950 schreven aan De Hollandsche Molen: "aangezien wij het verdwijnen van deze aardig in het stadsbeeld gelegen molen zeer zouden betreuren." (96)

Omdat het - gezien de windbelemmering - uitgesloten lijkt de molen ooit weer maalvaardig te maken kan hier misschien een streekmuseum in ondergebracht worden.

Hiermee zou het toch al met ruimtegebrek kampende gemeente-museum enigszins ontlast kunnen worden. In dit nieuwe museum zou dan de oude Weerter oliemolen een waardige plaats vinden. Een molen die weliswaar uit een ander gebouw afkomstig is maar - gezien de voorgeschiedenis van Bonesmolen - goed in deze ruimte zou passen.

Misschien zou deze bouw helemaal tot streek-molenmuseum zijn in te richten. De bezoeker zou dan een beeldgeboden kunnen worden van het rijke molen-verleden en heden van het Weerter Land en het Streekgewest. Een beeld ook van het molenmakersvak in al zijn facetten.

Tot het zover is blijft een tocht langs de molens in de gemeente Weert de enige mogelijkheid mensen weer eens in contact te brengen met de grote aantrekkelijkheid die van deze monumenten uitgaat. Zonder twijfel zullen zij daardoor gestimuleerd worden om te doen wat mogelijk is om deze kostbare rest voor de toekomst veilig te stellen.

In een volgende publikatie ga ik in op de historie van de andere groep molens van het Weerter Land, die gelegen zijn in de aangrenzende gemeente Nederweert. Met deze schat aan gegevens achter de hand moet het dan in de toekomst ook mogelijk zijn nog eens in te gaan op de relaties van deze molens tot de natuurlijke situatie in hun omgeving en tot de mensen door wie ze werden gebouwd.

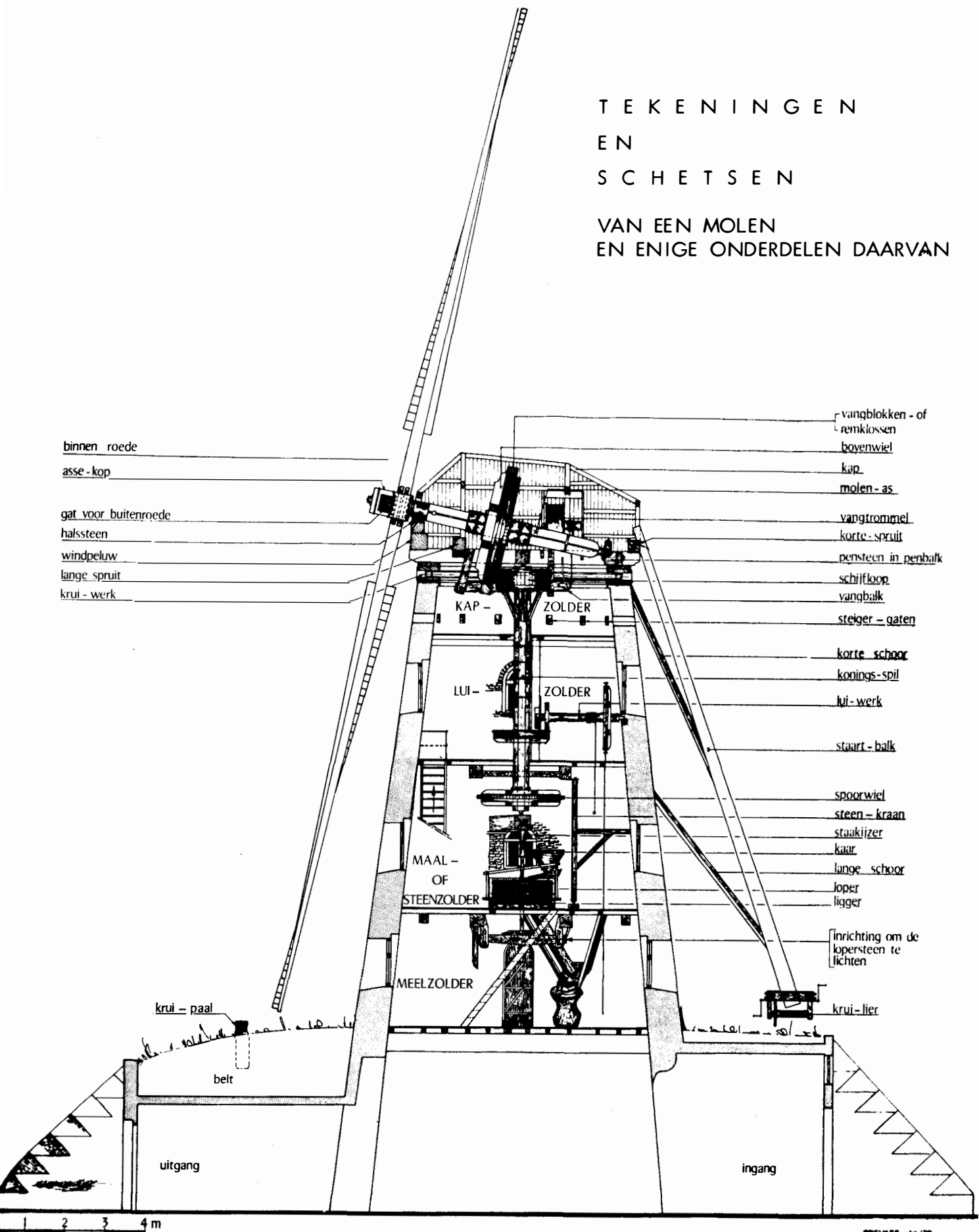
drs. Godfried C. M. Egelie

Biohistorisch Instituut der Rijksuniversiteit Utrecht,
afd. voor Historische Sociale Biologie,
Nieuwe Gracht 187, Utrecht.

TEKENINGEN
EN
SCHETSEN

VAN EEN MOLEN
EN ENIGE ONDERDELEN DAARVAN

binnen roede

asse - kop

gat voor buitenroede

halssteen

windpeluw

lange spruit

kruil - werk

vangblokken - of
remklossen

bovenwiel

kap

molen - as

vangtrommel

korte - spruit

pensteen in penbalk

schijfloop

vangbalk

steiger - gaten

korte schoor

konings - spil

kruil - werk

staart - balk

spoorwiel

steen - kraan

staakijzer

kaar

lange schoor

loper

ligger

Inrichting om de
lopersteen te
lichten

kruil - lier

KAP - ZOLDER

LUI - ZOLDER

MAAL -
OF
STEENZOLDER

MEELZOLDER

kruil - paal

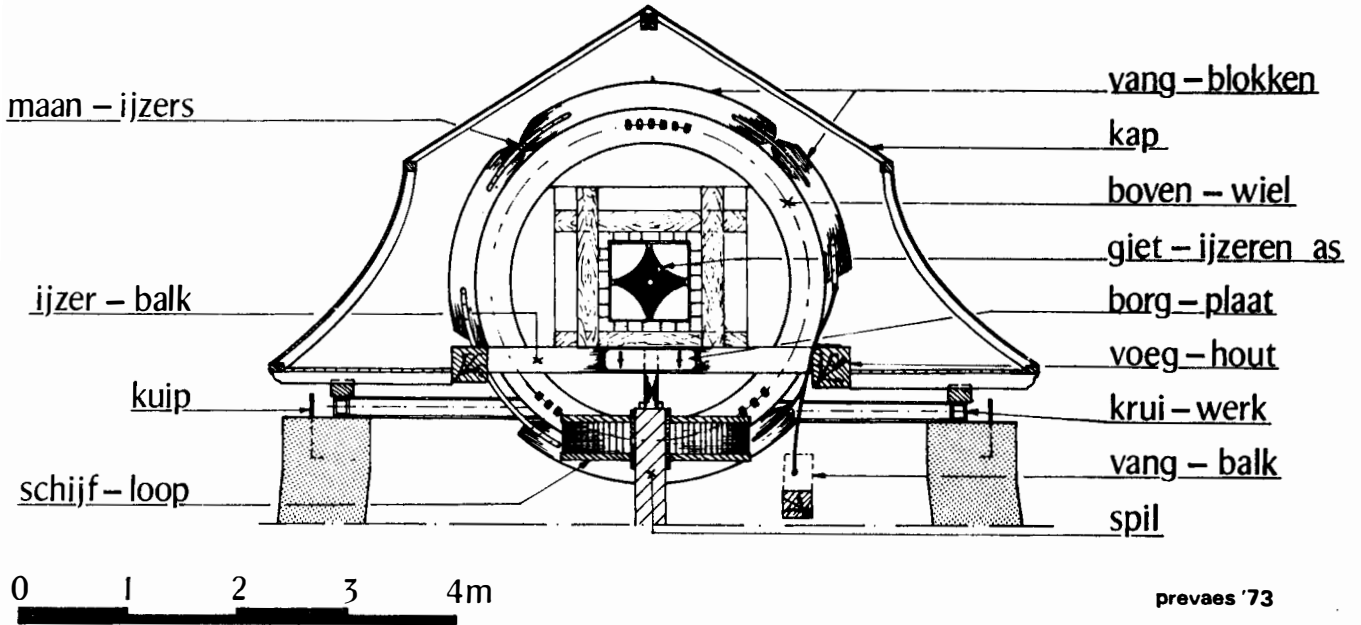
belt

uitgang

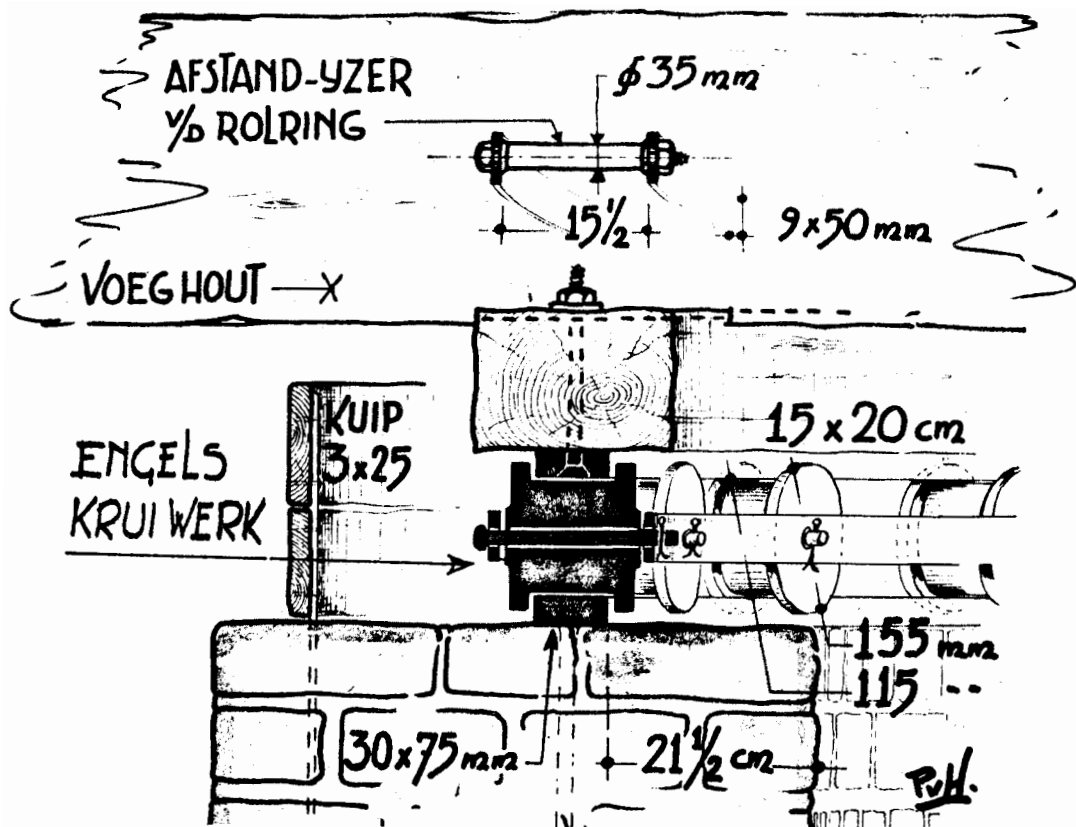
ingang

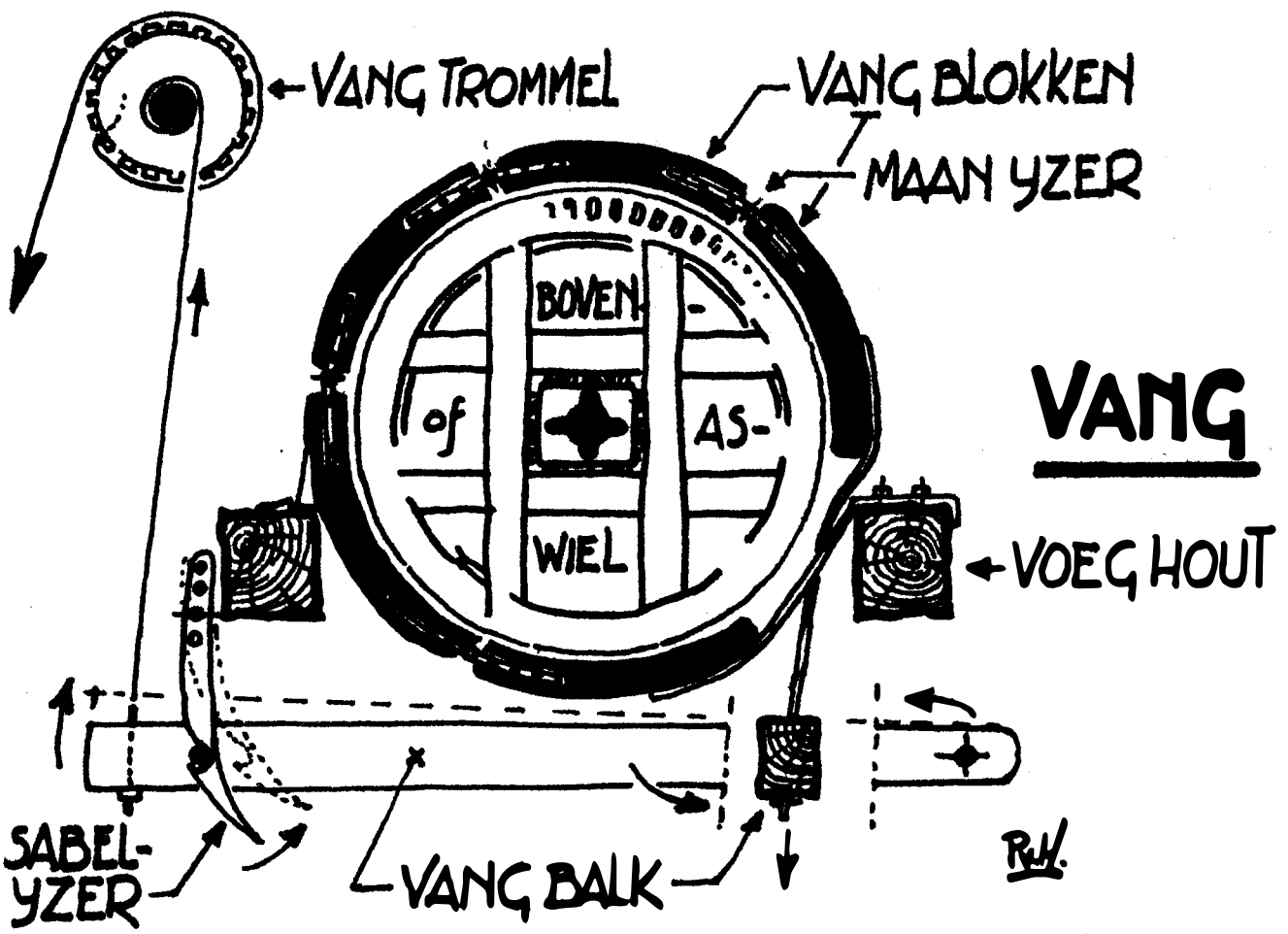
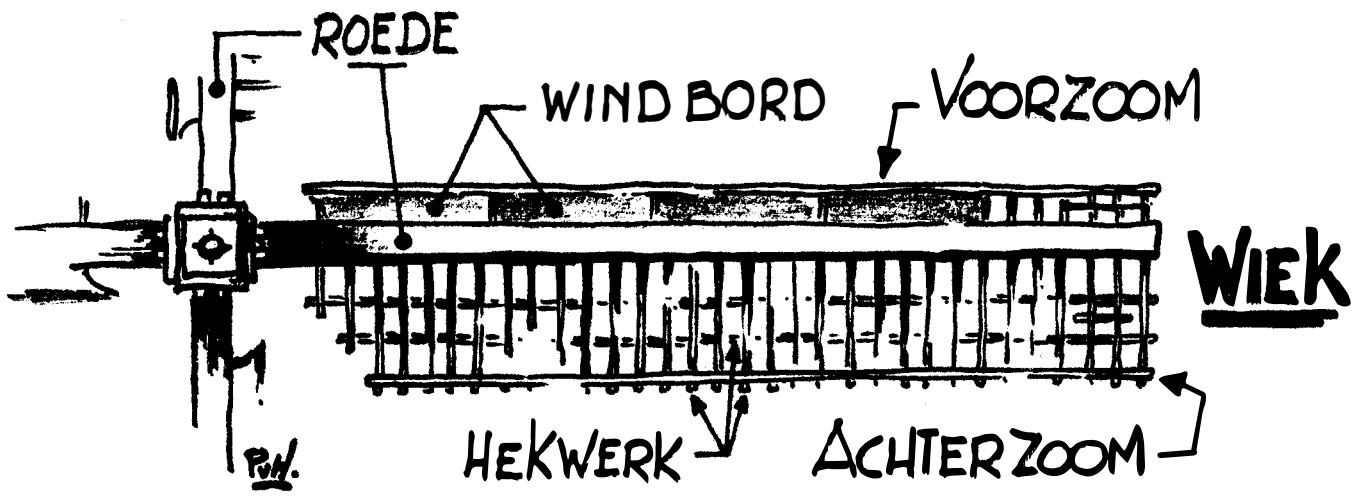
DOORSNEDE VAN EEN RONDE BAKSTENEN BERG - OF BELTMOLEN

Dwars - doorsnede over de kap t.p.v. de spil

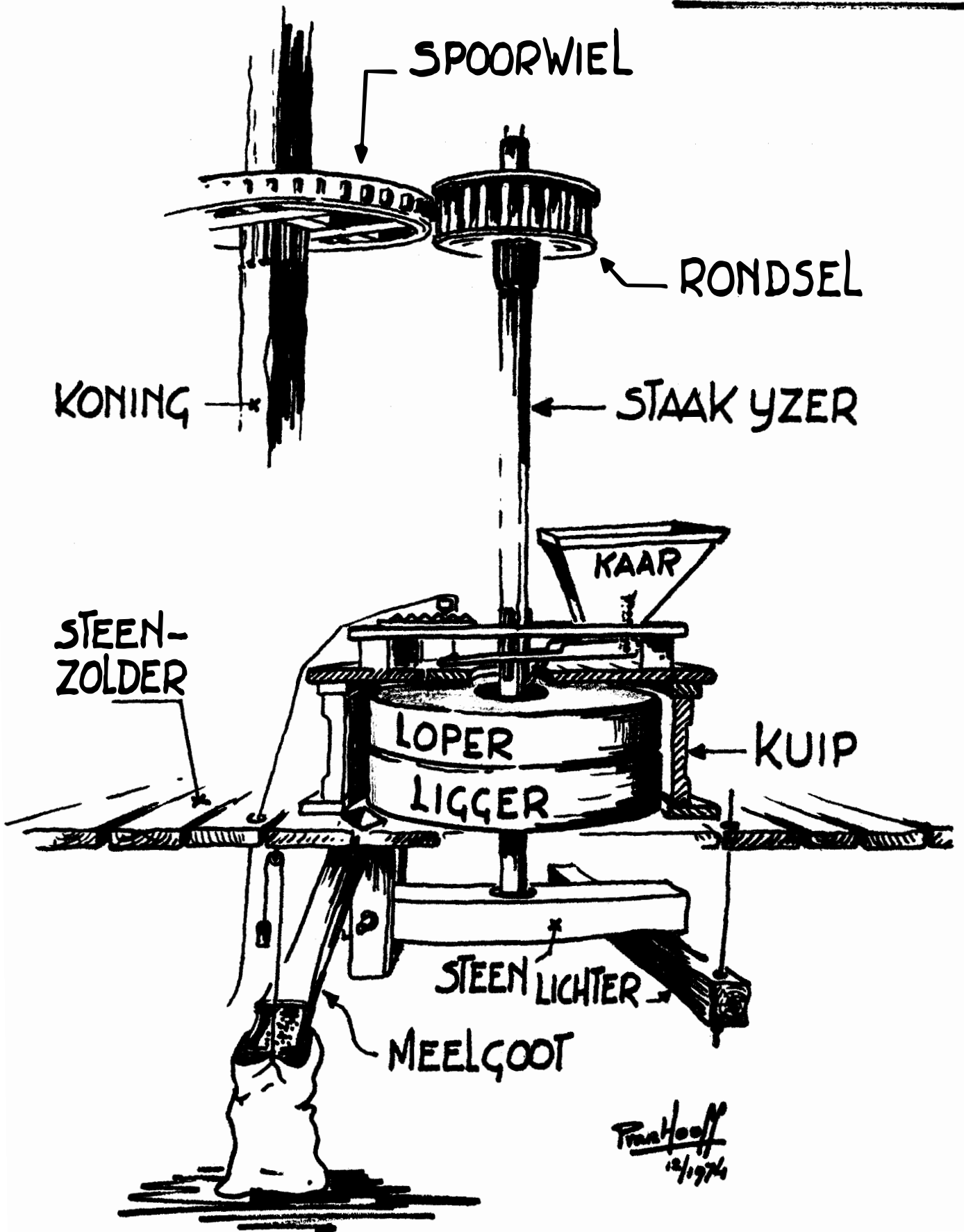

ENGELS - KRUIWERK

MAALWERK

LITERATUROPGAVE EN OVERZICHT VAN VERWERKTE BRONNEN

- HENKENS, J., 1962 : Inventaris van het Nieuw-Archief der Gemeente Weert. (Weert).
- LENAERS, W., 1930 : Uit het west-Limburgse Molenland; in De Nedermaas 7 (1930) no. 7, blz. 77-80, no. 8, blz. 94-96.
- NUYENS, E. M., z. j. : Inventaris der Archieven van het Provinciaal Bestuur van Limburg, 1814-1913. Machineschrift. (Maastricht: Rijksarchief in Limburg)
- RIJCKEVORSEL, F. van, 1940 : De Molens in Nederland. In de jaren 1937-1940 in Nederland 126 molens gered; in Heemschut 17 (1940) no. 11.
- 1 : Henkens, J. en A. J. Mertens, 1956 : Schetsen uit de geschiedenis van het Land van Weert, blz. 34. (Weert : "De Aldenborgh")
- 2 : Egelie, G.C.M., 1972: Mathijs Ver Straeten (1851-1922) en zijn Wandkaart van Limburg; in De Maasgouw 91 (1972) no. 6, koll. 162-186.
Egelie, G.C.M., 1973: Wandkaart van Limburg; in Spiegel Historiaal 8 (1973) no. 5, blz. 286-289.
- 3 : Het Kanton Weert 37 (1905) no. 82, blad 1, blz. 1.
- 4 : Henkens, J., 1971 : Weert in oude ansichten, blz. 43. (Zaltbommel : Europese Bibliotheek)
- 5 : Biezenaar, J., 1973: Nederweert in oude ansichten, afb. 68. (Zaltbommel : Europese Bibliotheek)
- 6 : Het Kanton Weert 53 (1921) no. 45, blad 1, blz. 2.
- 7 : Nuyens, E. M., z. j., enz., Verbalen van Gedeputeerde Staten no. 4496.
- 8 : Archief van het Waterschap "Het Land van Weert".
- 9 : Het Kanton Weert 7 (1876) no. 27, blad 1, blz. 1.
- 10 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 30.
- 11 : Gegevens met betrekking tot de inventarisatie van windmolens in Limburg in het jaar 1933; in Archief Provinciale Waterstaat te Maastricht.
- 12 : Rijckevorsel, F. van, 1940, enz., blz. 105, no. 39.
- 13 : IIIe Jaarboek 1935-1942 van "De Hollandsche Molens", 17e Jaarverslag 1939/40, blz. 97.
- 14 : De Molenaar 47 (1944) no. 10, blz. 39.
- 15 : Rekening van Gebrs. Adriaens, molenmakers, Weert, voor H. Peerlings, van 21-4-1967.
- 16 : De Molenaar 71 (1968) no. 32, blz. 982.
- 17 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 1297.
- 18 : Nuyens, E. M., z. j., enz., Verbalen van Gedeputeerde Staten no. 4652.
- 19 : De Molenaar 58 (1955) no. 31, blz. 438-439.
- 20 : De Molenaar 39 (1907) no. 4, blz. 3
- 21 : Okkema, J.C., 1969 : Delfshaven in oude ansichten, blz. 63. (Zaltbommel : Europese Bibliotheek)
- 22 : Lenaers, W., 1930, enz., blz. 79
- 23 : Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Deel VIII: de Provincie Limburg, Tweede Stuk Meerloo-Zwalmen, blz. 551. ('s-Gravenhage : Alg. Landsdrukkerij, 1926)
- 24 : Het Kanton Weert 55 (1923) no. 3, blad 1, blz. 4.
- 25 : De Molenaar 36 (1933) no. 12, blz. 214.
- 26 : De Molenaar 36 (1933) no. 13, blz. 236.
- 27 : IIIe Jaarboek 1935-1942, van "De Hollandsche Molens", 13e Jaarverslag 1935/36, blz. 2.
- 28 : IIIe Jaarboek 1935-1942, van "De Hollandsche Molens", 14e Jaarverslag 1936/37, blz. 4.
- 29 : Rijckevorsel, F. van, 1940, enz. blz. 103, no. 41.
- 30 : De Molenaar 48 (1946) no. 9, blz. 11.
- 31 : Egelie, G.C.M., 1974: Molens in het Weerter Land; in Voorlichtingsblad Gemeente Weert 1974, no. 24, blz. 3.
- 32 : De Molenaar 54 (1951) no. 12, blz. 140.
- 33 : IIIe Jaarboek 1935-1942, van "De Hollandsche Molens", 12e Jaarverslag 1934/35, blz. 29.
- 34 : Brief van J. Cleijsters aan Jhr. F. van Rijckevorsel, van 12-8-1935.
- 35 : IVe Jaarboek 1943-1952, van "De Hollandsche Molens", 22e Jaarverslag 1944/46, blz. 60.
- 36 : Brief van J. Cleijsters aan "De Hollandsche Molens", van 16-6-1944.
- 37 : Dossier Prov. Plan. Dienst Limburg, no. 1.853.222.
- 38 : De Molenaar 59 (1956) no. 15, blz. 242.
- 39 : Extract uit het register der besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg, no. B. 19181, van 16-9-1959.
- 40 : De Molenaar 73 (1970) no. 33, blz. 1026.
- 41 : De Molenaar 74 (1971) no. 18, blz. 474.
- 42 : Herstel Annamolen valt duurder uit; in Maas- en Roerbode van 8-4-1971.
- 43 : Brief van Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan Dienst Openbare Werken te Weert, van 11-3-1974, no. 244.213.
- 44 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 2226-2227.
- 45 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 1525.
- 46 : Dolman, K. M., 1973 : De koren- en industriemolens op het platteland; in Molenboek Provincie Utrecht, blz. 45. (Utrecht : Kemink)
- 47 : Haan, J.H.H. de, 1972 : Het Weerter Bos; II Historische gegevens; in Nathist. Maandblad 61 (1972) no. 3, blz. 38.
- 48 : Lenaers, W., 1930, enz., blz. 96
- 49 : De Laarder molen maalt weer; in De Nieuwe Limburger van 17-1-1958.
- 50 : De Molenaar 75 (1972) no. 4, blz. 92.
- 51 : De Molenaar 75 (1972) no. 5, blz. 116.
- 52 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 56.
- 53 : Nuyens, E. M., z. j., enz., Verbalen van Gedeputeerde Staten no. 4116.
- 54 : Nuyens, E. M., z. j., enz., Verbalen van Gedeputeerde Staten no. 4119.
- 55 : Stokhuyzen, F., 1972 (3e); Molens, blz. 92-95. (Bussum : Van Dishoek)
- 56 : Lenaers, W., 1930, enz., blz. 80.
- 57 : Rijckevorsel, F. van, 1940, enz., blz. 103, no. 31.
- 58 : Besten, J. den, z. j.; Het Stroomlijnsysteem van Bussel; machineschrift, blz. 3, no. 49.
- 59 : De Molenaar 48 (1946) no. 48, blz. 2.
- 60 : Het Kanton Weert 80 (1949) no. 6, blad 1, blz. 1.
- 61 : De Molenaar 61 (1958) no. 32, blz. 599.
- 62 : Het Kanton Weert 36 (1904) no. 34, blad 2, blz. 2.
- 63 : Het Kanton Weert 37 (1905) no. 102, blad 1, blz. 2.
- 64 : Lenaers, W., 1930, enz., blz. 94.
- 65 : IIIe Jaarboek 1935-1942, van "De Hollandsche Molens", 17e Jaarverslag 1939/40, blz. 96.
- 66 : Brief van Prov. Waterstaat in Limburg aan Gedeputeerde Staten, van 30-7-1959, no. 1116/59/K.K. (W.t.).

- 67 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 57.
- 68 : Nuyens, E. M., z. j., enz., Verbalen van Gedeputeerde Staten no. 4225.
- 69 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 31.
- 70 : Het is mij nog niet bekend waar deze advertentie, waarschijnlijk in 1923, werd afgedrukt.
- 71 : Lenaers, W., 1930, enz., blz. 80.
- 72 : Het Kanton Weert 62 (1930) no. 3, blad 2, blz. 1.
- 73 : Het Kanton Weert 62 (1930) no. 3, blad 2, blz. 2.
- 74 : Het Kanton Weert 62 (1930) no. 21, blad 1, blz. 2.
- 75 : Het Kanton Weert 51 (1919) no. 31, blad 1, blz. 1.
- 76 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 1764.
- 77 : Henkens, J., 1965: Inventaris van het Archief der Gemeente Nederweert 1795-1939. Machineschrift. Inv. no. 18.
- 78 : Het is niet bekend waar de originelen van de hier aangehaalde akten zich momenteel bevinden. Bij het schrijven van dit artikel maakte ik gebruik van kopieën, die indertijd van de originelen zijn gemaakt en die bewaard worden in het Archief van de Prov. Waterstaat in Limburg.
- 79 : Lenaers, W., 1930, enz., blz. 94.
- 80 : Het Kanton Weert 37 (1905) no. 20, blad 2, blz. 2.
- 81 : IVe Jaarboek 1943-1952, van "De Hollandsche Molens", 25e Jaarverslag 1948/49, blz. 125.
- 82 : Provinciale Staten in Limburg, notulen van de 2e gewone zitting van 1953.
- 83 : Brief van Rijksdienst voor de Monumentenzorg aan Prov. Waterstaat in Limburg, van 23-7-1962, no. 122.936.
- 84 : De Molenaar 74 (1971) no. 47, blz. 1336.
- 85 : Brief van Dienstkring Roermond-west van de Prov. Waterstaat aan de Hoofdingenieur-Directeur te Maastricht, van 10-4-1973, no. 3405/73/K.K. (W. t.).
- 86 : Henkens, J., 1962, enz., Inv. no. 1294.
- 87 : Provinciaal Blad van Limburg, no. 112, 1891, blz. 37.
- 88 : Het Kanton Weert 36 (1904) no. 22, blad 2, blz. 2.
- 89 : De Molenaar 52 (1949) no. 48, blz. 432.
- 90 : Brief van A. de Wild aan "De Hollandsche Molen", van 7-12-1949.
- 91 : Maas- en Roerbode van 24-12-1954, blz. 3.
- 92 : Molens in het Weerter Land, in Intermezzo, wekelijkse bijlage van de Maas- en Roerbode; van 18-1-1958, blz. 1.
- 93 : Ve Jaarboek 1953-1956, van "De Hollandsche Molens", 31e Jaarverslag 1954/55, blz. 68.
- 94 : Brief van Dienstkring Roermond-west van de Prov. Waterstaat aan de H.I.D. te Maastricht, van 1-12-1955, no. 620/1/A.z. (W. t.).
- 95 : Molen-informatie, Bulletin van de Molenstichting Limburg, 3 (1974) no. 1, blz. XX.
- 96 : Brief van B & W van Weert aan "De Hollandsche Molen", van 3-1-1950, no. 1.853.2.

Omslag : Lino van E. H. M. Geelen, Roermond

Tekening Laarder molen St. Antonius van :
Ch. Starmans, 15 j.

MOLENSTICHTING LIMBURG

Secretariaat: Trocaderostraat 10, Maastricht, tel. 043-19326.

DE MOLENS VAN WEERT

Het was buitengewoon prettig, dat ik zelf of via de Molenstichting Limburg opmerkingen en aanvullingen kreeg met betrekking tot het eerste deel van mijn verhaal over de Molens in het Weerter Land.

Erewien ere toekomt : de eerste kanttekeningen waren afkomstig van de bureau-secretaris van De Hollandsche Molen, de heer C.A. van Hees. Hij maakte mij er attent op, dat in de literatuuropgave op bladzijde 59 onder nummer 46 foutief staat opgegeven, dat 1973 het jaar van verschijnen zou zijn van het Molenboek Provincie Utrecht. Dit moet zijn : 1972.

Vervolgens heb ik ten onrechte op bladzijde 14 regel 12 geschreven, dat HARDENBERG in de provincie Drenthe zou liggen. Had ik de daar geciteerde mede-

delinggecontroleerd, dan had ik ontdekt hoe deze plaats ten Zuidwesten van Coevorden ligt in de provincie Overijssel. En dat terwijl ik in mijn artikel enige malen geschreven had, dat De Hollandsche Molen in haar jaarverslagen Weert nogal eens in de verkeerde provincie situeerde!

Ook de heer P.W.E.A. van Bussel gaf enkele waardevolle aanvullingen op mijn verhaal. Zo vertelde hij onder meer, dat de onderdelen van Clercx' molen (no. 9) die door molenmaker Kluskens uit Nederweert gebruikt werden bij de bouw van de St. Anna te Keent (no. 8) slecht pasten. De vorm van de molen, geen zuivere kegel, zou onder andere hiervan de oorzaak zijn. Zeer dankbaar ben ik voor zijn oplossing van het probleem waarvoor de foto's op bladzijde 38 mij stelden. Ik heb daar rechtsboven een foto opgenomen uit het archief van de Provinciale Waterstaat in Limburg. Volgens mededeling vandengene, die deze foto aan het archief had geschonken, zou dit de molen van Smeets te Vrakker (no. 12) zijn en wel vlak voor de sloop van 1930. Ik plaatste een vraagteken achter het onderschrift bij die foto omdat ik het merkwaardig vond - zij het niet onmogelijk - dat van deze molen afbeeldingen bestonden met zelfwichting aan vier en aan twee wiken. Maar dat vraagteken betekende ook, dat ik er niet van overtuigd was hier inderdaad een afbeelding van de molen van Smeets voor me te hebben. De ligging van de vensters ten opzichte van elkaar was niet in overeenstemming met de situatie op de foto, die aan de voet van dezelfde pagina is opgenomen, voorstellende de molen tijdens de sloop in 1930. Ik had dit probleem al enige malen aan anderen voorgelegd, maar nooit een sluitend antwoord gekregen. Nu vertelt de heer Van Bussel, dat de foto rechts boven op bladzijde 38 hier ook niet thuis hoort. Het is een afbeelding van de St. Antoniusmolen te Heijthuisen, in een vorige bijlage van Moleninformatie uitvoerig beschreven.

Zoeken naar gegevens over de molens van Nederweert vond ik in het archief van De Hollandsche Molen nog een brief van Christiaan van Bussel, aan deze Vereniging verstuurd op 8 december 1930. Hij schreef daarin onder meer, dat na de sloop van Smeets' molen te Vrakker de ijzeren as naar de wind-waterkorenmolen te Leeuwen Maasniel ging. De ijzeren wiken werden elders gebruikt als lange spruit en wel een in Roeven op De Windlust (no. 24), de andere op De Volharding te Leveroy (no. 25).

In mijn publikatie heb ik op bladzijde 18 geschreven, dat de heer J. S. Bakker uit Rotterdam had gesuggereerd hoe De Hoop te Swartbroek mogelijk uit Rotterdam afkomstig kon zijn, waar zij dan aan Schielands Hoogen Zeedijk zou hebben gestaan. Het was een oliemolen, die de naam De Naarstigheid droeg. De aandachtige lezer van mijn verhaal zal ongetwijfeld begrepen hebben, dat de naam die daarin voor deze molen werd opgegeven een zelfout moest zijn. Welke mulder zou immers zijn molen De Naarstigheid noemen? De heer Bakker heeft zich na het verschijnen van mijn publikatie nog eens in de mogelijke herkomst van de Swartbroekermolen verdiept. Hij meent nu, dat De Naarstigheid toch niet de voorloopster geweest zal zijn.

Nieuwe gegevens wijzen volgens hem meer in de richting van de molen De Hoop, eens gelegen aan de Westhavenkade te Vlaardingen. Ik hoop in een afzonderlijke publikatie nog eens wat dieper in te gaan op deze nieuwe gegevens met betrekking tot de mogelijke plaats van herkomst van de houten achtkant te Swartbroek. Hoe deze molen in later jaren voorzien werd van roeden, afkomstig van een standaardmolen te Mierlo-Hout, staat te lezen in een artikel van P.W.E.A. van Bussel, dat in de lopende jaargang van het tijdschrift Brabants Heem wordt opgenomen.

De voorzitter van de Rijnlandse Molenstichting, de heer A. Bicker-Caarten, stuurde zeer interessante gegevens over de relaties tussen poldermolens van zijn Stichting en het voorkomen van bepaalde vogelsoorten. Op die relaties kan ik hier niet ingaan, maar zal daaruitvoerderiger op terugkomen in een publikatie voor biologen.

Op bladzijde 27 citeerde ik een berichtje van J.H.H. de Haan over het gebruik van run in het Weert van zijn jeugdijaren. "Datzelfde gebeurde ook in Meppel - schrijft de heer Bicker Caarten mij -. Als aanvulling op mijn artikel over de Meppeler Molens (Drentse Volksalmanak) noteerde ik : Gebruikte run heet kif. Indien te Meppel een ernstige zieke was, strooide men bij het desbetreffende huis kif op de keibestrating - wel 2 centimeter dik - omdat daardoor het lawaai van passerende wagens werd gedempt. Er zal dus gebruikte run zijn gestrooid, wat eigenlijk van zelf spreekt." Ook in Maastricht, eeuwenlang beroemd om zijn leerindustrie, bestond deze gewoonte.

In zijn "Prozawerken" vertelt Lam Wijsen, dat de afgewerkte run naar de molen werd teruggebracht, daar in blokken werd geperst die gebruikt werden voor het stoken van de ketels van de leerlooierij. Hij vertelt dan :

"Allein es enen deftigen en groete kraanke in de stad is, kump deen aofgwerrekde loei oongemodelleerd en ongepeers örreges anders terech.

Daan allein verandert ouch d'n dagelikse gaank van de voes (paard). Bezörregde ouge kieke de voes daan nao, die ziech tege komme op de weeg woe de voes steit.

In de straot woe dee stèl hèlt en zene las achterliet, zegke denaobers bedrök : Zouw 't erreg zien? De dik-gespreide loei-laog veur 't hoes en meters deveur en drachter gief 't antwoord. Jao, jao, 't is zoewiet, 't is zoe erreg, de kraanke kin 't veurbijgoon vaan e peerd of 'n kaar neet mie verdrage, gunt 'm z'n rös. . . .

En, es 't erregste daan dao is en de blinne gesloten en de gordijne neergelaote weurde, kump dee loei ouch neet mie trök nao de meule.

Daanbrandt dao geinen törref mie vaan en is de trökvrach neet mie weerd. Daan kump 'n groete, deepe kaar 'm gaw opruimen en geit 'r de Maos in, of ze bringen 'm de poort oet.

Sjuswie e paar daog denao de HEER of de ZIE woe veur gestruid is gewees.

En . . . woe die dan zien . . . kump niemend mie vaan trök."

drs. Godfried C. M. Egelie